

BIBLIOTEKET
LÄROPLANSKOLLEGIET
GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Lgr 69

Läroplan för grundskolan

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK ✓

100164 2001

Supplement

SKOLEÖVERSTYRELSEN 1969

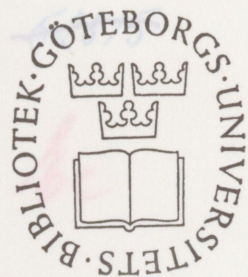

Musik

Läroplan
113a

Lgr 69 II: Mu

Pedagogiska biblioteket

Laroplan

113a

Läroplan för grundskolan

SKOLÖVERSTYRELSEN

UTBILDNINGSFÖRLAGET
SVENSKA UTBILDNINGSFÖRLAGET LIBER AB

Supplement

Musik

Ex. 2

Eab

Kompletterande anvisningar och kommentarer

52815

Förord

Läroplan för grundskolan består av en **allmän del** (del I) och en **supplementdel** (del II), båda utfärdade av SÖ enligt förordnande i Kungl Maj:ts brev den 29 maj 1969.

Supplementdelen innehåller kompletterande anvisningar, kommentarer och exempel till kursplanerna och till vissa avsnitt i allmänna anvisningar för skolans verksamhet. Av praktiska skäl är den uppdelad på häften, varierande i fråga om både omfång och karaktär.

SÖ avser att efter hand revidera och komplettera supplementdelen med hänsyn till erfarenheterna vid läroplanens tillämpning. SÖ är därför angelägen om att sådana erfarenheter på lämpligt sätt och efter hand förmedlas till SÖ.

Stockholm den 1 augusti 1969

Kungl Skolöverstyrelsen

Produktion ● 1969 Svenska Utbildnings-
förlaget Liber AB

Redaktion ● Ulf Åkersten

Formgivning ● Paul Hilber

Teckningar ● Brita Svensson

Producent ● Rune Jarenfelt

Tryck ● Bröderna Lagerström AB

Innehåll

INLEDNING 6

AVDELNING I

MUSIKUNDERVISNING PÅ OLIKA STADIER OCH I VISSA MOMENT

Lågstadiet 7

Allmänt 7

Sång och spel 7

Röstvård 9

Gehörsutveckling 9

Rörelse 12

Skapande 12

Lyssnande 12

Samverkan 12

Mellanstadiet 13

Arbetsformer 13

Sång och spel 14

Röstvård 15

Gehörsutveckling 15

Skapande 16

Lyssnande 16

Samverkan 18

Högstadiet 19

Förutsättningar 19

Arbetsformer 20

Sång och spel 20

Gehörsutveckling 21

Skapande 21

Lyssnande 22

Samverkan 23

Röstvård 24

Mål 24

Utgångsläge 24

Diagnosticerande prov 24

Viktiga moment i röstträningen 26

Förelag till berättelse vid diagnostiskt prov 28

Talkör 32

Att variera röstens klang 32

Övningarnas melodiska och rytmiska
utformning 32

De gehörs svaga eleverna 35

Målbrott 36

Läromedel 37

Exempel på hur melodica kan användas bland
sångsvaga elever 38

Ljudlaborationer 38

Ljud och ton 38

Tystnad — ljud 38

Upptäcka ljud 38

Hur ljuden påverkar oss 40

Klangsättning till litteratur 41

Bearbeta ljud med bandspelare 42

Sammanfattning 43

Litteratur 43

Partitur 44

Partitur 45

Förteckning över moment 46

Musik och rörelse 47

- Ljudkällor 47
- Lågstadiet 48
- Mellanstadiet 48
- Högstadiet 49
- Samverkan 50

Musiklyssnande 50

- Inledning 50
- Repertoar och arbetssätt 51
  - Lyssnarblad 53
- Skolkonserter 60

AVDELNING II**EXEMPEL PÅ PLANERING AV
MUSIKUNDERVISNINGEN PÅ OLIKA
STADIER****Introduktion 62**

- Allmänt om planering 62
- Planeringsexemplens bakgrund och
utformning 62
- Lågstadiet och mellanstadiet 62
- Högstadiet 64

Periodplanering på lågstadiet 64

- Period 1 64
- Period 2 66
- Period 3 68
- Period 4 70
- Period 5 73
- Period 6 75
- Period 7 78
- Period 8 81
- Period 9 83
- Period 10 85
- Period 11 87
- Period 12 89

Periodplanering för mellanstadiet 91

- Period 1 91
- Period 2 94
- Period 3 97
- Period 4 99
- Period 5 101
- Period 6 103
- Period 7 105
- Period 8 107
- Period 9 109
- Period 10 111
- Period 11 114
- Period 12 116

Planering av arbetsområden för högstadiet 118

- Inledning 118
- Förslag till arbetsområden 121
  - Årskurs 7 121
  - Årskurs 9 130
  - Litteratur för elever och lärare 134

BILAGA 1 135**Musikundervisning med hjälp av skolradio 135**

- Allmänt 135
- Olika sätt att planera in program- och
häftesarbete 136
- Musikprogrammen i inlärningsgången 136

BILAGA 2 140**Rådgivande visförteckning 140**

- Kommentarer 140
- Förteckning 141

Inledning

Läroplanssupplementet i musik har utformats som en omfattande handbok i musikundervisning. Den första avdelningen upptar kommentarer och anvisningar för varje särskilt stadium utöver de anvisningar, som återfinns i läroplanens allmänna del. De stadiervis disponerade anvisningarna kompletteras sedan med synpunkter på och praktiska tips för vissa moment inom musikundervisningen.

I kapitlet om röstvård ges konkreta förslag hur man kan arbeta med elevernas röster för att motverka det skadliga inflytande på rösten som nutidens bullersamma samhällsmiljö visat sig ha. Där finns också anvisningar hur man med kombinerade röst- och gehörsövningar kan utveckla barnens sångförmåga framför allt på låg- och mellanstadiet.

Kapitlet om ljudlaborationer ger vägledning för den undervisning, som berör ljud och ljudskapande. Praktiska anvisningar för detta moment ges även i avsnittet om planering (s 62). Kapitlet om musik och rörelse upptar främst anvisningar för rörelseskapande och dans. I kapitlet Musiklyssnande exemplifieras bl a användandet av lyssnarblad. Ett avsnitt av detta kapitel behandlar skolkonserter.

I exempel på planering av musikundervisningen på olika stadier (s 62), ges utförliga och konkreta exempel hur musikundervisning på olika stadier kan planeras och hur läroplanens huvudmoment kan realiseras. Huvuddelen av planeringsexemplen har varit föremål för utprovning genom försöksverksamhet.

I supplement finns två bilagor. I den ena behandlas musikundervisning med hjälp av skolradio. Den andra innehåller en rådgivande visförteckning med ca 140 sånger. Den är avsedd som hjälp åt lärarna vid urvalet av visor m m, så att repertoaren blir allsidig.

Det framlagda materialet kan synas omfattande. Det är dock inte meningen att man skall söka genomföra allt som tagits med. Avsikten är att läraren ur materialet skall välja lämpligt stoff och därigenom få hjälp vid planering.

Musikundervisningen måste med enkla medel, sådana som de allra flesta lärare behärskar, kun-

na göras stimulerande och engagerande för eleverna. Redan en avspänd och naturlig kontakt mellan lärare och elever är en god förutsättning för att musikundervisningen skall lyckas. Ingen lärare behöver i en känsla av otillräcklighet resignera inför musikämnet mot bakgrund av förutfattade meningar om metodiska svårigheter och krav på särskilt utvecklade musikaliska förmågor. Musikundervisningen bör vara ett levande växelspel mellan elever och lärare, där var och en deltar efter måttet av sin förmåga.

Flera av de stora världsspråken har samma ord för spela och leka — spielen, play, jouer. En attityd av lek, inte tvång, bör vila över all musikverksamhet, inte minst i skolan.

Avdelning I

Musikundervisning på olika stadier och i vissa moment

Lågstadiet

Allmänt

Barnen börjar skolan med skiftande musikaliska erfarenheter. Alla barn skall föras vidare utifrån den nivå de befinner sig på. De som redan hunnit ett stycke på väg bör få uppgifter som tillfredsställer och utvecklar dem. Men en väsentlig uppgift för musikundervisningen på lågstadiet är också att åstadkomma ett så vitt möjligt gemensamt utgångsläge för barnens musicerande. Somliga elever behöver frigöras från hämningar och spänningar. Lockande och stimulerande övningstillfällen måste beredas de musikaliskt sent utvecklade liksom dem som under förskolåldern haft få tillfällen till kontakt med musik. Det är särskilt viktigt, att elever med små eller utvecklade musikaliska förutsättningar får individuell hjälp. Genom lämpligt avpassade uppgifter kan de delta i klassens musicerande och få uppleva glädjen att i en grupp medverka till en musikalisk prestation. Med utgångspunkt i vardagliga ljud bör barnen göras ljudmedvetna och till uppmärksamma lyssnare.

Sång och spel

Repertoar. Sång och spel är grundläggande musikaliska aktiviteter på lågstadiet. Repertoaren bör vara mångsidigt sammansatt med anknytningar till allt sådant som är av intresse för barnen. Repertoaren skall också väljas så att den kan tjäna som utgångspunkt för gehörsövningar av skilda slag. Anknytning till andra ämnen är viktig.

Följande repertoartyper bör vara företrädda på lågstadiet:

ramsor och andra korta visor med litet tonomfång (2—6 toner) i anslutning till de grundläggande röst- och gehörsövningarna;

lek- och rörelsevisor, sånglekar;

svenska barnvisor;

visor i anslutning till andra ämnen, främst orienteringsämnen.

De olika repertoartyperna exemplifieras i den rådgivande visförteckningen (bil 2) samt utförligare i kapitlet om periodplanering för lågstadiet (s 64).

Instudering av sånger. Innan en ny visa introduceras, måste läraren känna den väl, ha klart för sig vilken karaktär den har, vilket tempo som är det riktiga etc. Sånger inspelade på band eller skiva kan vara till god hjälp under förberedelsearbetet. De kan också användas som stöd för elevernas sång.

Speciellt vid förebildande inläring är det önskvärt, att läraren försöker skapa en stämningsbakgrund till visan för att öka barnens mottaglighet och stimulera deras fantasi. När visan sedan presenteras, är det viktigare att se på eleverna och sjunga visan för dem med inlevelse och engagemang än att prestera ett ackompanjemang, som speltekniskt kanske kräver så mycket, att lärarens kontakt med barnen äventyras.

Vid den förebildande inläringen bör barnen få höra melodin flera gånger, innan de själva sjunger den. Under lyssnandet får de exempelvis markera grundpulsen, finna ut och slå visans takt eller i rörelse åskådliggöra innehållet i texten. Sedan man läst denna rytmiskt, kan eleverna följa text eller melodilinj i noterna och tala om var läraren gör avbrott. Därefter bör de vara mogna att sjunga visan frasvis eller i dess helhet.

Instuderingen av sånger sker i långsamt tempo, särskilt vid besvärliga avsnitt. Om barnen sjunger fel, bör felet rättas till, innan det hunnit nötas in.

Barnens sångförmåga och säkerhet utvecklas snabbare, om de inte vänjs vid att alltid lita till stöd av instrument eller lärarens röst. För att anpassa sången till barnens röstomfång men också för att utvidga detta bör melodierna transponeras till olika tonarter. Tonarten i sångboken måste alltid betraktas endast som ett förslag.

I klasser med god säkerhet i vissång kan redan på lågstadiet enkel flerstämmighet, tex tvåstämmig kanonsång, introduceras. Se vidare kapitlet Mellanstadiet (s 13).

Instrument. Instrument av skilda slag kommer till användning för samspel, gehoarsövningar, lyssnande samt ljud- och klangexperiment. Utöver i handeln förekommande instrument bör man utnyttja tonredskap som barnen gör själva, enkla rytminstrument, glas-spel etc.

De tonredskap som i första hand utnyttjas på detta stadium är slaginstrument, både sådana utan

bestämd tonhöjd (triangel, kastanjetter, tamburin, bjällerband, trumma osv) och sådana med bestämd tonhöjd (olika typer av stavspel samt pukor). Även blockflöjt och andra melodiinstrument är lämpliga.

Samverkan sång/spel. Vid samspel med melodiinstrument kan man tex bygga på korta upprepade (ostinata) motiv, som barnen kan spela också utan noter efter ett minimum av övning. Även improviserade ostinati över ett par givna toner, på tex stavspel, bör förekomma. Man "bygger musiken" genom att lägga till instrument efter instrument. När alla instrument är i gång med sina ostinati tillfogas sångstämman. Då sången slutat avvecklas instrumentstämmorna i motsatt ordning mot den i vilken de kommit in.

Klangregistret kan vidgas genom att de lösa strängarna på en fiol, en cello eller en gitarr används för vissa av de ostinata motiven. Efter korta förberedande övningar att slå in och slå av stämmor kan eleverna själva leda sina kamrater. Elever som hunnit förvärva någon färdighet på ett melodiinstrument kan utföra enkla spelstämmor till sånger. Instrument utnyttjas även för improviserade förmellan- och efterspel.

Rytmorkester. En annan lämplig form för sammusiicerande erbjuder rytmorkestern, i vilken alla elever kan delta, uppdelade i grupper med olika instrument. Man spelar efter en gemensam notbild i stort format. Om rytmorkesterspelt kombineras med sång är det lämpligt att dela klassen i en större sånggrupp och en mindre spelgrupp. Hela klassen bör inte samtidigt spela rytmorkester och sjunga, eftersom den relativt starka instrumentklangen oftast medför en pressad och okontrollerad tonbildning. Omväxling i instrumentklangen kan skapas och elevernas uppmärksamhet skärpas, exempelvis genom att instrumenten tilldelas olika uppgifter inom taktshemat: det starka taktslaget markeras av ett instrument, de svaga taktdelarna av ett annat etc. Ibland kan de olika instrumenten eller instrumentgrupperna spela med i melodirytmen i enstaka motiv eller frasvis.

Klangupptäckter. Instrumenten bör även studeras utifrån deras egenskap av ljudkällor. Genom klangexperiment av olika slag undersöker barnen möjligheterna att utvinna nya och kanske okonventionella klanger. Redan en enkel ramtrumma (tamburin utan bleck) kan låta på olika sätt om man spelar med fingertopparna, med handflatan, i kan-

ten, mitt på, starkt, svagt etc. Ur ett piano kan man utvinna många intressanta klanger: tonklungor (cluster) med handflatan, spel på strängarna med nagelknäpp eller filtklubba, utnyttjande av pedalerna etc. Många sånger kan eleverna själva ackompanjera med nya och spännande klanger i små instrumentgrupper. De bör själva få välja arrangemang utifrån visans typ och textinnehåll.

Röstvård

Beträffande tonbildning och röstvård hänvisas till läroplanens allmänna del samt till kapitlen om röstvård (s 24) och om periodplanering för lågstadiet (s 64).

Gehörsutveckling

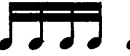

Rytm. I arbetet med det rytmiska gehöret bör man utgå från språkets rytm i ord och ramsor. De enkla, grundläggande rytmiska gestalterna kan övas med hjälp av rytmstavelser (ta, ta-te osv) eller "räkning". Varje rytm bör förekomma i många olika rytmiska sammanhang. Rytminstrumenten är härvid ett värdefullt hjälpmedel.

Vid noterandet av rytm markerar man numera oftast notvärdet hos åttondelar och sextondelar med balkar i stället för vimplar, när dessa noter förbinds med varandra. Därigenom skapas även för ögat klara rytmiska gestalter, som eleverna lätt uppfattar.

Följande notvärden, rytmiska gestalter och taktarter bör i första hand införas:

årskurs 1: och jämte två- och tretakt

årskurs 2: och jämte hel-, halv-, fjärdedels- och åttondelspaus samt fyrtakt

årskurs 3: samt varvid fjärdedelen efter hand kan utbytas mot andra kända notvärden.

Allteftersom nya rytmer införs, övas de kontinuerligt och i så varierade former som möjligt.

Eleverna bör själva få hitta på enkla rytmer, som de dikterar för kamraterna. Dessa kan imitera rytmerna och notera dem. Som förberedelse för diktaten övas notskrivning i samband med introducerandet av nya notvärden.

Ett effektivt och trevligt sätt att öva rytmer och skärpa uppmärksamheten är att använda den s k rytmkedjan, som innebär att läraren förebildar och eleverna efterbildar, i samma taktart och utan pauser emellan. Alla rörelser bör vara mjuka och avspända. Vid rytm- och taktövningar bör tempo och nyanser varieras. Barnvisan ger lämpligt stoff såväl när det gäller att identifiera för barnen kända rytmiska mönster som när uppgiften så småningom blir att läsa rytmen i nya melodier.

Att från en notbild i stort format, via arbetsprojektor, på skriv- eller flaneltavla etc följa det rytmiska förloppet i förspelade musikstycken ökar barnens musikaliska läsfärdighet.

Rytm och rörelse hör nära samman. Alla rytmövningar bör därför omsättas i rörelse på olika sätt, små rörelser när barnen sitter i bänken, stora rörelser på fria rumsytor. Se vidare kapitlet om musik och rörelse (s 47).

Tonhöjd och melodi. Arbetet med att utveckla det melodiska gehöret hänger nära samman med röstövningarna. Spel på enkla instrument, framför allt stavspel med löstagbara stavar, konkretiserar gehörsstudierna och skapar motivation även för elever med mindre förutsättningar i gehörmässigt avseende.

Man sysslar först med olika klanger, ljusa och mörka. Därifrån går man över till begreppet höga och låga toner och börjar därvid med att låta barnen uppleva stora kontraster. Efter hand får eleverna försöka uppfatta sambandet mellan klingande melodi och olika sätt att åskådliggöra den. Melodilinjen kan tecknas i luften av lärare och elever tillsammans. Läraren kan också på tavlan rita en linje, som ungefär följer melodins förlopp. När man så småningom behöver närmare bestämma melodins rörelse och tonförråd för att exempelvis kunna spela den på ett instrument eller teckna ner den, uppstår behov av att lära sig tonsymbolernas, dvs noternas, utseende och namn.

De medvetna iakttagelserna av förbindelsen ton — not kan börja med den fallande lilla tersen, t ex

Från denna kan man sedan bygga ut tonförrådet uppåt och nedåt, exempelvis via en pentatonisk skala, t ex

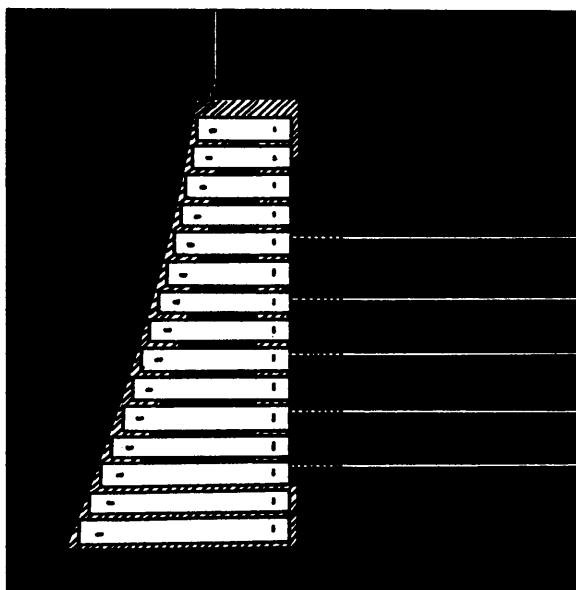

eller

eller durtreklagen.

Upplevelsen av tonsymbolerna underlättas och förstärks, om man har tillgång till ett lodrätt stavspel med lösa stavar, kombinerat med ett notplan (se bild). Detta hjälpmedel underlättar nedtecknandet av improvisationsövningar. En elev spelar på stavspelet, varefter en kamrat skriver motsvarande noter och klassen sjunger. Övningarna kan eventuellt även göras med hjälp av ett vågrätt stavspel.

Som alternativ till barnens notskrivande, vilket inte bör överdimensioneras, kan man göra diktat och andra gehörsövningar med färdiga nottecken som barnen placerar på en magnetisk nottavla eller flaneltavla. Små brickor med tryckta tonföljder, som anger rytmer eller melodier, kan användas som stimulerande laggspel. Barnen kan själva tillverka laggspel genom att göra lösa nottecken, gärna i glada färger, som placeras på pappskivor eller annat underlag med uppritade notlinjer. Om varje elev har ett sådant material, kan ett diktat utformas så, att läraren sjunger eller spelar enkla tonföljder, gärna fragment ur kända sånger. Eleverna lägger motsvarande noter. De får sedan själva sjunga och spela melodierna. Detta leder naturligt över till sång av den visa man arbetat med.

Barnen bör ofta övas i att sjunga direkt från noterna utan stöd av instrument. Sådan melodiläsning kan ske på olika sätt. Läraren pekar exempelvis ut en melodi på ett notplan, en skala eller en tonstege på tavlan. För att se om barnen uppfattar den musikaliska gestalten, kan läraren fråga om de känner igen melodin. På tavlans notplan kan sedan några toner i sänder tecknas ner och barnen i sång och spel återge dem. Lätta fraser ur barnvisor och koraler utgör goda övningsexempel.

En vokal improvisation kan göras genom att man "leker opera". Barnen hittar på sjungna frågor och svar, enkla dialoger, som sedan byggs ut till små spel. Instrumentala improvisationer kan läggas in i dessa.

Notplanet införs lämpligen i två moment. Vid de grundläggande övningarna behöver man endast två linjer. Därefter tas steget direkt till det femlinjiga systemet.

Årskursfördelningen av det melodiska gehörsstoffet bör vara ungefär följande:

årskurs 1: tonhöjdsbegreppet (hög—låg), enkla beteckningar för melodisk rörelse. Övningar med 2—4 toner;

årskurs 2: durskalans 6 första toner. Tonföljder och melodiavsnitt i dur, i moll, av pentatonisk typ samt med kyrkotonal färgning. Hela notplanet;

årskurs 3: förtrogenhet med durskalans alla toner. Melodierna i enlighet med årskurs 2, dock något längre och svårare.

Vid varje utvidgning av barnens tonförråd bör de inledande övningarna grundas på melodier, som är kända för eleverna. När barnen kan memorera, spela och teckna ned dessa, har de förutsättningar att läsa nya melodibilder av liknande svårighetsgrad.

Klang. Parallellt med studierna för utvecklande av tonhöjdsgehöret bör man arbeta med klangen. De inledande gehörsövningarna är rena klangövningar. Man bör studera olika slags ljud, som förekommer i kända miljöer, t ex staden, skogen, stranden, berget, skolan, hemmet. Hur låter dessa ljud? Härma dem! Försök karakterisera dem med ord! Gissningslekar med bandinspelade ljud är både stimulerande och utvecklande för förmågan att höra och uppleva. Barnen kan också försöka skapa nya spännande ljud själva. Hur låter olika röster när man talar, sjunger? Hur kan man känna igen en person på rösten? Rösten kan förställas på olika sätt. Den

kan också förändras, t ex när man talar i telefon. Hur förändras rösten när man är glad, ledsen arg, osv?

Varje musikinstrument inbjuder till intressanta klangupptäckter. Se avsnittet om klangupptäckter (s 8). Så småningom kan ljud spelas in på band i avsikt att skapa nya ljud ur de vanliga. Se kapitlet om ljudlaborationer (s 38) och om periodplanering för lågstadiet (s 64).

Rörelse

Rörelse bidrar till barnets frigörelse och utveckling. Innehållet i sånger kan understrykas genom illustrerande gester. Spänningsfri rörelse och rytmisk balans befordras genom lekar och rörelsesagor. Kraven på samtidighet i rörelserna bör under första terminen vara små. Genom att röra sig till visor och annan musik får barnen ge uttryck för musikens karaktär, tempo och styrkegrad samt förändringar därav. I samband med sång och lyssnande lär sig eleverna praktiskt att känna igen marschtakt och valstakt.

Sångelekar bör förekomma i samverkan med ämnet gymnastik. Därvid kan eleverna även erhålla undervisning i rytmik. Varje lärare bör utnyttja tillfället att på gymnastiksalens stora yta eller annat lämpligt utrymme låta eleverna i rörelse omsätta de olika rytmer man förut övat i klassrummet.

Möjligheterna till improvisation, rörelseskapande, bör tillvaratas. "Vad uttrycker musiken? Vad säger den åt oss att göra?" Som underlag för uttrycksimprovisation lämpar sig nutida, metriskt obunden musik, gärna elektronisk, särskilt väl, t ex av tonsättare som Webern, Hambraeus och Stockhausen. Läraren kan själv på något instrument improvisera helt fritt i fråga om klang och rytm: tonklungor (cluster), fria rytmer, inte takt- och tonartsbunden musik, m m. Även barnen kan göra sådan improviserad musik som underlag för rörelseskapande.

Visor och sagor kan dramatiseras i sång och rörelse. Elevernas rörelseschema skall vara avspänt och naturligt. Vid spel måste instrumenten hållas på ett vilsamt och ändamålsenligt sätt.

Skapande

Redan under första terminen i årskurs 1 kan eleverna hitta på enkla, sjungna dialoger. Efter hand skapas små melodier till ordspråk, rim och ramor. Barnen kan också på rytminstrument och stavspel improvisera korta motiv som ackompanjemang till visor samt som för-, mellan- och efterspel.

Resultaten av elevernas försök till musikaliskt skapande kan noteras, mångfaldigas och samlas. Spela gärna in barnens musik på band.

Ljudskapande har tidigare berörts. Sådana övningar bör förekomma kontinuerligt under hela lågstadiet. Bandspelaren bör utnyttjas.

Lyssnande

Ljudupptäckter och ljudlekar har behandlats även i avsnitten om sång och spel (s 7) samt om gehörsutveckling (s 9). Att göra eleverna mottagliga för ljudintryck av skilda slag och utveckla deras förmåga att reagera för ljud, utnyttja ljud i skapande verksamhet etc är en gemensam tanke bakom alla moment i ämnet musik. Grundläggande är därvid att barnen lär sig lyssna. Man kan gärna börja med att upptäcka tystnaden och ur denna urskilja ljud. Se vidare kapitlet om ljudlaborationer (s 38).

När barnen skall lyssna på musikstycken av skilda slag är det liksom vid visvalet viktigt, att man anknyter till barnens egen föreställningsvärld och väljer musik som talar till deras fantasi. Alla musikgenrer bör vara företrädade redan på detta stadium. Musiksagor samt småstycken av olika karaktär och uttryck bör förekomma. Man kan spela en allvarlig och en glad komposition, en marsch och en vals och låta eleverna söka uppfatta styckenas olika karaktär utan att i förväg påverka dem. Barnen får sedan själva föreslå bekanta sånger, som passar att sjunga i anslutning till lyssnandet, göra rörelser, teckna eller måla till musiken. Efter hand upptäcker eleverna, att musik ibland även kan beskriva företeelser och händelser.

Genom att man skapar en stämmningsbakgrund till stycket kan intresset stegas. Enkla lyssnaruppgifter stimulerar barnens nyfikenhet och upptäckarglädje. Det är dock viktigt, att man inte ger dem för många ting att observera samtidigt.

Varje termin bör några musikinstrument presenteras närmare, i första hand de från elevens synpunkt vanligaste, t ex blockflöjt, fiol, gitarr, piano, trumma och trumpet. Anknyt om möjligt till gehörsundervisningen. Låt eleverna genom praktisk kontakt med instrumenten upptäcka dessas klangmöjligheter, olika spelsätt osv. Se kapitlet om periodplanering för lågstadiet (s 64).

Samverkan

Musiken på lågstadiet bör nära anknyta till undervisningen i övriga ämnen.

Improviserad dramatisk framställning kan berikas genom ackompanjerande musik och sånginslag. Musik ger ofta fördjupad upplevelse av innehållet i berättelser, sagor, dikter och bilder. Vidare kan den väsentligt underlätta ljudinlärning och artikulation. Olika vokalers klang samt tonande och tonlösa ljud förtydligas vid sång. Förmågan att lyssna aktivt, som är särskilt viktig bl a vid den inledande undervisningen i svenska, uppövas vid musiklyssnandet. Sjungna räkneramsor kan stimulera matematikundervisningen.

Att sjunga psalmer och andra religiösa sånger, bl a i anslutning till kyrkans högtider, är en för undervisningen i religionskunskap och musik gemensam angelägenhet.

I orienteringsämnen bör barnen få sjunga visor om växter och djur, sånger passande till högtider och festdagar, årstidsvisor, visor i anslutning till trafikundervisningen, visor för morgon och afton etc, varigenom musiken på ett naturligt sätt kompletterar och ger liv åt undervisningen. Musiken kan ofta ingå som ett naturligt led i arbetet inom ett arbetsområde i orienteringsämnen.

Beträffande samverkan med ämnet gymnastik, se kapitlet om musik och rörelse (s 47).

Mellanstadiet

I årskurserna 4—6 befästs och vidareutvecklas på lågstadiet vunna kunskaper och färdigheter. Mycket av vad som sagts i anvisningar och kommentarer för lågstadiet äger därför giltighet även på mellanstadiet.

Arbetsformer

Musikundervisningens arbetsformer är i stort sett desamma på låg- och mellanstadiet. Man bör dock nu i större utsträckning än tidigare begagna sig av grupparbete, gärna inom ramen för intresseområden kring ett visst bestämt tema. På detta sätt kan flera uppgifter genomföras och större variation i undervisningen åstadkommas. Genom grupparbetet kan undervisningen individualiseras och eleverna erhålla för sina speciella intressen och färdigheter avpassade uppgifter. Samverkan med andra ämnen kan lätt ske och undervisningen blir mindre lärarstyrd. Den därmed delvis förändrade lärarfunktionen kan också underlätta arbetet för läraren.

Sång och spel

Repertoar. Mellanstadieåren är vanligen sångligt gynnsamma. Barnens röster har utvecklats så att repertoaren kan väljas tämligen oberoende av omfångssvårigheter. Målbrottsbesvär uppträder dock ofta i årskurs 6. Rytmskt och melodiskt tilltalande visor stärker lusten att sjunga. Kanon och annan flerstämmighet kan vanligen introduceras med framgång. Samverkan med andra ämnen ger anledning till en innehållslig spridning av repertoaren, vilket befordrar intresset. Spel kan berika sjungandet i klassen.

Följande vistyper bör vara representerade i elevernas sångförråd:

sånger från olika länder, främst från Norden men även från andra länder i och utom Europa (häri inbegrips vissa nationalsånger);

sånger från äldre tidsepoker;

vår tids sånger;

natur- och vandringsvisor;

religiösa sånger och psalmer.

För exemplifiering av de olika repertoartyperna hänvisas till den rådgivande visförteckningen (bil 2) samt till utförligare förslag i kapitlet om periodplanering för mellanstadiet (s 91). Därutöver bör andra visor förekomma, som inte nödvändigtvis faller under ovan nämnda rubriker men som barnen gärna sjunger för den attraktiva rytmen, melodins eller textens skull.

Flerstämmighet. När barnen uppnått säkerhet i att utan stöd sjunga enkla visor, kan tiden anses mogen för försök med flerstämmighet. Denna kan inledas med tvåstämmig kanonsång. Vid inlärningen övertygar sig läraren först om att barnen med säkerhet kan sjunga melodin unisont. Innan de sedan själva får försöka med tvåstämmighet, kan ett förinspelat tonband till en början svara för den ena stämman, medan elever och lärare hjälps åt med den andra. En annan möjlighet är att barnen sjunger ena stämman och läraren ensam gnolar eller spelar den andra. Som förberedelse kan eleverna också utföra enbart sångens text som kanon, rytmiskt och svagt läst. De första försöken att sjunga kanon bör utföras i mezzoforte eller svagare nyans för att eleverna skall vänjas vid att sjunga och lyssna samtidigt. Givetvis kan läraren stödja den grupp, som har svårt att hålla sin stämma. Tre- och fyrstämmigt utförande sparas, tills eleverna vunnit god färdighet i tvåstämmig sång.

En annan lämplig form av flerstämmighet är diskantsång, varvid några goda sångare utför en svårare överstämma medan övriga elever sjunger melodin.

För att underlätta den första kontakten med tvåstämmiga visarrangemang, bör man välja sådana sättningar, där även bistämman äger viss melodisk självständighet. Det är vanligen lämpligt, att alla elever studerar in båda stämmorna. Man bör undvika att låta samma barn ständigt sjunga i lågt läge.

Samverkan sång/spel. Instrument kan stödja och ersätta sångstämmor i kanon och annan flerstämmig sång. Den instrumentala färdighet som vissa elever kan ha förvärvat, bör utnyttjas. Gitarrspelande elever kan ackompanjera eller spela melodistämmor. Gitarrens lägsta strängar är utmärkta bastoner, t ex i ett ostinato. Melodiinstrument kan stödja samtliga stämmor i kanonsång eller andra flerstämmiga visor. De kan också självständigt svara för en eller flera stämmor.

Arrangemang för sång jämte stavspel och rytm-instrument liksom för enbart rytmorkester kan utföras i de flesta klasser. Man kan därvid med fördel utnyttja sådana sättningar, som tillåter en successiv utbyggnad av antalet medverkande stämmor och instrument. På detta sätt erhålls redan från början ett musikaliskt tillfredsställande resultat. Samtidigt lockas eleverna till fortsatta försök att tillföra helheten nya klanger och att variera utförandet, från gång till gång eller från vers till vers efter textens krav. — Rytmorkestern kan kombineras med musik på piano eller grammofon- och bandinspelningar.

Beträffande instrumental improvisation, se avsnittet om skapande (s 16).

Klangstudier med instrument. Klangstudier med tonredskap, såväl traditionella musikinstrument som instrument av elevernas egen tillverkning, bör fortsätta under mellanstadiet på samma sätt som tidigare (s 11).

Genom att tillverka egna instrument får eleverna en klar uppfattning om hur ljud kan bildas och förändras på olika sätt. Sådana tonredskap kan antingen vara mycket enkla och lättillverkade: askar med snören eller gummisnoddar spända över locket eller den öppna sidan, rasselinstrument, glas-spel, hängande spikar av olika storlek, trästavar av olika form och storlek, pipor att blåsa i etc. Man kan också använda förenklade kopior av t ex utomeuropeiska instrument. Material för instrumentbygg-

nadsuppgifter av detta senare slag finns att köpa. Samverkan med slöjdundervisningen är här nödvändig. Klangstudier med rösten bör ske kontinuerligt. Lämpliga arbetsformer är talkör, brassång, se kapitlet om ljudlaborationer (s 38) och ljudövningar i samband med röstvården (förändra språkljuden i styrkegrad, klang, intensitet, längd etc).

Röstvård

Beträffande tonbildning och röstvård hänvisas till läroplanens allmänna del samt till kapitlen om röstvård (s 24) och om periodplanering för mellanstadiet (s 91).

Gehörsutveckling

Rytm. Inledningsvis repeteras de på lågstadiet övade melodiska och rytmiska gestalterna. De rytmiska övningarna kan liksom tidigare i huvudsak bedrivas som identifiering och nedteckning av förspelade eller klappade rytmer, som gemensam eller individuell återgivning av rytmer från skrivtavla, plansch, projektionsduk, direkt ur nottext etc. Man kan som stöd använda sig av rytmiskt markanta ord, ramsor och andra enkla texter, rytmstavelser (ta, ta-te etc) och traditionell "räkning". *Rytmkedja* i kanon brukar vara en uppskattad och koncentrationsfrämjande övning. Läraren förebildar därvid en takt eller ett kort avsnitt, första stämman, som eleverna upprepar, andra stämman.

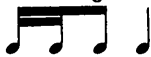
Ex: lärare | | | osv.

elever | | | osv.

Sedan de under lågstadiet inlärd rytmiska gestalterna

befästs, införs och övas först varvid fjärdedelen efter hand utbyts mot andra notvärden.

Därefter övas i olika rytmiska sammanhang. Den tidigare införda gestalten

kompletteras med
Även sextondelspaus införs.

Utifrån en läst ramsa eller lämplig visa förklaras och övas triolen. Efterhand aktualiseras några former av synkop.

Olika typer av upptakt iakttas under hela mellanstudiet.

Sextakt av skilda slag samt mindre vanliga taktarter som 5/4 och blandade taktarter behandlas företrädesvis under mellanstudiets senare del. I samband med iakttagelser av taktart får eleverna taktera samt — för att de skall kunna leda ett musicerande — lära sig enkel teckengivning för insats och avslag samt nyansering.

Tonhöjd och melodi. Även om inläringen av nya visor fortfarande till stor del sker genom lärarens förebildning, bör man sträva efter att successivt vänja barnen att söka stöd i notskriften. Ur visrepertoaren sjungs först korta, sedan allt längre avsnitt a vista. Vid gehörsövningarna bör man utnyttja instrument, exempelvis stavspel eller blockflöjt. A vistasång i mindre vanliga tonaliteter bör förekomma.

Tonartsbestämningar i dur och moll begränsas till tre eller fyra fasta förtecken. Tonbenämningar, föranledda av höjnings- eller sänkningstecken, omnämns efter hand som de aktualiseras.

Grundläggande intervallbeteckningar (prim, sekund, ters osv) införs. Detta kan ske i samband med flerstämmig sång eller melodiläsning.

Klang. Parallellt med de praktiska klangövningarna på olika instrument och med rösten, se avsnittet om sång och spel (s 14), bör man bedriva studier i syfte att utveckla elevernas klangliga gehör. Det är därför viktigt att låta iakttagelserna kring tonhöjd och melodi ske med hjälp av många olika klangkällor. Man kan t ex jämföra hur en melodi, en tonföljd, ett intervall låter, om det utförs på olika instrument. Olika lägen på pianot vid melodistudium och diktat bör också utnyttjas.

Eleverna kan ur tvåstämmig sats (i första hand sånger) försöka lyssna fram hur de två stämmorna var för sig låter och sedan sjunga, spela och söka notera dem. Sånger ur den populära repertoaren kan inläras via grammofonskiva eller band och man försöker sedan enbart via gehöret utföra andra stämmor än melodistämman i arrangemanget.

Elevernas förmåga att uppfatta flera toner samtidigt bör tränas.

Dur- och mollstudiet är i hög grad ett klangstudium. Eleverna bör lära sig att praktiskt handskas med huvudtreklangerna som ackompanjemang till

sånger med hjälp av ackordinstrument, främst piano och gitarr. Ackompanjemangstekniken på instrument med fasta ackord såsom dragspel och elorgel bör också studeras.

Genom att eleverna får lyssna till och bearbeta ljud av skilda slag väcks och aktiveras deras ljudmedvetenhet och ljudfantasi. Så kan t ex papper av olika kvalitéer, när det bearbetas genom knäppning, rivning, skrynklande, skakande osv, ge upphov till många ljudskiftningar. Med mikrofon intill ljudkällan kan man spela in närbilder av ljud och sedan göra klangförändringar av det inspelade ljudmaterialet.

Skapande

Med stigande musikaliska färdigheter bör eleverna stimuleras att inte bara reproducera musik utan också själva uttrycka sig i musik. I rim och ramsor eller korta verser, helst påhittade av barnen själva, letar de först fram den naturliga rytmen. Man avlyssnar textens tonfall genom att skandera den några gånger, innan melodin växer fram. Läraren hjälper kanske till med den första versraden, varefter eleverna utformar den andra. Resultatet nedtecknas med lärarens stöd i notskrift, sjungs eller spelas, samt tas eventuellt upp på band.

Improvisationer på instrument kan förekomma som bistämmor samt för- och mellanspel, vilka eleverna själva experimenterar fram på melodi- eller rytminstrument. Fri ljudskapande verksamhet, även med hjälp av bandspelare, bör ske t ex som grupp- eller pararbete. Se kapitlet om ljudlaborationer (s 38).

En annan form av skapande verksamhet är fri rörelse till musik med utgångspunkt i rytm, melodi, klang, tempo, nyansering osv. Eleverna får därvid gärna gruppvis själva komponera danser och pantomimer. Folkvisor och andra sånger kan dramatiserars. På dessa och andra sätt kan eleverna inspireras att uttrycka sig i sceniska spel, där ord, bild och rörelse kompletterar musiken.

I grupparbeten får eleverna fördjupa sig inom ett intresseområde och därvid utnyttja de musikaliska uttrycksmedel, som passar dem själva och uppgiften bäst.

Lyssnande

Hur väsentligt lyssnandet i vid bemärkelse är som grundförutsättning för all musikundervisning har på olika sätt kommit fram direkt och indirekt i anvisningarna till övriga undervisningsmoment. Man bör

därför i allmänhet inte arbeta med särskilda, isolerade lyssnarmoment utan låta lyssnandet gripa in överallt och så ofta som möjligt anknytas till och kombineras med musicerande, skapande, rörelse osv.

Ljudlyssnande. Att lyssna på och arbeta med ljud är en viktig del av musikundervisningen. Gränsen mellan gehörsstudier och lyssnande är flytande och synpunkter på hur man kan arbeta med ljud finns därför under rubriken gehörsutveckling. Också i samband med instrumentkunskapen ges tillfälle till ljudexperiment samt lyssnarövningar kring dessa. Med hjälp av portabla kassetbandspelare kan eleverna i grupper reportagemässigt spela in ljud i olika miljöer. Sedan studeras ljuden, deras egenskaper och deras samband med sin miljö. Hur kan ljud karakterisera tex en skola, en gata, en strand, en järnvägsstation? Nästa steg blir ljudbearbetningar med bandspelare och försök till små kompositioner.

Att studera djurläten är intressant och ger många uppslag till ljudlaborationer. Samtala om lätena och deras klang etc. En rolig ljudkomposition kan göras av tex hundskall, fågelsång, fårs bråkande och hästgnägg.

Instrumentkunskap. Under mellanstadiet bör eleverna få stifta bekantskap med de vanligaste orkesterinstrumenten, vissa folkmusikinstrument, elektroniska tonredskap (elgitarr, elorgel etc) samt den elektroniska musikens ljudalstrare. Studiet av instrumenten bör så långt möjligt vara byggt på praktisk kontakt med dessa. Folkliga musikinstrument och äldre instrumenttyper genomgås i samband med studiet av musik från olika länder och tider, gärna i samverkan med orienteringsämnena. Särskild uppmärksamhet bör ägnas sådana instrument som är vanliga inom popmusik och annan musik, för vilka ungdomen har särskilt stort intresse.

Val av musikstycken. Vid lyssnandet på musikstycken av skilda slag bör man tänka på att eleverna ännu på mellanstadiet sällan har uthållighet till mer än några minuters koncentrerat lyssnande varje gång. Repertoaren måste följaktligen företrädesvis bestå av korta stycken. Dessa bör hämtas från alla arter av musik, nutida populär och seriös musik, folkmusik, musik från äldre tider, utomeuropeisk musik etc. Man bör koncentrera sig på musik med kontaktmöjligheter till unga människor och

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

därför undvika alltför tekniskt komplicerad och intellektuellt betonad musik. Detta kan innebära att man i första hand väljer stycken med stor rytmisk vitalitet, spännande och suggestiva klanger, aktuell anknytning (gärna av icke-musikalisk art, tex med anledning av en film, politisk händelse, studier i annat ämne), intressant text eller dylikt. Skolkonserter kan ge impulser till fortsatt lyssnande på musik av det slag som förekommit vid konserterna och till diskussioner kring denna musik. Det elevmaterial, som ofta utarbetas kring skolkonserter, bör utnyttjas, som underlag för arbetet.

Läraren bör hålla sig fortlöpande orienterad om den musik eleverna lyssnar på under sin fritid och på olika sätt låta aktuella musikströmningar i samhället komma in i undervisningen för studium och samtal.

Lyssnaruppgifter. Lyssnandet kan underlättas för eleverna genom att dessa förbereds på olika sätt. I vissa fall kan man skapa miljö kring musiken genom att berätta om tonsättaren, hans tid eller det aktuella stycket. Det kan också vara lämpligt att eleverna i förväg lär sig känna igen viktiga teman eller karakteristiska rytmer och klanger.

Det musikaliska händelseförloppet — musikens viktiga teman eller karakteristiska rytmer och form — låter sig ofta åskådliggöras i grova drag med bokstäver eller symboliska tecken och färger. I en tredelad komposition kan A beteckna styckets första del, B mellandelen och A återtagningen av det inledande avsnittet. Formen blir alltså A B A. En annan gång kan man låta röd och blå färg eller olika figurer representera kontrasterande avsnitt etc. Ibland är det lämpligt att låta lyssnaruppgifterna få formen av lyssnarblad.

Sedan eleverna förvärvat viss vana att iakttä musikens form i stort, kan deras uppmärksamhet riktas på mindre men i sak lika viktiga musikaliska företeelser: hur ett melodiskt eller rytmiskt motiv upprepas och varierar, hur en melodisk vändning återkommer sekvensartat, hur kontrastverkan skapas etc. Med utgångspunkt även i barnens visrepertoar aktualiseras och breddas efter hand deras erfarenheter av olika tempi, nyanser, spelsätt osv, samtidigt som vanliga termer i dessa sammanhang förklaras.

Samverkan

Den religiösa visan och koralen skapar nära kontakt med undervisningen i religionskunskap. Det är också viktigt från allmänorienterande synpunkt att

de religiösa sångerna blir väl representerade i repertoaren. Musik från andra religioner än den kristna studeras främst genom lyssnande.

Musik från skilda länder och tidsepoker kan bidra till att öka förståelsen för andra folk och hjälpa eleverna att leva sig in i främmande miljöer och gångna tider. Folkvisor från Sverige och andra länder bör ingå som ett viktigt moment liksom lyssnande på folkmusik och folkliga instrument.

Historieundervisningen kan berikas på olika sätt. När medeltiden behandlas, kan eleverna med musikens hjälp få "stiga in i klostren" och höra och sjunga med i de gregorianska melodierna. Bellmans sånger kan bidra till att aktualisera livet i Gustav III:s Stockholm.

Samverkan med ämnet svenska är naturlig i många sammanhang. Röstvärden är ett gemensamt intresse för svenska och musik. Samverkan mellan de två ämnena kan också betyda mycket för utvecklande av elevernas muntliga kommunikationsfärdigheter. Sångtexter av olika slag kan vid svenskundervisningen behandlas i fråga om form och innehåll i anslutning till att sångerna instuderas och sjungs som ett moment i ämnet musik.

På engelska språket finns en rik engelsk och amerikansk visskatt, som bör utnyttjas parallellt i ämnena musik och engelska.

Musik- och gymnastikundervisningen har som gemensam strävan att befordra avspänning och balans. Musiken som ledande och stimulerande faktor inom den rytmiska gymnastiken bör därför beaktas. Folkdanser, främst svenska men gärna även danser från andra länder, samt stildanser ger vidgade möjligheter till samverkan mellan musik och rörelse.

Samverkan mellan teckning och musik kan utformas exempelvis på följande sätt. En klass målar eller tecknar efter musik. Bilderna överlämnas sedan till en annan klass som får söka skapa musik till dessa bilder. Musiken spelas in. Båda klasserna samlas och man jämför musiken i förslagan med den som eleverna skapat. Musiken och bilderna diskuteras. — Vid målning till musik bör musikens titel och eventuella programinnehåll inte anges. Eleverna bör skapa sina bilder utifrån musikens direkta ljudpåverkan.

Andra former för samverkan mellan bild och ljud är att studera användande av ljudeffekter och musik i radio, film och TV. I radio används ljudeffekten (tex i en radiopjäs) för att få oss att själva skapa en miljö i vår fantasi. I samband med rörliga bilder får ljudet en understrykande effekt. Ofta är

ljudet, musiken, en lika viktig faktor som bilden. Bild-ljud diskuteras utifrån aktuella program och filmer. Försök att göra ljudeffekter och filmmusik bör även äga rum, gärna som grupparbete.

Högstadiet

Förutsättningar

På högstadiet befinner sig flertalet elever i något skede av puberteten. Detta berör på olika sätt musikundervisningen. Målbrottsperioden medför att såväl pojkarnas som flickornas röster förändras och att eleverna ofta har sångsvårigheter av mer eller mindre långvarig natur. I samband med puberteten och målbrott kan ungdomarna också bli mindre intresserade av att delta aktivt i sång. Mestadels ställer de i varje fall krav på att den repertoar som skall sjungas känns meningsfull och engagerande. Vidare måste man ta hänsyn till ungdomens intresse för vissa aktuella musikerter, speciellt den tonårsmusik som vanligen har starkt grepp om stora skaror av ungdom. Oftast är sådan musik internationell till sin stil och växer mer eller mindre samtidigt fram över hela världen, förmedlad genom radio och grammofonskivor.

Tonårsmusiken blir gärna en integrerad del av ungdomens tillvaro, ett uttryck för en livsinställning. Så har under 1960-talet varit fallet med popmusiken, vilken måste betraktas som en del av en samlad popkultur, där tonåringarna starkt engagerats.

Många ungdomar, särskilt de som tidigare inte spelat något instrument, blir i tonåren hågade att på något sätt utöva musik praktiskt. Det är därför lätt att intressera dem för instrument som har anknytning till den aktuella tonårsmusiken. Det stora intresset för gitarrspel är sannolikt ett uttryck för den glädje som vissång till eget ackompanjement kan skänka. Många av dem som börjar spela i tonåren når snabbt förvånande goda resultat, vilket får tillskrivas den höga motivation dessa ungdomar känner för sitt musicerande. Spontant skapade ensembler inom den aktuella tonårsstilen kan ofta nå en betydande grad av personlig stil och skicklighet.

Förutsättningarna i fråga om musikintresse, såväl lyssnande som musicerande, är sålunda goda även på högstadiet. Musikundervisningen måste dock ta hänsyn till de speciella dragen i ungdomens musikintresse och utgå härifrån.

Förutsättningarna kan sammanfattas på följande sätt:

de speciella problemen kring målbrottsrösten;

stort intresse för musik, särskilt aktuell tonårs-musik;

krav på motivation och möjligheter att engagera sig i undervisningen, såväl vad gäller musicerande som musikteoretiskt stoff och gehörsstudier;

intresse för aktualiteter inom samhällslivet, inte minst på musikområdet, och vilja att diskutera dessa;

stark gruppkänsla i fråga om intresseinriktning i allmänhet.

Härtill kan läggas att elever i tonåren har påtagligt intresse för teknik och ofta är skickliga i att handha den ljudapparat som finns i skolan: bandspelare, grammofon, förstärkare, högtalare.

Många av eleverna äger instrument, portabla bandspelare, skivor etc som tillfälligtvis kan utnyttjas som förstärkning till skolans material t ex vid grupparbete.

Arbetsformer

För att tillgodose elevernas krav på motivation och bereda dem tillfälle till självständigt arbete kan man planera undervisningen som en serie arbetsområden kring olika teman. Exempel på sådana arbetsområden och förslag till utformning av dessa ges i kapitlet om planering av arbetsområden för högstadiet (s 118).

Det stoff som bör tas upp under högstadiet kan till sina väsentliga delar inordnas i dylika arbetsområden. Gehörsövningar, som annars kan upplevas som omotiverade och tråkiga, får en mening om de knyts till studiet av intressanta företeelser inom ett arbetsområde. På samma sätt kan fakta kring musik tas emot med större intresse genom att de förekommer i ett engagerande sammanhang.

Om eleverna aktivt deltar i planering och förberedelse av arbetsområden, kan man vänta sig att de arbetar med intresse och känner ansvar för sin uppgift.

Vid grupparbetet kan man genom parallellt lagda instrumentaltimmar få tillgång till en instrumentallärare, som instruerar en eller flera grupper. Även på andra sätt bör samverkan ske med den frivilliga musikundervisningen, inom och utom skolan.

Under gemensamma lektioner med hela klassen, t ex vid förberedelser för arbetsområden och under redovisningsavsnitt, bör en föreläsningsmässig lektionsform undvikas. En fri och öppen diskussion måste kunna föras mellan lärare och elever. Vid redovisningen av grupparbeten kan grupperna, i växling med läraren, leda olika avsnitt av lektionerna. En musikanalys som i mera traditionell undervisning skulle gjorts direkt av läraren kan genomföras såsom redovisning av grupparbete, varpå läraren kompletterar och fördjupar gruppens framställning. Vissa grupper bör ha till uppgift att vid redovisningen leda kamraterna i enkelt musicerande. Det kan gälla att stimulera dem till sång, att utföra ett arrangemang för sång och spel som gruppen gjort eller dylikt.

Sång och spel

För att aktivera såväl pojkar som flickor med skilda röstlägen kan enkel tvåstämmighet ofta vara en god lösning. Pojkarna sjunger exempelvis en med avseende på röstläget mindre krävande cantus firmus, medan flickorna svarar för diskantstämman, som i regel fordrar mera av omfång och rörlighet i rösten. Pojkarna kan också utföra en lätt basstämma till flickornas huvudmelodi. Genom utnyttjande av i klassen befintliga instrumentalister kan man stödja sången eller tillfoga instrumentalstämmor. Inte minst vid kanonsång bör dessa möjligheter tillvaratas.

Musikvalet för sång, spel och lyssnande är av stor betydelse för elevernas inställning till musikundervisningen. Repertoaren bör därför vidgas åt alla håll. Sånger som har samband med den allmänna kulturorienteringen ger god motivation liksom sådana visor, som kan sammanställas till musikprogram kring ett bestämt tema. Därvid bör anknytning även ske till andra ämnen i skolan. Visor av folklolistisk karaktär samt sånger ur den nutida repertoaren sjungs gärna av tonåringar. I det senare fallet bör alla slags samtida musik vara representerad, även den speciella tonårsrepertoaren.

En väsentlig del av sångerna kan sjungas på främmande språk. Negro spirituals och gospels är väl lämpade för stadiet. De utgör dessutom ofta goda exempel på pentatonik. Därigenom blir de förhållandevis lätta att förse med ett improviserat ackompanjemang, speciellt av ostinat typ. De har i många fall ett tonomfång, som är lämpligt för målbrottsröster och kan med fördel utföras som växel-sång.

Till den för stadiet angelägna repertoaren hör även svenska och utländska diktade visor, truba-

durvisor, från olika tidsepoker, främst vår egen tid. I sång, spel och lyssnande bör eleverna få lära känna medeltida trubadur- och minnesång, sällskapsvisor av Bellman och hans samtida, lyrisk visa av exempelvis Birger Sjöberg, Evert Taube, Olle Adolphson och Alf Hambe, satirisk visa av Karl Gerhard, Povel Ramel och andra, protestvisa och politisk visa, diktad visa i folklig stil samt visor till texter av kända författare. Samarbete med historia och svenska är i dessa sammanhang naturligt. Den religiösa visan från olika tider belyses i samverkan med ämnet religionskunskap.

Gehörsutveckling

Utvecklande av elevernas gehör är alltså ett viktigt moment men det bör nu ske i delvis nya former. Ljudsamlande och ljudiakttagelser fortsätter. Ljudens betydelse i vår tillvaro diskuteras. Hur påverkas vi av ljud i olika miljöer? Ljud av olika slag undersöks och karakteriseras. Beskrivningar av fysikalisk art kan nu göras. Med hjälp av ton-generator bildas nya ljud. Klangmöjligheter hos instrument av skilda slag undersöks och diskuteras.

Vid musiklyssnandet bör man i stor utsträckning arbeta gehörsmissigt, utveckla elevernas förmåga att med örat uppfatta vad som sker i den musikaliska struktur de lyssnar på.

Musicerande och lyssnande förenas med övningar för att utveckla såväl elevernas gehör som deras färdighet att praktiskt dra nytta av notskrift och andra musikaliska symboler. Sångstämmor sjungs a vista, improviserade spelstämmor tecknas ned i notskrift, intervallen i samklanger analyseras, harmoniska förlopp studeras och övas praktiskt på ackordinstrument, melodier och teman nedtecknas ur minnet, rytmer till danser klappas, spelas och noteras.

Skapande

Elevernas lust att uttrycka sig musikaliskt bör tillvaratas inte bara genom traditionell reproduktion utan också genom olika former för musikaliskt skapande. Deras egna försök att dikta och tonsätta egna visor uppmuntras. De som har intresse och förutsättningar stimuleras till arrangemang och eventuellt även kompositioner, instrumentala och vokala. Resultaten kan prövas i kamratkretsen.

Olika former av dramatisering och musikalisk teater kan utnyttjas för att aktivera även andra elever än de primärt sång- och spelintresserade.

I spel av typen "Musiken genom tiderna" kan eleverna i en följd av tablåer och gärna iförda tidsenliga dräkter levandegöra musikens utveckling och stilarter. Härvid kan skilda verksamhetsformer utnyttjas och elever av olika musikalisk begåvnings- typ medverka.

Ungdomarna bör beredas tillfälle att själva försöka skapa ljudkonst. Deras förmåga att observera och som uttrycksmedel i ljudskapande verksamhet begagna ljud ur tillvaron omkring dem övas nu mera avancerat och mångsidigt än tidigare. I samarbete med fysikläraren kan man praktiskt pröva hur elektronisk musik tekniskt framställs. Ljudlaborationer med flera bandspelare, eko, filter m m bör ske som grupparbeten. Olika ljudeffekter inspelade på band kan utnyttjas för att "klangsätta" lyrik, prosa eller bildkonstverk, dvs till dessa skapa en klangbakgrund, som förstärker upplevelsen. Se kapitlet om ljudlaborationer (s 38).

Lyssnande

Tonåringarnas intresse för att höra musik motiverar, att man låter musiklyssnandet uppta större plats i undervisningen på högstadiet än tidigare. Tyngdpunkten läggs på studium av enskilda verk eller tonsättare samt miljöerna kring dessa. Karakteristiska stildrag framhävs och paralleller dras med andra konstarter vid samma tid. Det musikaliska formstudiet begränsas till företrädesvis de verk, som ingår i lyssnarmomenten.

Repertoaren hämtas från skilda epoker. I valet av tonsättare och verk bör större vikt läggas vid att kompositionerna kan engagera elevernas intresse och stimulera dem till aktivt lyssnande än vid traditionella värderingar av vissa musikverk som särskilt betydelsefulla. Rytmisk vitalitet, intensitet och omväxlande kolorit hör till de musikaliska uttrycksmedel, som brukar fångsla ungdomar. Ett programmatiskt innehåll skärper ofta uppmärksamheten.

Genom hela högstadiet ägnas särskild uppmärksamhet åt vår egen tids musik. I denna ingår jazzen, vilken följaktligen bör behandlas som en gren av den nutida musiken.

I skilda sammanhang bör anknytningspunkter sökas i den dagsaktuella tonårsmusiken. Också musik på topplistor av olika slag bör tas upp till lyssnande och diskussion. Populära artisters personliga stil studeras. Med utgångspunkt här kan man samtala om vad som är kännetecknande för artister som "slår". Diskussionen kan sedan vidgas till att omfatta musikstycken som blivit särskilt popu-

lära. Vad kännetecknar dessa? Det kan vara intressant att studera hur artisters och musikverks popularitet hänger samman med samhällsmiljön. Sådana frågor bör tas upp i samband med att man i årskurs 9 studerar musikalivet i vårt land. Musikalivets utformning i andra länder studeras även. Därvid bör man särskilt observera förhållandet mellan musikalivet och den allmänna sociala och kulturella utvecklingen i ett land. Man kan även studera hur musiken i en världsdel, t ex Afrika, dels påverkats av impulser utifrån (kolonisering, mission, moderna kommunikationer) dels själv påverkat musikutvecklingen i andra delar av världen. Vissa jämförelser med bildkonsten kan göras. I slutet av årskurs 9 ges en kort översikt över musikutvecklingen i Europa med utblickar mot andra världsdelar. Denna översikt bör vara överskådlig och ta fasta endast på de väsentligaste utvecklingslinjerna och stilepokena. Återknytningar till tidigare punktfördjupning i musikverk, tonsättare och stilepoker bör givetvis ske. Musikens förankring hos olika institutioner (kyrka, furstehov, teater osv) och hos skilda folkgrupper studeras. Folkmusikens ställning och utveckling bör beröras.

I instrumenstudiet repeteras tidigare bekanta instrument, vilka passas in i ett översiktligt schema över musikinstrumentens systematik. Allteftersom nya instrument presenteras, förs de upp på denna tablå. Under högstadiet bör eleverna lära känna instrumenten i wienklassisk, romantisk och modern orkester, ett antal karakteristiska europeiska folkmusikinstrument, några utomeuropeiska instrument samt vissa vanliga äldre instrument som luta, gamba och cembalo. Blockflöjten sätts in i sitt musikaliska och historiska sammanhang genom musikverk från renässans och barock. Piporgeln studeras vid studiebesök samt med hjälp av ljudbildband och grammofon. Också moderna instrument som elorgel, elgitarr och jazzbatteri presenteras. I samband med orienteringen om olika instrument berörs uppförandep Praxis. Vid genomgången av musikinstrumenten brukar läraren med framgång kunna anknyta till ungdomarnas intresse för det speltekniska. Aktivitet kan lockas fram på olika sätt. Instrumentalister får exempelvis i uppdrag att inför kamraterna demonstrera och berätta om sitt instrument. Grupparbeten kan planeras så, att varje elevgrupp svarar för en instrumentfamilj.

I anslutning till grammofonillustrationer eller levande musik kan eleverna sammanställa instrumentskisser, beskrivningar, anteckningar om instrumentens historia, konstruktion och spelsätt, urklipp om

eller bilder av kända solister samt uppgifter om vilka musikverk som demonstreras i klassen. Dessa bör väljas så, att de samtidigt representerar olika musikhistoriska stilepoker och genrer.

Människoröstens olika lägen samt skilda slag av vokala och instrumentala ensembletyper genomgås och exemplifieras. Elementärt partiturstudium kan därvid vara till god hjälp. Man utgår med fördel från de arrangemang för sång och spel eller kör med vilka man arbetar i den egna klassen eller i kören. Nästa steg kan vara avsnitt ur lättillgängliga kammarmusikverk. Studiet av orkesterpartitur förbereds lämpligen genom schematiska partiturframställningar, där partiturets detaljerade notbild helt eller delvis ersätts av enkla grafiska figurer.

Muntlig framställning av eleverna med musikillustrationer kan förekomma. I samband med skolkonserter kan medverkande musiker besöka klasserna. I den mån så är möjligt, bör även besök vid offentliga konserter och repetitioner för dessa arrangeras. Musikprogram i radio och television är ofta lämplig utgångspunkt för undervisningen på högstadiet. Musikfilmer, ljudbildband o d utgör stimulerande inslag i arbetet.

Elevernas intresse för och erfarenhet av film och TV ger goda utgångspunkter för studium av dessa mediers användning av ljudet, dvs de olika möjligheterna att förstärka uttrycket genom kombination av dialog, musik och effektljud med sviten av rörliga bilder.

Samverkan

Nära kontakt bör hållas med tillvalsämnet konst.

Viktiga gränsområden mellan svenska och musik är talteknik samt röstvård i både tal och sång. Liksom man vid undervisningen i svenska uppmärksammar språkrytmen, är det naturligt, att man i musikundervisningen gör jämförelser mellan språkrytm och melodirytm. Som anknytningspunkter kan vidare nämnas folkvisor samt tonsättningar av svensk lyrik. Här erbjuds material till lyrik- och musikprogram. Vid undervisningen i litteraturhistoria blir elevernas uppfattning av skalders som Bellman, Geijer, Almqvist, Runeberg, Fröding, Karlfeldt, Sjöberg, Bo Bergman, Gullberg, Ferlin och Lindegren knappast fullständig utan att de lärt känna ett urval ur deras tonsatta diktning.

Då sångtexternas värde delvis går förlorat vid översättning, bör eleverna helst sjunga utländska sånger på originalspråken. Detta underlättas, om texterna prepareras under lektionerna i främmande språk. I samverkan med undervisningen i fysik be-

handlas begreppet akustik. Vidare studeras elektроникens betydelse för nutida musikskapande och musikåtergivning.

Elevernas stilhistoriska uppfattning fördjupas genom samverkan mellan ämnena historia, svenska, musik, teckning och slöjd. I samarbete med gymnastik kan rörelseskapande samt praktiska övningar i dans (folkdans, stildans och modern dans) äga rum. Bildmässigt studium av danser kan ske med hjälp av stillbilder och film. Karakteristiska drag i musiken till danserna, form, rytmiska egenheter, anknytning till vissa instrument, ägnas uppmärksamhet. Eleverna får genom denna mångsidiga verksamhet en god uppfattning om olika danser samt deras anknytning till skilda tider och miljöer.

Röstvård

Mål

Röstvårds- och tonbildningsövningar skall ha som mål att utveckla alla barns röster så långt det är möjligt med hänsyn till vars och ens individuella förutsättningar. En meningsfull undervisning bör positivt kunna påverka alla röster under skoltiden. Samtliga elever kommer sannolikt inte att lära sig sjunga helt på egen hand, men flertalet bör ha möjlighet att utvecklas till goda medsångare i unison sång eller körsång av mindre krävande slag.

Utgångsläge

Vid röstövning med barn och ungdom måste man särskilt beakta att man arbetar med röstorgan som befinner sig i tillväxt. I likhet med vad som gäller för vuxnas röstträning får man också hålla i minnet att röstutvecklingen sker mycket individuellt. Många barn har vid skolstarten ett föga övat och utvecklat röstmaterial. Även sångförmågan kan variera starkt. (Begreppet röstmaterial kan man definiera som de förutsättningar i fråga om röstomfång och röstvolym barnet har. Sångförmågan är det sätt på vilket barnet handskas med sitt röstmaterial).

Man kan vid en första kontakt med barnet knappast avgöra vilka möjligheter rösten har. Många har uppfattat detta så att alla barn har ett litet tonomfång. Detta är oriktigt. Det finns treåringar som sjunger sånger rent och fint. Sex-sjuåringar kan ibland ha ett tonomfång på över två oktaver. Det finns höga och låga, starka och svaga, kärva och

veka röster. Det finns små barn med mycket stabilt gehör. Andra har kanske på grund av bristande övning ett labilt men lätt upptränat gehör medan åter andra sannolikt uppfattar tonerna riktigt men av olika skäl har svårigheter att återge dem rätt. Det finns barn med spontan sångarglädje och barn med svåra sånghämningar.

Barn har i regel inga konstnärliga ambitioner. Sången är för dem ett uttryckssätt. Små barn sjunger ofta ord och melodier som de hittar på själva. Då sjunger de också i det röstläge som passar dem bäst. Detta är ingalunda alltid ett lågt läge, tvärtom är det ibland förvånande högt. I detta sammanhang kan det vara värt att påpeka att det inte finns någon reell skillnad mellan pojkrösten och flickrösten före puberteten. Man bör alltså inte tro att pojkrösten generellt är lägre och kärvare än flickrösten under denna tid. För både pojkar och flickor gäller också att man måste knyta an till barnens spontana behov av att leka med sina röster och att i sång ge uttryck för sina känslor. Just i röstvårds- och tonbildningsövningarna har lekmomentet i sången stora möjligheter att komma till sin rätt. Sådana övningar får inte bedrivas isolerade i musikundervisningen.

Diagnosticerande prov

För skolarbetet i allmänhet gäller att läraren måste söka bilda sig en allsidig uppfattning om varje elev för att undervisningen skall ge goda resultat. Detta är inte minst viktigt i fråga om sången. Elevens aktuella förmåga och utvecklingsmöjligheter bedöms genom diagnosticerande sång- och gehörspröv. Båda formerna av prov bör ske individuellt.

Sångprov bör alltid ske så snart som möjligt vid läsårets början. Gehörspröv kan ske fortlöpande.

Sångprov. Eleven bör vid sångprovet vara ensam med läraren. Många elever hämmas nämligen av att ha kamraterna som åhörare och kan under sådana omständigheter lätt felbedömas. Det är fördelaktigt att använda samma sång för alla elever i samma klass. För nybörjarnas del bör visan vara kort och till omfånget omfatta högst 5 à 6 toner. Visan bör sjungas från olika utgångstoner för att man skall få en uppfattning om barnets röstläge, dvs det tonområde som barnet behärskar i samband med vis-sång.

Somliga elever kan inte sjunga utan diskret stöd av instrument. Detta förutsätter att läraren kan transponera sången till olika tonarter. Utöver de

Namn	Röstomfång														Anteckningar			
	f	g	a	h	c ¹	d ¹	e ¹	f ¹	g ¹	a ¹	h ¹	c ²	d ²	e ²		f ²	g ²	
Eva A																		hes klang, svårt att hålla melodi
Gunnar B																		klar, kraftig röst, van att sjunga
Tomas C																		tunn, blåsig röst, blyg, något orent
Gunilla D																		fin ljus röst, lätt klang, stor säkerhet
osv																		

toner, som är direkt användbara för textsång, brukar eleven på enstaka ton eller lämpligt intervall kunna sjunga ytterligare några toner såväl uppåt som nedåt. Det är viktigt, att man undersöker, vad som är yttersta gränsen för elevens förmåga att frambringa toner. Detta vidare register – röstomfånget — kan betraktas som en reserv, som man skall sträva efter att utveckla på lång sikt.

Sångprovet ger även besked om elevens röstvolym, röstkvalitet, sångteknik (andning, vokalbildning, artikulation m m) samt intonationsförmåga. För att underlätta en fortlöpande bedömning av barnens röstutveckling kan man upprätta ett s k röstprotokoll som i första hand visar röstomfånget, men där man också har utrymme för kommentarer om andra kvaliteter hos rösten. Ett röstprotokoll kan se ut på ovanstående sätt.

Gehörsprov. Fr o m årskurs 2 — när barnen lärt sig skriva — är det möjligt att genomföra enkla, kollektiva gehörsprov. Nybörjarna måste däremot prövas individuellt, vilket har till följd, att det kan vara svårt att hinna gehörspröva alla elever i årskurs 1. Angeläget är emellertid, att man gehörsprövar elever som har sångproblem, vare sig problemet består i intonationssvårigheter, ett — i förhållande till flertalet av klassens elever — avvikande röstläge eller oförmåga att över huvud taget frambringa sångtoner. När en elev, trots dylika problem, kan prestera ett bra eller relativt bra gehörsprov, förör-

---

---

sakas sångsvårigheterna ofta av rent sångtekniska brister. Tidsmässigt korta men ofta återkommande övningsstillfällen med individuell, vägledande handledning kan här vara av god effekt.

Gehörsprov med nybörjare kan utformas som en rolig lek. Därmed skapas förutsättningar för att eleven inte skall uppfatta det hela som ett prov utan vara avspänd och intresserad.

Man kan inledningsvis låta eleven se på en notbild och påpeka att noterna motsvarar olika toner, på samma sätt som olika bokstäver motsvarar olika språkljud. Flera bokstäver i följd bildar ord; flera noter i följd bildar små melodier. Man kan förstora upp några noter på tavlan och skoja en smula med dem, t ex sätta armar och ben på dem.

Läraren berättar, och när ljudande moment då och då inträder, krävs elevens medverkan i form av svar på frågor m m. Somliga uppgifter spelas lämpligast på piano, andra kan med fördel sjungas. Givetvis kan alla uppgifter utföras på piano, om någon skulle finna detta lättare.

Eleven placeras så att han inte har möjlighet att se instrumentet. Läraren antecknar elevens svar i ett protokoll. Ett rutsystem i enlighet med figuren (nedan) är både lätt att fylla i och lätt att rätta. Alla elever som testas och tillhör samma årskurs bör självklart få samma uppgifter. Förslaget till berättelse som finns på s 28—29 brukar gå att genomföra på 35—45 minuter, beroende på elevens arbetstakt.

	1	2	3	4	5	Poäng	Ev anm
A							
B							
C							
D							
E							
F							
G							
H							
I							
J							

Slutpoäng _____

Viktiga moment i röstträningen

När sångprov och eventuellt gehörsprov ägt rum och man fått en ungefärlig bild av läget i klassen, bör man utarbeta en plan som omfattar elementära anvisningar och övningar. Syftet är dels att motverka en fixering av de mest påtagliga och utbredda felaktigheterna bland eleverna, dels att arbetet skall leda fram till ett naturligt, frigt och funktionsriktigt sångsätt. En avspänd och klar sångton i svagare nyans är att föredra framför en hård, spänd stämma med stor volym. Övningarna bör omfatta *hållning, andning, tonansats, vokalbildning och artikulation*. Efter hand tillkommer övningar rörande frasering, nyansering, staccato- och legato-sång m m.

Hållning. Vanan vid en riktig sångställning bör grundläggas innan barnen lärt sig läsa och börjat sjunga efter sångbok. När sångboken så småningom börjar användas skall eleverna göras uppmärksamma på att man — antingen man står eller sitter — måste *hålla upp* sångboken, om man skall kunna behålla den riktiga sångställningen. När eleverna sjunger stående, bör de vänjas vid att stå med fötterna något isär. Företräna gärna anvisningarna om god hållning med avspänningsövningar för huvud, hals, axlar och armar — utförda som lekrörelser.

Andning. Ett litet barn jollrar och småsjunger med en tydlig buk- och mellangärdsandning, men hos sjuåringen har denna ofta förbytts i en ineffektiv, mycket begränsad och starkt fixerad bröstorgsandning. Bästa sättet att komma till rätta med dylika andningsproblem är att placera eleverna i liggande ställning, varför samverkan med gymnastiken rekommenderas. I gymnastiksalen kan alla eleverna ligga på golvet, inte för att i första hand göra andningsövningar, utan för att slappna av och efter några minuter bli medvetna om var andningsrörelsen förnims. De bör iaktta andningsrörelsen såväl på sig själva som på varandra. De får då både en rörelseförnimmelse och ett synintryck av andningsfunktionen. Från liggande ställning övergår man till sittande och därmed kan övningarna lika väl förläggas till klassrummet. Den "låga" andningsrörelsen bör efter hand bli en självklarhet, likaså att axlarna aldrig får lyftas i samband med andning. Andningsrörelsen kan vidare upplevas extremt genom utrop och läten, som kräver speciell aktivitet, varvid en tydlig bukmuskelkontraktion skall tillämpas. Man kan blåsa ut låtsas-

ljus, blåsa i låtsas-pipor m.m Gör utandning påsss! S-et kan göras svagt, starkt, som små stötar, i crescendo eller diminuendo osv.

Övningarna bör ske under lekfulla former och inte bedrivs på sådant sätt att elevernas uppmärksamhet fixeras vid andningstekniken.

Somliga elever talar på inandning, andra sjunger med mycket hörbara och störande inandningsljud. Felen brukar lätt kunna avhjälpas om eleverna blir uppmärksammade på sin ovana. Det effektivaste är att låta dem få lyssna på sin egen röst genom bandinspelning.

Tonansats. Hårda tonansatser, antingen de förekommer vid tal eller sång, måste undvikas. Elever med benägenhet att handskas vårdslöst med sina röster måste man försöka tala till rätta. Påverkade av populära sångare tillämpar somliga elever ett sångsätt med markant hårda ansatser, som kan leda till allvarliga röstfel. Läraren bör vara särskilt uppmärksam på sådant och vidta de åtgärder, som kan anses nödvändiga. I vissa fall bör man ta kontakt med hemmen för att i samverkan med föräldrarna söka hjälpa elever på lämpligaste sätt.

Vid tonbildningsövningar bör man i regel placera en konsonant framför vokal för att undvika hård tonansats. I repertoaren börjar dock somliga ord med vokal, som kan fresta till hårda ansatser. Dyliga ord kan specialtränas med viskstämman som utgångspunkt. Man går från svag via normal talton fram till sångton i svag nyans, där man liksom smyger sig in på vokalen, som man låtsas vara mycket skör. Skulle ordet som börjar på vokal ligga på en för barnens omfång relativt hög ton, är det lämpligt att börja övningen några halvtoner lägre och flytta upp den halvtonsvis. Om man fortsätter övningen två halva tonsteg högre än vad tonen slutgiltigt skall sjungas, brukar denna klinga extra mjuk och avspänd i det rätta läget.

Vokalbildning och artikulation. När eleverna börjar i årskurs 1, är de mycket omedvetna om vokalbildning och artikulation i samband med sång. Deras allmänna talutveckling påverkar i hög grad sångsituationen. Somliga elever sjunger med ytterst liten munöppning, mer eller mindre hårt sammanbitna käkar, helt orörliga läppar och en stelt fixerad haka. Resultatet blir liten röstvolym, dålig vokalbildning och otydlig artikulation. Här måste övningar som löser upp spänningarna och skapar rörlighet i ansiktsmuskulaturen sättas in.

I princip bör alla vokaler och alla konsonanter övas, men man kan inte övningssjunga med barn

i grundskolåldern på samma sätt som med vuxna. Avsikten med arbetet är inte att driva fram en snabb utveckling vare sig i fråga om omfång eller volym. Röstutvecklingen bör ske i takt med barnets fysiska och psykiska tillväxt. Övningarna måste därför bedrivs med försiktighet och omdöme.

Övningarna utformas så att eleverna har roligt när tonbildningsarbetet pågår. Kombinerar man det med illustrationer, som spontant växer fram på svarta tavlan eller med ett i förväg iordningställt bildmaterial, som kan sättas upp på en flaneltavla, skapas ännu bättre förutsättningar för att eleverna skall stimuleras och uppfatta avsikten med övningarna. Här följer ett praktiskt exempel.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Förslag till berättelse vid diagnostiskt prov

Det var en gång ett gäng notfigurer, som en eftermiddag begav sig ut på en utflykt. De skulle roa sig och ha riktigt kul. När de kom fram till utflyktsmålet, hann de bara äta och slå upp sitt tält. Sedan somnade de. Men de vaknade tidigt morgonen därpå, och då var det ett strålände väder. De längtade ut, men tältet var inte särskilt stort, och tältöppningen var mycket liten. Det lösnade sig inte att bara trängas, och därför sprang de ut några stycken i taget, och på det viset blev det ordning och reda och inte bråk. Först kom så här många ut! (Läraren spelar ett antal toner, förslagsvis mellan 2 och 5. Eleven får uppge antalet i följd spelade toner. Tonerna spelas med successivt ökad hastighet. Uppgiften uppfattas alltid som mycket enkel. Man räknar ju bara tonernas antal. Men detta är fullt avsiktligt. Eleven får från första början stort självförtroende och en förutfattad mening om, att det alls inte är fråga om något svårt.)

När alla notfigurer kommit ut ur tältet, uppstår frågan vad man skall roa sig med. Somliga försvinner uppför en brant backe, de övriga springer ner i en sänka till en stor härlig lekplats. (Läraren spelar tonföljder uppåt respektive nedåt. Eleven får avgöra vad som händer, dvs ange tonernas rörelseriktning.)

Några notfigurer upptäcker en spännande gammal mur. Där ställer de sig på rad och hoppar ner i det mjuka gräset. Men alla hoppar inte samtidigt — ibland två, ibland tre eller fyra. Hur många hoppar varje gång? (Läraren spelar olika antal toner. Eleven får avgöra antalet spelade toner i samklang.)

På en annan plats tävlar två notfigurer i längdhopp. (Läraren spelar två olika tonkombinationer, t ex c^1-c^2 och c^1-g^1). Vilken av de två notfigurerna hoppar längst; den första eller den andra? (Exempel i såväl upp- som nedåtgående riktning används och differensen mellan tonerna i de olika exemplen minskas efter hand. Eleven avgör här tonernas olika avstånd i förhållande till varandra.)

En paus blir nödvändig, och uppe på muren är det skönt att bara sitta och njuta i solskenet. Någon kommer på idén att man skall sjunga. I tur och ordning sjunger notfigurerna en liten kort melodistump, men avsiktligt utelämnar de den sista tonen, pekar på en av kompisarna och uppmuntrar denne att sjunga den ton som saknas. (Nu blir det eleven som får klara den uppgiften i stället och därmed visa sin förmåga att uppfatta grundtonen.)

Fem notfigurer kan samma melodi (en kvintskala). Man sjunger melodin några gånger i följd. (Eleven räknar

tyst inom sig till fem.) Så bestämmer sig notfigurerna för att sjunga en ton var. Det går fint. Alla toner blir rätta. Men när de gör om försöket blir en ton felaktig. Någon av notfigurerna busar och sjunger avsiktligt fel. Vem av dem? Den första lilla notfiguren är den enda som är ordentlig och alltid sjunger rätt ton, men någon av de övriga bär sig dumt åt. (Läraren sjunger eller spelar först kvintskalan rätt, sedan med en av tonerna 2—5 förändrad. Eleven avgör vilken ton som förändras. Efter hand kommer tre figurer till och vill vara med om den här leken, och då utsträcks skalan till att omfatta en hel oktav.)

Men nu kommer notfigurerna som sprang upp för den höga backen tillbaka med buller och bång. De har varit inne i skogen och gjort sig härliga slaginstrument av alla möjliga grejor de hittat där. Nu hojtar de och dansar och trakterar sina dyrgripar, och deras åhörare börjar grubbla på, vad det är för taktarter de använder sig av. (Eleven får ge prov på sin förmåga att uppfatta enkla taktarter.)

Någon får lust att spela en solorytm på sitt instrument och tror, att inte någon annan skall kunna göra efter konststycket. Men det kan de visst. (Det kan också den lilla eleven som testas. Eleven kan använda ett rytm-instrument eller en penna, klappa rytmen med händerna eller läsa den med rytmstavelser. Uppgiften gäller alltså att återge enkla, korta rytmer.)

En annan notfigur visslar eller gnolar några enkla välkända melodier. Är det någon som känner igen dem? (Läraren kan sjunga melodierna utan text eller enbart spela dem på piano. Eleven får ge prov på repertoarkännedom i fråga om enkla, välbekanta barnsånger.)

På okynne tar någon annan upp melodierna och sjunger fel på någon meloditon eller ändrar rytmen påtagligt på något ställe. Men då protesterar åhörarna vilt. (Eleven får visa sin förmåga att reagera för melodiska och rytmiska förändringar i en bekant melodi.)

Notfigurer kan:

Gå:

Springa:

Stå:

Sitta:

Dansa:

<p>1 Uppgift A</p> <p>Hur många kommer ut varje gång?</p>	<p>2a Uppgift B</p>	<p>2b</p>
<p>3 Uppgift C</p> <p>Startklara på muren: Hur många hoppar varje gång?</p>	<p>4 Uppgift D</p> <p>Längdhopp pågår! Nr 2 Nr 1 Domare</p>	
<p>5 Uppgift E</p> <p>?</p>	<p>6 Uppgift F</p> <p>JAG SJUNGER ALLTID RÄTT VI GILLAR ATT SJUNGA FEL PÅ SKOJI! KAN INTE VI OCKSÅ FÅ VARA MED?</p>	
<p>7 Uppgift G</p> <p>Vad är det här för slags dans? I vilken taktart går den?</p>	<p>8 Uppgift H</p> <p>Gör om det här den som kan!</p>	
<p>9 Uppgift I</p> <p>SLUTA! DET DÄR ÄR JU BÄ, BÄ!</p>	<p>10 Uppgift J</p> <p>BÄ BÄ VITA LAMM HAR DU NÅGON ULL? DU SJÖNG FEL PÅ "NÅGON"</p>	

Man har i en lågstadielklass kommit att tala om rosor. Rosor är vackra, de doftar gott. Det finns små och stora rosor och rosor i många olika färger. Bladen är gröna och stjälkarna har taggar. En liten ros slår ut och blir stor och grann, när solen skiner på den osv.

Vi säger ordet "ros" några gånger och känner efter hur det känns. Vi måste föra läpparna framåt för att få tag i ett riktigt fint och runt "o". Läraren förebildar ordet på en för alla elever överkomlig ton. När barnen återger, vad läraren förebildat, måste läraren vara uppmärksam med både öron och ögon. Hittade alla den rätta tonen? Hittade alla den naturliga munformen? Blev klangen mjuk och avspänd? Fick vokalen bärighet? Blev "r" och "s" tydliga? Läraren kan få förebilda flera gånger innan resultatet blir bra, och tonhöjden kan varieras inom ett mindre, begränsat område. Tydligheten i konsonanterna kan jämföras med skärpan i rosens taggar. Den runda o-klangen kan jämföras med den rundade formen hos en liten rosenknopp. Det är bra att börja med att sjunga om små, små

rosenknoppar (den mjuka, ljusa huvudklangen). Försiktigt provar man att sjunga litet större rosor; så småningom vågar man sig på en extra stor och praktfull ros, då klangen får mynna ut i något, som är på väg att bli ett forte. Men vi är mycket varsamma, för alla vet att rosor är ömtåliga blommor. Vi kan leka blomsterhandel med rosor som specialitet. Där finns rosor i många olika prislägen, och de dyraste ställer vi stora krav på.

När man tränat rosor i olika storlekar en tid, kan man börja med en rosenknopp som helt plötsligt slår ut. En annan gång lyckas vi med konststycket att börja med den utslagna blomman. Vi får den att slå ut i solskenet, och vi får den att sluta sig samman igen, när solen går bort. Övningarna i konstant tonstyrka har utvecklats till nyanseringsövningar.

En annan gång kan vi arrangera rosor på olika sätt (se notex 1—3).

O, Å, U och Ö är lämpliga utgångsvokaler. De bidrar till att bilda en mjuk men ändå fyllig klang. Eleverna sjunger ofta A och Ä med mycket stor munöppning, vilket ger en rå och

skarp klang. Eftersträva slank munform med avspänd käköppning och kontrollera att tungspetsen ligger vid sidan av undre tandraden.

I och E sjungs ofta med mungiporna kraftigt dragna i sidled, vilket gärna ger en vass och genomträngande, ibland instängd klang. Använd Y och Ö som hjälpvokaler, dvs som utgångspunkt för bildande av respektive I och E.

Man kan låta barnen artikulera alla vokaler utifrån s: Sååå — Saaa — Seee — Syyy osv. Påminn eleverna om att tungan vid alla vokaler skall ligga så nära S-läge som möjligt.

Konsonanterna tränas var för sig eller i olika grupperingar. Tillämpningsövningar med roliga ramsor är stimulerande och effektiva. Övningarna görs på såväl tal- som sångton. Låt gärna eleverna hjälpa till att hitta på lämpliga texter till övningarna. Ordspråk och barnramsor är lämpliga att arbeta med. Det går också ganska lätt att konstruera talkanon på sådana ramsor.

Exempel 1 (Kadens-melodi)

Röda ro-sor i blåa skålar vita rosor i bruna kurkor
gula rosor i gröna korgar skära ro-sor i stora fång!

Exempel 2 (endast tonika- treklanger med modulerande mellanspel som medför transponering halvtonsvis uppåt)

Rö-da ro-sor i blåa skålar, vita ro-sor i bruna
krukor gula rosor i gröna korgar, skära
ro-sor i stora fång!

Exempel 3 (nedåtgående durskala)

Purpur rö-da ro-sen-knoppar är det vackraste jag vet

Talkör

Den rytmiska talkören med tonvikt på uttryck är till god hjälp i röstvårdsarbetet. Man kan t ex läsa sångtexter på melodins rytm. Det är viktigt att se till att barnen talar i sina naturliga röstlägen. Ofta blir talkörer entonigt tråkiga beroende på att alla röster söker sig till ungefär samma röstläge. I en klass finns dock röster av olika klangfärg. Denna naturliga spridning av röstlägena ger en rikare klangbild. Det är också viktigt att talet blir uttrycksfullt genom att barnen engagerar sig i textinnehållet.

Talkören ger anledning och möjligheter att på ett stimulerande sätt öva artikulation, röstläge, volym etc. Genom att i vissa moment ta fram solister med olika, gärna till ordens innehåll passande röstkaraktär får man osökt anledning till individuell undervisning. Eftersom hela klassen lyssnar på dessa solisters röster och de anvisningar de får, inhämtar barnen omedvetet väsentliga ting om god röstbehandling.

Att variera röstens klang

Samtliga övningar skall leda till att eleverna upplever den egna röstens klang. De skall upptäcka, att deras röster inte är något konstant oföränderligt utan något i allra högsta grad tänjbart och böjligt. En ton kan vara svag men lång, kort men stark. Tonen kan växa och den kan avta. Den kan vara lätt och luftig men också tung och kompakt. Allt beror på vad rösten skall användas till, vilken text och vilken stämning som skall gestaltas.

Vill man få fram legatosång räcker det ofta inte med en fin förebild. Det kanske inte heller är tillräckligt att säga, att tonerna skall vara långa eller uthållna. Man måste finna uttryck och bilder som hör hemma i barnens värld. Små barn reagerar bättre för ordet "seg". De vet att sega saker — när det gäller godsaker — är tänjbara och kan bli avsevärt längre än det ursprungliga formatet. Sjunger man t ex "Sega ormen är så lång" omsätter de sin uppfattning om seghet i längre klingande toner. Och är man djärv nog att stava ordet "lång" med flera å, så kan de hålla ut den tonen förvånansvärt länge och utan ansträngning. Långa notvärden upplevs intensivare om vokalernas antal ökar i förhållande till notvärdenas längd:

Att öka och minska volymen kan illustreras på liknande sätt:

"Någon växer och blir stooooor"

"Något krymper och blir Liiiiitee.."

Ur bokstavsfigurerna växer så småningom tecknen för crescendo och diminuendo automatiskt fram.

Övningarnas melodiska och rytmiska utformning

Man sjunger enstaka toner, olika intervall och kombinationer av flera toner. Ibland växer små tonbildningsmelodier spontant fram under arbetets gång. Skolor, treklangersrörelser och språng förekommer i såväl upp- som nedåtgående riktning i den visrepertoar som används, och övningssjungandet skall vara ett komplement till sångrepertoaren. Elevernas problem är så individuella, att alla variationer av melodisk utformning bör förekomma i övningarna. Väsentligt är att övningarna är korta och inte kräver för mycket från andningssynpunkt samt att den tonstyrka som tillämpas är i nivå med barnens förståelse. Låt gärna de visor som för tillfället är aktuella bli vägledande för övningarnas melodiska utformning! Sjunger på enkla melodier i behagligt mellanläge kan på många olika sätt användas för röstträning. Man kan plocka ut delar av sången och använda dem som övning för röstomfång, dynamik, textning, röstegalisering etc. Individuell undervisning kan man få tillfälle till genom att olika elever får vara solister. Om man transponerar melodin kan den anpassas till solisternas naturliga röstläge. En sång kan bli mera intressant och stimulerande om man skiftar tonart i vissa verser och låter soloröster medverka.

Elever med begränsat tonomfång och/eller intonationsproblem hittar rätt ton lättare, om de får sjunga övningen på en markant rytm, t ex ett tvåstavigt ord i en snabb upptakt i stället för två exakt lika långa toner. De kan lyckas utmärkt med en treklang i punkterad rytm, under det att samma toner kan vålla stora svårigheter, om de skall sjungas i jämna notvärden. Även i rytmiskt avseende bör de aktuella visorna få påverka övningssjungandet. (Se notexempel 4—5.)

Version A

Exempel 4

Lugnt.

Hallå! Hör nu på! Så bra det går! Så högt jag når!

Exempel 5

Lugnt.

Kom hit Skynda dej! Jag kilar nu Du går väl med?

Version B

Exempel 4

Livligt.

Hal-lå! Hör nu på! Så bra det går! Så högt jag når

Exempel 5

Livligt.

Kom hit! Skynda dej! Jag ki-lar nu Du går väl med?

Det lugna tempot och de jämna notvärderna i *version A* av ex 4 och 5 kunde tänkas vara lämpliga för elever med sångproblem. Barnen skulle få tillfälle till koncentration och inre lyssnande och ha god tid att hitta de olika tonerna. Men erfarenheten säger annorlunda: verkan blir ofta helt motsatt! Det långsamma tempot kräver mer av andningen. Den likformiga

rytmen skapar monotoni och tristess och stämmer inte överens med textinnehållet. Vid sista tonen i varje del-exempel är i regel resurserna uttömda och luften slut. Sluttonen blir påtagligt i underkant eller uteblir helt.

Det livliga tempot och den punkterade rytmen i *version B* av samma exempel passar ihop med textinnehållet. Helheten frammanar spänst, akti-

vit, glädje. De åtråvärda sluttonerna kommer på stark takt. Eleven får lättare tag i dem och visar ofta t o m förmåga att hålla dem kvar. Risken för orenhet blir avsevärt mindre.

Mycket viktigt är dock, att textordet på exemplens högsta ton är väl valt, så att inga hårda ansatser uppstår, och att röststyrkan hela tiden anpassas efter elevens förmåga.

Arbete med ramsa, ett praktiskt exempel. För att mera konkret visa hur man kan använda en text för olika slag av övningar ges här ett exempel.

Vi använder ramsan:

Lilla Trilla låg på hylla,
 lilla Trilla ramla ner.
 Ingen man i detta lan'
 lilla Trilla hjälpa kan.

Läs först ramsan rytmiskt t ex så här:

Undvik monotont mummel genom att uppmana alla att sprida röstklngen (vissa läser ljust, andra mörkt, utnyttja stort klangregister).

Låt barnen läsa ramsan med dramatiskt uttryck. Tala om hur röstmelodin följer känslan. Två röster av olika karaktär kan läsa ramsan som dialog. In-tressera klassen för att lyssna på rösternas karaktär och uttryck. Rätta till artikulationsfel. Ta fasta på något som verkar vara svårt — möjligen orden trilla och ramla — och låt hela klassen öva detta.

Gör en klapprytm, t ex så här:

Kombinera läsningen med klapprytmen, så att det blir en liten komposition:

Talkör	Klapp	
4/4 x x x x x x x x	♪ ♪ ♪ ♪ ♪	x x x x x x x x
Lilla Trilla låg på hylla,		lilla Trilla ramla ner.
♪ ♪ ♪ ♪ ♪	x x x x x x x x	♪ ♪ ♪ ♪ ♪
	Ingen man i detta lan'	
x x x x x x x x	♪ ♪ ♪ ♪ ♪	
lilla Trilla hjälpa kan.		

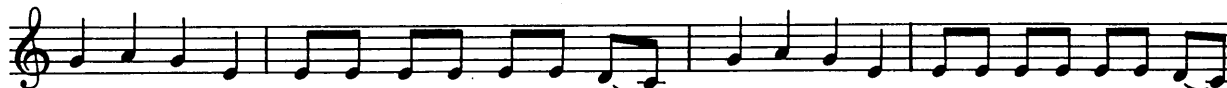

Arbeta med olika uttryck — medlidande, ilska, komik etc. Öva dynamik: starkt, svagt, crescendo diminuendo etc.

Sjung sedan:

Lilla Trilla låg på hylla, oj oj oj oj, lilla Trilla ramla ner.

oj oj oj oj. Ingen man i detta lan' oj oj oj oj, lilla Trilla hjälpa kan,

oj oj oj oj,

Bearbeta materialet. Arbeta med två körer, en för texten, en för "ojet". Låt solister sjunga texten. Transponera melodin till andra tonarter. Plocka ut tonbildningsövningar t ex:

Oj oj oj oj oj oj oj oj oj oj oj
mi mi mi mi mi mi mi mi mi mi mi
la la la la la la la la la la etc.

Exemplet ger en föreställning om vilka stora möjligheter en enkel ramsa erbjuder för roliga, stimulerande och nyttiga övningar av olika slag.

De gehörssvaga eleverna

I varje klass finns det elever med olika grader av gehörssvårigheter. Genom kombinerade röst- och gehörsövningar kan man hjälpa dessa elever. Väsentligt är också att de får vara med de övriga i klassmusicerandet och inte isoleras. Genom att delta i sången efter sina förutsättningar och genom att läraren anpassar t ex tonart och samspelsuppgifter efter dessa elever kan de alltid känna det meningsfullt att delta i musicerandet.

Elevernas problem är ofta individuella och för att kunna lösa dem krävs god personlig kännedom om varje elev. Lärarens kunnighet och förmåga att

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

analysera och tillrättalägga har stor betydelse. Läraren måste kunna bedöma var intonationsproblem kan tänkas uppstå i samband med övningsjungande och sångrepertoar samt ha lämpliga anvisningar till hands.

Orenhet kan sporadiskt uppträda i vilken sånggrupp som helst. Den kan yttra sig i ett allmänt intryck av dålig intonation eller också som en mindre tonartsförskjutning i ena eller andra riktningen, när eleverna sjunger utan stöd av instrument. Ibland kan det vara lämpligt att man på neutrala tonbildningsstavelser sjunger igenom treklangerna i den kadens, som motsvarar sångens tonart — gärna i såväl staccato som legato. Övningen likom stämmer in de olika rösterna i tonarten.

Större kontraster i tonhöjden är från intonations-synpunkt lättillgängligare för barn, vilket bör göra oss mindre rädda för att använda språng i övningarna, dvs under förutsättning att röststyrkan hålls inom rimliga gränser.

De mindre tonavstånden är däremot problem för många, och följaktligen blir $\frac{1}{2}$ -tonstegen ofta ett stort bekymmer. Somliga kan lyckas bättre med $\frac{1}{2}$ -tonstegen, om de kommer in som ett led i en sekvensrörelse, än om de uppträder i en rakt upp- eller nedåtgående skalrörelse.

Se notexempel 6 och 7.

Exempel 6

Exempel 7

$\frac{1}{2}$ -tonstegens benägenhet att bli för stora kan också påverkas i rätt riktning om övningens text-innehåll gäller något mycket känsligt, något som man måste handskas varligt med. Om man till notexempel 8 fogar texten: "Leoparden smyger sakta fram, smyger ljudlöst fram ur djungelns snår", blir stämningen förtätad och leder fram till en svag nyans och stor försiktighet i förhållande till tonstegen.

Exempel 8

Även talkören är en utmärkt form för träning av gehörssvaga elever. Texterna kan sedan sjungas på ett par näraliggande toner i lämpligt läge. Övningen transponeras så att alla får sjunga i sitt bästa läge.

Nedanstående översikt visar åtgärder som kan vidtas vid avvikelser från normalt röstläge och gehör:

Avvikelse

Relativt normalt tonomfång, saknar förmåga att självständigt hålla en melodi.

Litet tonomfång, vanligen beroende på bristande övning.

Lågt röstläge och i allmänhet relativt litet tonomfång men förmåga att hålla en enkel melodi i självvalt läge.

Röstdefekter som tar sig uttryck i heshet, smärtor i halsen, onormalt grov talröst eller mycket nasal röst.

Åtgärd

Placeras mellan säkra sångare så att gehör tränas upp genom kamraternas sång.

Tonomfånget brukar utvecklas genom den gemensamma klasssången. Avsätt då och då en stund för särskild övning med dessa barn.

Får vara med och sjunga även om klassens sångklang blir sämre. Vid individuella prov är det viktigt att dessa barn får sjunga i sitt eget röstläge. Öva dem enskilt eller i små grupper för att tänja röstomfånget.

Hänvisas till läkare för kontroll och åtgärder.

Målbrott

Att pojkar inte kan sjunga under målbrottstiden är en utbredd vanföreställning. I de flesta fall sjunger de ganska bra under denna tid och bara under en kortare tid kan somliga ha sådana röstsvårigheter att de inte kan och vill sjunga. Det gäller för läraren att successivt anpassa sin undervisning till den mörknande rösten genom lämpliga tonartsval, utnyttjande av enkel flerstämmighet etc. Man måste utnyttja det för tillfället aktuella tonläget för att kunna ge dessa pojkar den hjälp de behöver. Kri-

sen kan gå över mycket snabbt. Det finns pojkar som redan i 12—13-årsåldern nått mansröstdjupet. Vissa pojkar sjunger alldeles utmärkt i barytonläge bara några månader efter att de uppträtt med sopranröst.

För målbrottsrösterna gör mjuka lätta övningar bästa nyttan och de kan utformas på basis av tidigare gjorda röstövningar. Artikulationen uppmärksammas särskilt.

Även flickornas målbrott måste observeras. Det finns flickröster som efter målbrottet blir så låga att de rör sig naturligtast i tenorläge. Sådana röster skall man inte tvinga upp i alt- eller sopranläge, även om eleven skulle klara detta med hjälp av en fasettliknande tonbildning. Är man osäker om hur man bör handla i ett enskilt fall bör man låta en kunnig röstpedagog undersöka eleven. Under inga förhållanden bör man ge flickan intryck av att hon är ett särfall.

Läromedel

Bandspelaren är det förnämsta hjälpmedlet såväl i fråga om sången med hela klassen som i individuellt arbete med enskilda elever. Felen och dess tillrättaläggande upplevs på ett mycket intensivare sätt, när man får lyssna utan att samtidigt behöva producera tonen.

Spegeln är väsentlig. En till formatet väl tilltagen spegel bör finnas i varje klassrum, helst så stor att ett barn kan se sig själv i helfigur. Spegeln behövs för anvisningar som gäller både andning och tonbildning.

Tecknade illustrationer på skrivtavlan — i den mån man har förmåga att utföra sådana — är givetvis en stor tillgång.

Flanelltavlan behövs i musikundervisningen främst på lågstadiet, dels för användandet av bokstavsflanellografalfabetet, dels för placering av bildmaterial i samband med olika övningar — det senare för att skapa glädje och stimulans.

Melodican är ofta ett bra instrument för elever, vilkas röstläge avviker från de övriga elevernas.

Exempel på hur melodica kan användas bland sångsvaga elever

När en elev, som från början haft ett fixerat lågt röstläge, så småningom lyckas hitta fler och fler högre toner, är det otillräckligt med de övningstillfällena, som kan erbjudas inom skolans ram. Det är önskvärt att eleven i någon mån kan träna på egen hand mellan övningstillfällena tillsammans med läraren.

Mycket få av eleverna med sångproblem kan få hjälp eller har piano i hemmet. I de fall piano förekommer, kan man inte lita på, att det stäms regelbundet. Melodican är däremot ett relativt billigt instrument med en konstant stämning.

En del elever tar på egen hand upp sina sånger mycket lågt. Deras problem är just att finna en högre ut-

gångston. Om de med melodicans hjälp hittar utgångstonen, kan de många gånger sjunga helt obesvärat i avsevärt högre tonläge. Läraren kan ge anvisning om vilka toner på melodican eleven bör ta som utgångston för olika sånger.

Handledning med de sångsvaga eleverna måste bedrivas i takt med klassens ordinarie musikundervisning. Efter bästa förmåga tränar de klassens vanliga repertoar, och läraren anpassar övningar och anvisningar efter varje elevs särskilda problem.

Om dessa elever har en melodica som hjälpmedel, kan man dock få dem att intressera sig för en enklare repertoar, bli på grund av de speltekniska kraven. Man måste börja med enkla och korta melodier, gärna spelade i två eller tre olika tonarter. Om en melodi saknar text, får eleven själv hitta på en sådan. Spe-

let verkar i sig självt utvecklande på gehöret, och när sång och spel kombineras uppstår en växelverkan: eleven omväxlande spelar och sjunger, först relativt korta, sedan allt längre avsnitt.

Med melodicans hjälp kan en elev också övningssjunga på ett visst intervall, om han fått lära sig, hur man halvtonsvis flyttar detta uppåt eller nedåt. En elev med exempelvis omfånget c^1-f^1 och h^1-e^2 , dvs med en registerskarv $fiss^1-b^1$, kan med utgångspunkt i e^2 sjunga små terser eller — om det skulle kännas bättre — stora i nedåtgående riktning och därvid försöka behålla en mjuk och lätt klang. Försiktigt tränger man in i det område, som av någon anledning sover "törnrosasömn". Det är samma arbetsprincip som många pedagoger använder med målbrottsröster.

Arbetsgången för eleven blir: spela, lyssna, försöka att sjunga efter.

Ljudlaborationer

Ljud och ton

Utvecklingen mot ett erkännande av alla slags ljud som musikaliska uttrycksmedel har gått mycket snabbt under 1900-talet. För att förstå vår tids musikskapande bör eleverna därför så tidigt som möjligt vänjas vid att medvetet lyssna på och analysera olika former av ljud, att bedöma egna och andras reaktioner inför dessa och beredas tillfälle att uppleva de icke tonhöjdsfixerade ljudens funktion som musikaliska uttrycksmedel.

Tystnad — ljud

En positiv utgångssituation för iakttagelser av ljud kan man skapa genom att först studera dess motsats — tystnaden.

Vi försöker åstadkomma tystnad i klassrummet genom att sitta helt stilla och lyssna. Blev det alldeles tyst? När vi själva är stilla och tysta brukar ju en mängd ljud, som vi tidigare kanske inte observerat, dyka upp. Det kan vara tickandet från armbandsuret, egna eller andras andetag, suset från värmeelementen, fotsteg i korridoren eller trafikbullret från gatan. Blir det alldeles tyst om vi trycker handflatorna mot öronen? Om vi täpper till själva hörselgången med fingertoppen? I vilket fall

upplever vi den djupaste tystnaden: när öronen är täckta med handflatorna, täppta med fingertopparna eller helt öppna, som nyss när vi satt helt stilla och lyssnade? Liksom vi starkast upplever det svarta när det kontrasterar mot vitt, upplever vi tystnad och ljud intensivast när man ställer dem i direkt kontrast till varandra.

Vi kan göra experiment med tystnad:

Spela på piano eller grammofon ett stycke i snabbt tempo. Gör ett plötsligt uppehåll på fem sekunder mitt i stycket. Upprepa samma sak med ett musikstycke i långsamt tempo. Vilket uppehåll upplevde vi som längst? — Eleverna får en enkel räkneuppgift att lösa skriftligt. Bryt efter 40 sekunder! Be nu eleverna sitta stilla och tysta under samma tid. Hur upplevs tystnaden i båda fallen?

Tystnaden är den naturliga utgångspunkten för alla former av musik och ljudskapande. Omge varje ljudförsök med ett kort ögonblicks tystnad. Ett ljud blir intressant i det ögonblick det isoleras från andra ljud och framträder i relief mot tystnaden.

Upptäcka ljud

De första ljudiakttagelserna bör gälla den närmaste omgivningen. Eleverna kan under tystnad observera ljud som de hör och systematisera dem med avseende på styrka, varaktighet eller andra egenskaper.

Alla ljuden prövas med olika ljudstyrka och med styrkeförändringar.

Brussång kan genomföras på följande sätt. Man börjar på gemensam ton och vokal, t ex a eller o. På tecken från ledaren glider sången upp och ned över ett så stort register som möjligt. Uppmana eleverna att sjunga annorlunda än kamraterna. Det gäller att sprida sångklangen så mycket som möjligt. På tecken hålls den just då sjungna tonen ut i en fermat. Gör avslag. Kort paus. Inslag och fortsatt sång på senast sjungna ton. Fermat igen. Från denna söker sig eleverna sedan tillbaka till gemensam ton, given av ledaren.

Låt eleverna växla som dirigenter. Spela in brussång på band och diskutera efter uppspelningen begrepp som klanggleshet och klangtäthet. Brussång är lämplig på mellan- och högstadiet.

Ett brussångs-"partitur" kan se ut så här:

Låt eleverna efter att ha provat ut en del ljud själva sammanställa ett begränsat antal av dessa till en liten ljudkomposition, gärna två- eller trestämmig. Vill man öka ljudens användbarhet som musikaliskt byggmaterial och uttrycksmedel bör de givetvis kombineras med dynamik, rytm och tempo, dvs ges skiftningar i styrka och betoning, följa skilda rytmiska mönster samt föredras i olika tempi.

Hur ljuden påverkar oss

Alla medvetet uppfattade ljud påverkar oss på ett eller annat sätt. Vi reagerar mycket bestämt inför en telefonsignal, sirener från ett utryckningsfordon, hundskall, barnskrik, fågelsång, åska o d. Inför vissa ljud upplever vi obehag, andra åter påverkar oss positivt. Ett och samma ljud kan i olika situationer och på olika personer väcka helt motsatta reaktioner. Diskutera med eleverna hur man upplever skolklockan när den kallar till dagens första lektion och när den ringer ut den sista. Som utgångspunkt för jämförelser och diskussioner kan man någon gång låta eleverna skriva ner sina upplevelser inför vissa tänkta eller uppspelade ljud.

Ett rikt urval ljud effekter finns inspelade på grammofonskiva.

Vi kan skilja på *föreställande* och *icke-föreställande ljud*. Lyssnar vi på en inspelning av fågelsång, torde alla kunna säga att det är fågelsång. Svårare är det att konstatera *vilken* fågel man hör. En kos råmande, ett fårs bråkande, en katts jammande känner man lätt igen, liksom ljudet från ett flygplan, en bil etc. Detta är alltså ljud med en konkret betydelse. Till den andra gruppen kan man hänföra t ex ljudet från ärter som faller ned på ett trumskinn, klirret från glasbitar och slag mot en tombutelj. Hos dessa ljud kan man dock intolka betydelse. De kan alltså äga en symbolisk innebörd.

Ljudets *illustrerande* funktion är ju sedan länge känd och utnyttjad, t ex vid teatern. Det är oftast lätt att tyda ett konkret ljudintryck, t ex att det regnar. Men det är också viktigt att iaktta *hur* det regnar (sakta—häftigt). Om man sedan söker uttrycka hur man upplever regnet, närmar man sig den konstnärligt—emotionella aspekten på ljudet som musikaliskt uttrycksmedel.

När vi undersökt ljudets möjligheter att skapa stämningar kan vi omsätta våra erfarenheter i praktiska försök. Stämningen i ett prosastycke, en dikt eller en teaterpjäs kan förstärkas med bakgrundsljud. Ett enkelt försök kan göras om man har tillgång till både grammofon och bandspelare, fågel-skivor och en intalad dikt. Hur olika associationer väcker inte å ena sidan sånglärka, talgoxe och koltrast, å andra sidan berguv, kattuggla och storlom, om de sätts in som bakgrundsljud mot en dikt med naturmotiv.

Vid övningar av detta slag bör eleverna göras uppmärksamma på filmens, televisionens och radions sätt att använda bakgrundsmusik och ljud effekter: Gör praktiska studier i aktuella radio- och TV-program. Ackompanjera en stumfilm, gärna en film som tagits av eleverna själva, med olika slags musik. Ändras karaktären på filmen? Förändras vår upplevelse av filmen?

Sammanställ ljud i rytmiska kombinationer, t ex tre strykningar över kam, två handklappningar samt ett knäpp på linjal. Anteckna gärna med påhittade symboler eller ord på tavlan. Prova vilket som blir bäst — en, två eller flera "instrumentalister" för varje ljud. Öva kombinationen flera gånger så att de spelande får känsla för sammanhanget, bygg på med ytterligare ljud eller gör en längre kombination. Lägg till en understämma av exempelvis skramlande nyckelknippa eller kör av blixtlås. Försök att bygga upp de olika ljuden till ett homogent block. De övningar som till att börja med kan låta

som meningslöst buller och slammer kan efter några gångers metodiskt upprepande få sammanhang och karaktär. Med två sådana kanske mot varandra kontrasterande block kan förslagsvis en liten enkel A B A-komposition med repriser byggas upp.

Klangsättning till litteratur

Sedan eleverna på olika sätt fått uppleva och praktiskt pröva några av de många möjligheter som finns att bearbeta och sammanställa ljud av skilda slag, bör de få tillfälle att klängsätta texter, företrädesvis lyrik men också prosa. Klängsättning innebär att man med utgångspunkt i texten söker framställa och finna ljud (konkreta ljud, instrumentala och vokala klanger) som ansluter sig till textens innehåll och förstärker upplevelsen av detta. Klängsättning kan ske antingen i improviserat musicerande eller med hjälp av bandspelare.

På mellanstadiet kan en dikt som nedanstående tjäna som utgångspunkt:

Tungusen från Tunguska, som i vinterstormen går,
har åttahundra mil till staden Singapore.

Och sextio par stövlar går det åt att komma dit
och vägarna var värre än från Kinaland och hit.
Himalaja är kallt, så det är inte klokt.

Malacka är så hett, så han blir nästan kokt.

Han får ont i sina leder, han får värk i sina tår,
så därför syns tungusen aldrig till i Singapore!

(Helmer V Nyberg)

Alla läser först dikten tyst. Sedan diskuterar man hur den bör läsas. Man delar upp dikten i avsnitt för sololäsning och talkör. Vilken röstklang bör man ha när man läser olika avsnitt? Nyanseringar sätts ut. Eventuella ekoeffekter med grupper på olika ställen i klassrummet diskuteras. Dikten läses på olika sätt.

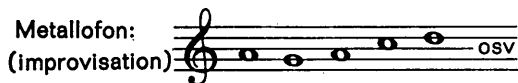
Sedan arbetar man fram en lämplig klängsättning. Inflation i ljud bör undvikas. Man bör också vara försiktig med programmusikaliska effekter. I stället inriktar man sig på att skapa en stämning. Det är lämpligt att först göra klängexperiment med tillgängliga instrument. Vokala och konkreta ljud bör utnyttjas. Eventuellt används bandspelare. Improvisera gärna rörelser till dikt och musik.

På liknande sätt kan man utnyttja annan lyrik eller lämpligt vald prosa. Det kanske rent av går att klängsätta ett stycke i en lärobok i något ämne. Klängsättning kan improviseras fram medan texten projiceras på en duk.

Ibland kan en dikt uppföras som melodram med talkör och instrumentalt ackompanjement. Ett exempel:

Negern talar om floder (Langston Hughes)

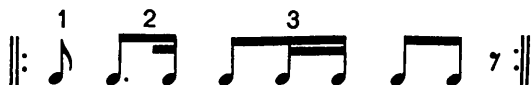
Långsam puls

Sololäsning:

Jag har känt floder,
jag har upplevt floder gamla som världen själv
och äldre än mänskloblodets ström i mänskoådror.

Talkör (ev kanonläsning)

Min själ har djupnat som floder.

Sololäsning:

Jag badade i Eufkrat när gryningen var ny.
Jag reste mig en hydda vid Kongo
och Kongo mumlade mig till söms.
Jag såg ut över Nilen och staplade pyramider
högt över dess vatten.
Jag hörde Mississippi sjunga när Abe Lincoln
for ner till New Orleans
och har sett dess dyga bringa förgylld av solnedgång.

Talkör:

Jag har känt floder:
urgamla skymningsfloder.

Talkör (ev kanonläsning):

Min själ har djupnat som floder

Sång: Deep river (negro spiritual).

Bearbeta ljud med bandspelare

Med hjälp av bandspelare kan ljud bevaras, sammanställas samt förstärkas eller förändras på annat sätt. Knäppningar på en kam av metall, två träklossar med sandpapper, som stryks mot varandra, prassel av papper eller plast, en bit tyg, som rivs itu, allt blir — om mikrofonen placeras nära — ljud som är spännande att identifiera och tacksamma att utnyttja i ljudskapande.

Genom växling av bandhastigheten kan ljud förändras på ett överraskande sätt. Ljuden från en papperspåse (som blåses upp och smälls sönder), från en nyckelknippa eller ett blixtlås spelas in på hastigheten $7\frac{1}{2}$ " och spelas upp på $1\frac{1}{8}$ ". Dessa ljud kan sedan blandas med andra, vilka är inspelade på rätt hastighet.

Redan med en enda bandspelare kan således en rad intressanta och inspirerande försök göras i fråga om ljudbearbetningar och små ljudkompositioner. Varje elev bör redan på lågstadiet få stifta bekantskap med bandspelarens möjligheter. Efter hand kan med stigande teknisk skicklighet hos eleverna mera komplicerade ljudexperiment göras. Särskilt intresserade elever, i första hand på mellan- och högstadiet, bör få ljudkompositionsuppgifter att lösa på egen hand.

En ljudkomposition kan också framställas som grupparbete. Man kan självständigt laborera sig fram till ett färdigt musikstycke eller försöka realisera ett i förväg framställt partitur. Ett sådant partitur återges på s 44—45. De följs av en förteckning över moment på s 46. Varje ruta betyder ett moment enligt denna förteckning. En pil till höger om en ruta betyder att momentet förlängs ad libitum. Var och en av partiturets åtta rader kan lämpligen övas var för sig. Svåra ställen prepareras särskilt (såsom rad 7 rutorna 5—8). Av vikt är också att ljudkällorna placeras på lämpligt avstånd från mikrofonen och att stegringarna blir jämna. När partituret realiserats och spelats in lyssnar vi på det färdiga verket. Låt gärna två grupper oberoende av varandra spela in var sin version av stycket. Jämför och diskutera resultatet.

Från försöken att skapa ljudkompositioner med konkreta ljud som inspelats och bearbetats, kanske uppblandade med rörelser och instrumentklanger, kan man gå vidare till försök att skapa elektronisk musik. Detta kan bli möjligt om man utöver bandspelare med mikrofon, pausband, skarvtejp och tomspolar kan få tillgång till tongenerator, filter och mixer.

Sammanfattning

En kontinuerlig lärogång i ljudlaborationer kan byggas kring följande moment:

att iakta, identifiera och systematisera ljud;

att framställa ljud;

att ge ljuden dynamiska skiftningar, rytmiska mönster och växlande tempi;

att upptäcka och utnyttja uttrycksmöjligheterna hos ljud;

att kombinera två och flera ljud;

att illustrera med ljud;

att göra ljudkompositioner.

Litteratur

Maegaard: Musikalisk modernism. W&W.

Ton de Leeuw: Nittonhundratalets musik. Aldus.

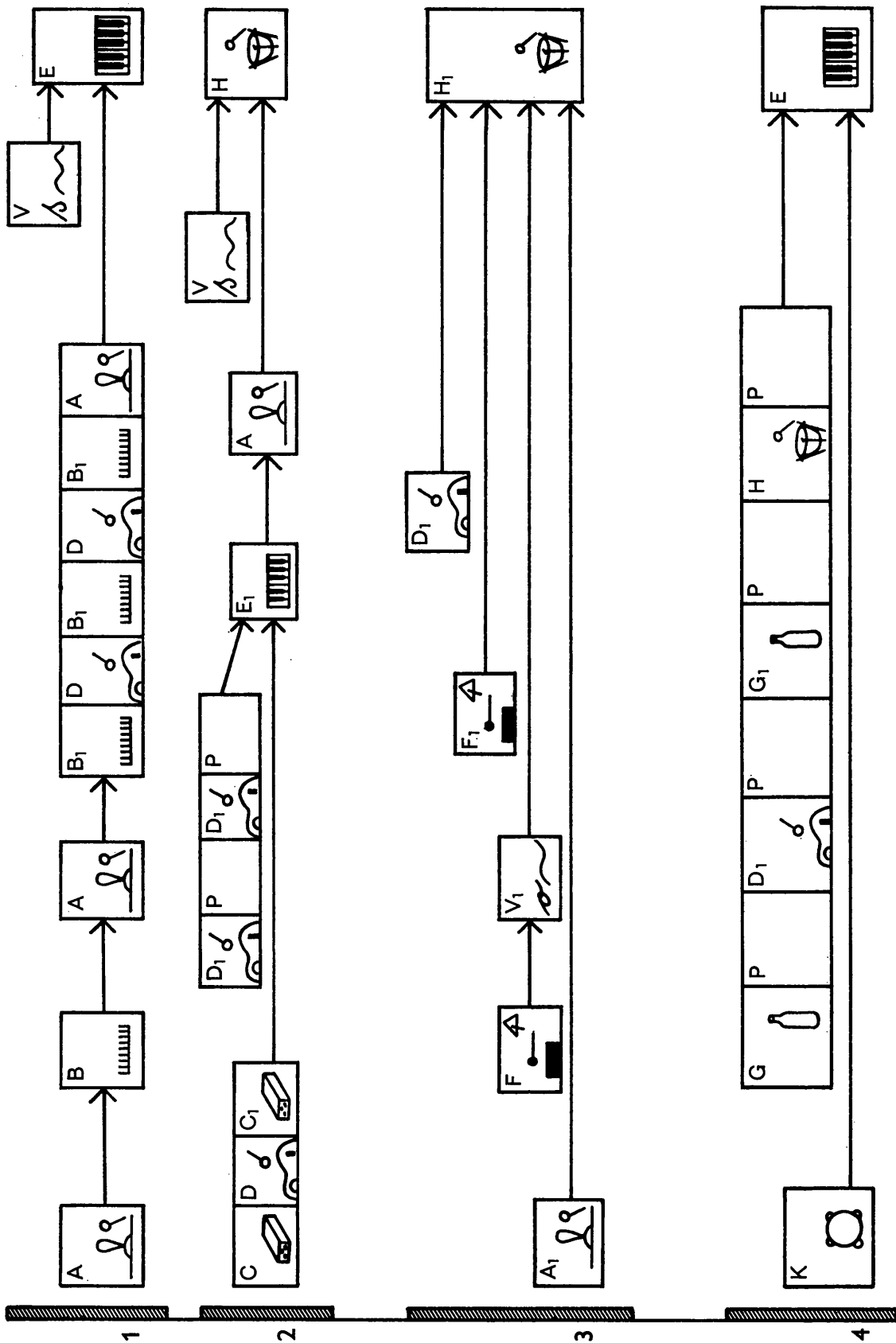
George Self: New sounds in class. Universal Edition UE 14166.

Tidskriften Nutida Musik häfte 2 årgång 12 1968/69 (artiklar om elektronisk musik och instrumental teater).

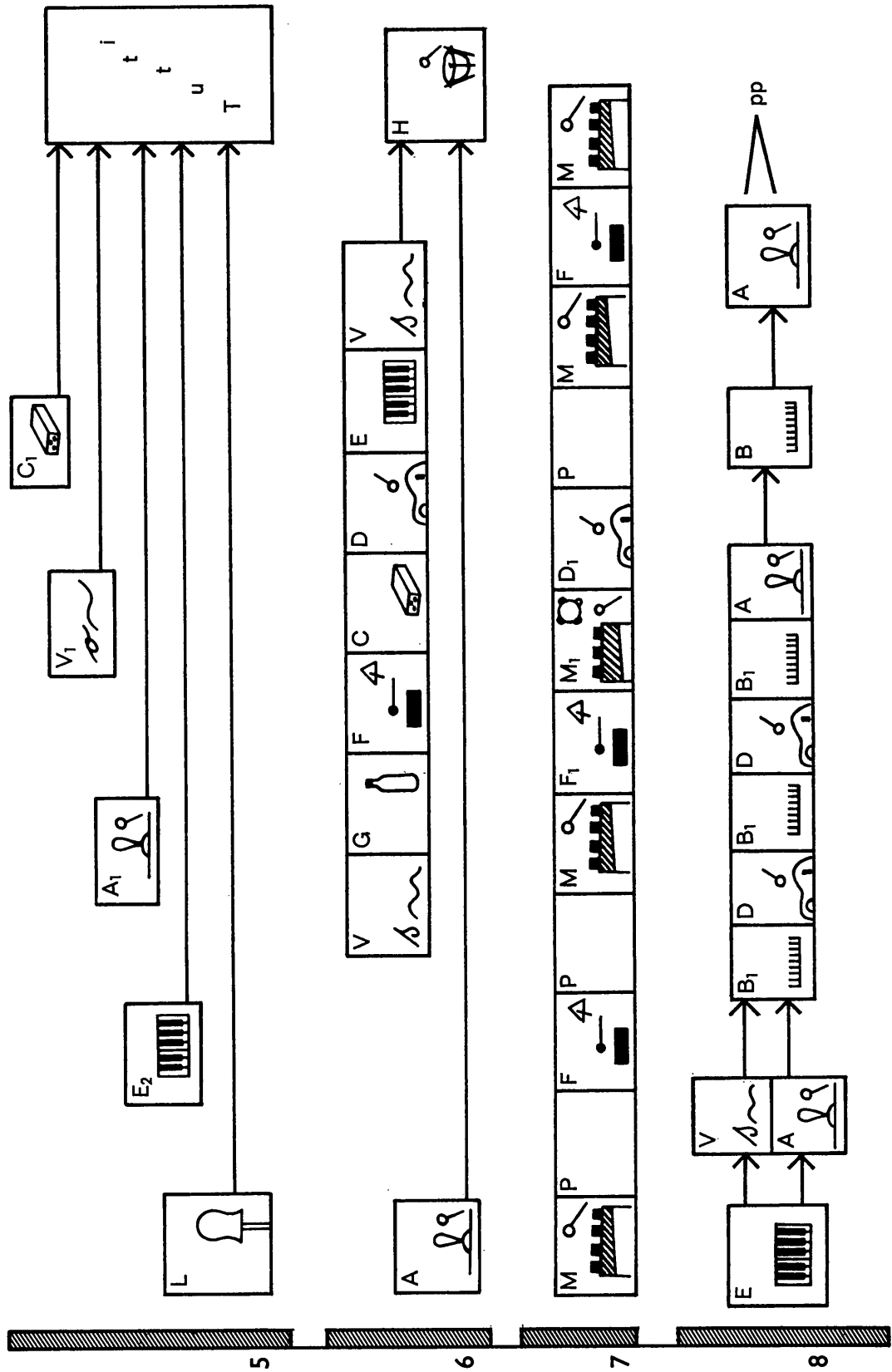
Bent Lorentzen: Elektronmusikens material och estetik (grammofonskiva med kommentarer och ljudexempel samt studiepartitur). Nordiska Musikförlaget.

Radiokonservatoriet: Musikens material och form 3 (kapitel 4, om elektronisk musik, behandlar även bandslörd, dvs ljudlaborationer). Sveriges Radio.

Skolradiohäfte nr 9204 (för högstadiet och gymnasiet): Utblickar mot ny musik av Folke Rabe och Jan Bark (innehåller mängder av tips för ljudlaborationer). Sveriges Radio.

Partitur s 2

Förteckning över moment

<p>A</p> <p>pp </p>	<p>pp </p>	<p>B</p> <p>Knäpp på kam av metall:</p> <p></p> <p>(Mycket nära mikrofonen)</p>	<p>B₁</p> <p>Knäpp på kam av metall:</p> <p></p>
<p>C</p> <p>Kaffebönor eller ärter i ask:</p> <p></p>	<p>C₁</p> <p>Kaffebönor eller ärter i ask:</p> <p></p>	<p>D</p> <p>Slag med filt-klubba på lägsta gitarrsträngen</p> <p>p</p>	<p>D₁</p> <p>Gitarr m. klubba: 3 lägsta och omedelbart 3 högsta strängarna</p> <p>f</p>
<p>E</p> <p>Högsta och lägsta C på pianot samtidigt</p> <p>p</p>	<p>E₁</p> <p>Svarta tangenter samtidigt med handen:</p> <p></p>	<p>E₂</p> <p>Drill på två låga pianotoner</p> <p>Crescendo</p>	<p>F</p> <p>Block + triangel:</p> <p></p> <p>Bl tri bl</p>
<p>F₁</p> <p>Block + triangel:</p> <p></p> <p>bl tri bl</p> <p>f</p>	<p>G</p> <p>Slag mot tom butelj</p>	<p>G₁</p> <p>Blås i den tomma buteljen!</p>	<p>H</p> <p>Puka:</p> <p></p> <p>pp</p>
<p>H₁</p> <p>Puka:</p> <p></p> <p>f</p>	<p>K</p> <p>Tamburin:</p> <p></p> <p>p</p>	<p>L</p> <p>Kastanjetter:</p> <p></p> <p>p f</p>	<p>V</p> <p>Vinden:</p> <p>s</p> <p>p</p>
<p>V₁</p> <p>Vinden:</p> <p></p> <p>crescendo</p>	<p>M</p> <p>Metallofon:</p> <p></p> <p>p</p>	<p>M₁</p> <p>Metallofon + tamburin med träklubba:</p> <p>Met. Ta</p> <p></p> <p>f</p>	<p>P</p> <p>PAUS</p>

Musik och rörelse

Rörelse till musik berikar musikupplevelsen och befordrar musikalisk utveckling. I rörelse till musik har också musiklyssnandet en stark motivation. Rörelseimprovisation med och utan musik är ett viktigt led i arbetet med att frigöra och utveckla barnens skapande förmåga.

Ljudkällor

Individens rörelsebehov stimuleras oftast av yttre ljudkällor, som i fantasin skapar mönster, riktningar och former för rörelser.

Dessa ljudkällor kan vara:

Komponerad musik, reproducerad genom grammo- fon och bandspelare. Elever och lärare kan även medverka som förmedlare av musik mellan kom- positör och åhörare.

Improviserad musik, som kan formas med olika in- strument/instrumentuppsättningar som utgångs- punkt. Här finns möjligheter till experiment med kombinationer av olika typer av ljudkällor.

Enbart rytmiska angivelser, som har sin grund i ett redan fastlagt mönster (exempelvis dansrytmer) el- ler i en fri improvisation. Rytmen eller rytmerna kan framställas såväl med som utan instrument.

Akustiska närbilder från vår omgivning, vilka stimu- lerar fantasin till imitation, stämningbilder eller andra rörelsemönster. Vår dagliga kontakt med oli- ka ljudkällor, som frambringar rytmiska mönster av varierande art, kan här ge upphov till rörelsesche- man, som direkt speglar ljudkällans utformning, el- ler fantasirika utformningar av rörelser, som kan sättas i samband med ifrågavarande ljudkälla. De ljudmontage som kan göras med hjälp av bandspe- lare, behöver inte endast höra samman med me- kaniska ting i vår omvärld utan kan lika väl väljas t ex i naturen (djurläten, storm, vågskvalp osv).

Vid samverkan mellan rörelse och ljud—rytm behöver utgångspunkten inte ensidigt vara ljudet— rytmen, utan rörelsen i sig själv kan ge upphov till improvisationer eller gestaltade musikaliska en- heter med olika ljudkällor (exempelvis slaginstru- ment, stavspel, sträng- och blåsinstrument, band- spelare eller kombinationer mellan konventionella instrument och nya klangkällor). Det bör här vara möjligt för eleverna att med utgångspunkt i rörel-

sen själva omgestalta till rytm—ljud den upplevelse som rörelsens karaktär väcker.

Talets naturliga rytm kan även tjäna som utgångspunkt för rytmstudier. Det är här möjligt att låta talrytmen uppgå och vidareutvecklas i exempelvis en trumrytm, som sedan direkt eller via en melodisk och eventuell klanglig enhet kan överföras till rörelser.

Genom anknytning till musikaliska grundbegrepp och former, musikhistoria och instrument kan musiklyssnandet i samband med dessa områden skapa förutsättningar för att omtolka ljudupplevelsen i rörelser. Särskilt bör framhållas samverkan folkmusik—folkdans och de former som stildansen under sekler har utvecklat i samspel med konstmusik och har gemensamma med denna.

Lågstadiet

På lågstadiet ges möjlighet till många slag av rörelseaktiviteter. Rytmisk rörelse kan ske till musik och utan musik. Barnen kan göra improvisationer och dramatiseringar med motiv och förebilder från sin egen lek och verksamhet, från de vuxnas arbetsliv, från olika miljöer osv.

Till en början ställs inga krav på samtidighet i rörelserna. Exempel: kasta boll, kasta lasso, slå på trumma, simma på olika sätt, åka skidor, ro, hissa segel, gunga, rita ringar, rita åttor, måla tak, spela positiv.

Man gör avspänningsrörelser med huvud, armar, händer och fingrar: sjunga samman, sträcka ut—sträcka upp, tappa armen—huvudet, tappa överkroppen—resa upp, stänka vatten, flyga som fåglar med tunga och lätta vingslag, flyga som fjärilar och flygplan.

Barnen imiterar olika sätt att gå: på vägen, på taket, på mjuk mossa, barfota på vassa stenar, i djup snö, i mörker—i sol, tungt—lätt, långsamt—hastigt, med långa eller korta steg. Komplettera med handklapp, accenter och rytminstrument. Instrumenten bör helst vara sådana som man kan spela med stora och engagerande rörelser. Musiken bör vara av växlande tempo, taktart, styrkegrad och klangkaraktär och kan utföras på piano eller annat lämpligt instrument (gitarr, stavspel, dragspel). Man kan också anlita grammofon eller bandspelare. Kraven på konstnärlig halt hos den musik, till vilken barnen skall göra rörelserna, bör inte överdrivas. Ett sätt är att spela improviserat med handflatan (fingrarna) mot tangenterna på piano (cluster). Viktigast är att musikens karaktär, tempo och nyans klart framgår.

Ett roligt sätt att improvisera rörelser är att utföra dem parvis i spegelbild. Läraren eller en elev kan även förebilda för hela gruppen. Musik av olika typ utnyttjas.

Småningom övas enklare dirigeringsrörelser inför grupper som spelar, sjunger eller rör sig till musik. Dirigeringen bör mera ta sikte på att fånga musikens karaktär och ange växling mellan olika agerande grupper än på formell taktslagning.

Lek- och rörelsevisor är ett naturligt inslag i lågstadiets musikundervisning. Många sånger kan av barnen själva förse med improviserade rörelser. Enkla sång- och danslekar brukar också uppskattas. Lämpliga för lågstadiet är t ex: Dansa i en ring, Kom Julia vi gå, Känner du Lotta, Aspelöv och lindelöv, Medan jag vandrar i världen så säll och Önskeringen. I anslutning till lekarna övas gång- och springsteg, galopp och hoppsteg. Senare introduceras även sidsteg, vals- och polkasteg.

Flertalet här ovan föreslagna aktiviteter kan som regel utföras i klassrummet. Barnen kan sitta i bänken, stå vid den eller röra sig runt i salen.

Gymnastiksalen ger fritt spelrum för alla slag av rörelse. Rörelseimprovisationen kan här sikta på mera omfattande rörelser: hästar i galopp, harar i skutt, ekorrar i flygande språng, tassande tigrar och skumpande elefanter.

För att stimulera barnens fantasi kan man samtala om varelser och ting i rörelse: Hur rör sig en clown, en fisk, en spindel, en väderkvarn, en dykare i full utrustning på land och i vatten, ett spöke, vågor på vattnet, ett träd i storm? Vad är att dingla, att svinga, att spritta, att spankulera, att fly, att smyga? Barnen diskuterar och söker illustrera med rörelser. Vilka andra ord har vi för rörelse?

Man kan också försöka improvisera musik, till vilken det passar att studsa, glida, hoppa jämfota, klampa, skrida.

Genom samtal och övningar av ovanstående typ utvecklas både ordförråd, fantasi och musikalisk medvetenhet hos barnen.

Mellanstadiet

De många olika formerna av rörelseaktivitet kan fortsättas och vidareutvecklas på mellanstadiet. Här kan ske direkta anknytningar till rytmstudierna både genom olika dansrytmer och i rörelseimprovisation. Rytmiska mönster kan åskådliggöras i rörelse. Rytmkedjor (även i kanon) kan utföras med små rörelser (handklapp, knäslag) i bänken, med stora rörelser (gående, springande) på klassrummets fria yta eller i gymnastiksalen.

Till musik av olika karaktär, såväl improviserad som inspelad, görs rörelseimprovisationer. Folkmusik och konstmusik från skilda länder kan bilda ett tacksamt underlag. Också nutida, metriskt obunden musik (punktmusik, elektronisk musik) kan stimulera till rörelseskapande. Låt gärna en grupp improvisera musik, till vilken en annan grupp improviserar rörelser.

Vidare övas gång- och springsteg i olika taktarter. Gång- och springsteg bör växla. Handklapp och fotstamp kompletterar och ökar variationsmöjligheterna. Man övar sidsteg, vals- och polkasteg samt lugnt gående eller springande schottissteg. Sedan fortsätter man med enkla stegkombinationer individuellt och i grupp, på led och i ringar.

Man kan till en början ägna sig åt enkla svenska folkdanser, t ex folkliga varianter av polka, schottis, kontradans och polska. Skämt- och tävlingsdanser är stimulerande inslag. I anslutning till visor och sånglekar samt olika seder och bruk gör man dramatiseringar och annan skapande verksamhet i form av pantomim eller dansrörelser.

För att ytterligare stimulera elevernas rörelseglädje införs efter hand moderna dansrytmer i enkla danser som cha-cha, elephant walk och charadans. Alla nämnda danser bygger på enkla grundsteg, som förekommer i många internationella folkdanser.

Stegförrådet kan småningom utökas med daltsteg, mazurkasteg och enkla hoppsteg. Ett svenskt danssteg, t ex polkasteg, kan dansas till polkamusik från olika länder och till musik inspirerad av folkmusik (Smetana, Stravinskij m fl).

I samverkan mellan ämnena musik, gymnastik och orienteringsämnen kan man instudera några internationella folkdanser, t ex reel, ländler, tarantella, krakoviak, korobuscha, kolodanser och square dances. Samtal om miljö, seder och bruk, kläddräkt, folkkyrka, musikinstrument m m kan bidra till att ge karaktär åt danserna. Folkdans kan också förekomma i samband med sångspel och dramatiseringar med stoff från arbets- och kulturliv i olika länder.

Högstadiet

För eleverna på högstadiet är dans och dansmusik ett naturligt intresseområde. Tyngdpunkten i verksamheten med rörelse till musik kan därför läggas på danssidan. Detta bör dock inte medföra att man helt försummar andra former för samverkan mellan musik och rörelse. Rörelseimprovisationer till olika slag av musik bör förekomma i såväl årskurs 7 som

i årskurs 9. Avspänningsövningar i samband med sång och instrumentalspel är viktiga.

Studiet av danser och dansmusik har två sidor, den teknisk-musikaliska och den miljömässiga. De teknisk-musikaliska övningarna knyts an till arbetet med olika rytmiska gestalter, främst sådana som utgör grundmönstret i danser, t ex polonäs

Även taktarter och tempi aktualiseras genom danser av skilda slag. Växlande taktarter finns i bl a östeuropeiska danser, där också 5- och 7-takt är vanliga.

Rörelser som hör samman med danser från olika tider och länder övas. Nigningar och bugningar är viktiga element i många danser, särskilt av hövvisk typ. Stegförrådet utökas småningom.

Moderna danser, t ex charleston, rock and roll, samba och mambo kan leda över till jazzdans med rytmer och rörelser inspirerade av utomeuropeisk dans (Afrika, Indien osv).

Stildanser som branle, pavane, enkel 1700-talsmenuett och kontradans kan inläras.

För att belysa miljöns inverkan på danser av olika slag studeras historiska danser med utgångspunkt i olika epokers samhällsliv och sociala förhållanden. Man bör också intressera sig för hur klädedräkten har inverkat på hållning, armföring och dansstegens tempo. Dagens moderna dans uppmärksammas särskilt.

I kapitlet om planering av arbetsområden för högstadiet (s 118) ges exempel på ett arbetsområde för årskurs 7 kring ämnet Musik och dans. Som ett alternativ till där angivna grupparbeten, vilka är mera direkt musikinriktade, ges här förslag till gruppuppgifter med bredare anknytning till miljömässiga faktorer och aktivt dansande. Genom dessa uppgifter blir arbetsområdet mera lämpat för årskurs 9.

Grupp 1 söker fram och samlar in dansmusik från olika tider och länder. Materialet ordnas och lokaliseras.

Grupp 2 studerar musiken genom lyssnande. Rytm, tempo, taktart och klang undersöks.

Grupp 3 söker uppgifter om autentiska musikinstrument, som används i danser från skilda miljöer. Dansrytmerna utförs. Man musicerar på jämförbara instrument i mån av tillgång.

Grupp 4 studerar i samverkan med ämnet teckning klädedräkt och andra miljömässiga faktorer kring danser.

Grupp 5 söker anknytning mellan dansens historia och allmän kulturhistoria.

Grupp 6 (ev flera grupper) instuderar danser.

Samverkan

För en stor del av ovan nämnda rörelseaktiviteter förutsätts samverkan med ämnet gymnastik. Också med andra ämnen, främst teckning, textilslöjd, historia och geografi, bör nära kontakt hållas vid planering och genomförande av arbetsmoment som berör dans.

Musiklyssnande

Inledning

På många ställen i läroplanens allmänna del framhålls lyssnandet som en väsentlig grundaktivitet för hela musikundervisningen. Förutsättningen för musikupplevelse och musikalisk verksamhet är att kunna lyssna och uppfatta. Lyssnandet blir därigenom ett moment som griper över alla former av eget musicerande, inte minst det improviserade. Det omfattar också ljud- och rörelseskapande och utgör grunden för hela gehörsundervisningen. Självfallet innefattas också det moment som vanligen brukar benämnas musiklyssning eller musiklyssnande, dvs åhörandet och studiet av olika musikverk.

Detta kapitel avser endast behandla det sist nämnda området. Övriga former av lyssnande tas upp i andra kapitel i samband med de moment där lyssnandet på olika sätt spelar en stor roll.

Musiklyssnande i skolan ger eleverna möjlighet att lyssna till och uppleva sådan musik som de själva i regel inte kan utföra eller delta i, i varje fall inte under skoltiden. Därigenom har musiklyssningen en kompletterande uppgift i förhållande till övriga moment i musikundervisningen. I vissa fall kan också lyssnande på inspelningar av verk, som eleverna själva instuderar, verka stimulerande och fördjupande.

Varje människa kommer, mer eller mindre, att under sitt liv inta rollen som lyssnare till musik, vare sig denna förmedlas genom band- och gramfoninspelningar, televisions- och radioutsändningar eller bjuds i konsertform med direkt kontakt

upplevelse blir, beror på lyssnarens förmåga att motta och sammanställa alla dessa intryck. Därvid medverkar en mängd egenskaper: iakttagelseförmåga, koncentrationsförmåga, uthållighet, öppenhet, känslighet, reaktionssnabbhet, syntetiseringsförmåga, tonminne m m.

Då många av dessa färdigheter kan övas upp och förbättras, kan alltså förmågan att uppleva musik genom lyssning utvecklas genom träning. En del av lyssnandet bör således vara inriktad på att studera händelseförloppet i musikverk. Detta förlopp kan i sin tur vara betingat av följande principer:

Musikverket har en utom-musikalisk inspirationskälla (en naturföreteelse, en litterär berättelse, en maskin i verksamhet).

Musikverket är uppbyggt på tematiska idéer, som utvecklas efter bestämda regler (variation, rondo, fuga o d).

Musikverket är sammanställt av ett antal block eller andra enheter som måste förstås i sina relationer till varandra (flersatsiga verk, kontraster av olika slag, punktmusik m m).

Oavsett om de musikaliska idéerna sprungit fram ur program, melodiska teman eller på annat sätt, utvecklas dock alltid det musikaliska händelseförloppet efter musikaliskt-konstnärliga lagar såsom uppladdning och avspänning, förändring och förvandling, likhet och kontrast m m. Detta är viktigt att beakta i synnerhet då det gäller programmusik. Ofta betraktas nämligen musikverket därvid som en illustration till den utommusikaliska idén, och som följd av detta anses den icke sällan ha ett lägre värde.

Studiet av det musikaliska händelseförloppet bör skapa:

Skärpt iakttagelseförmåga och koncentration för att bevara kontakten med händelseförloppet och upptäcka så många detaljer som möjligt.

Ökat intresse för sammanhang och logik i händelseutvecklingen.

Förståelse för de musikaliska uttrycksmedel som tonsättaren brukat.

Frigörelse från störningar i omgivningen till förmån för den personliga inlevelsen.

När eleverna lärt sig att genom lyssning steg för steg följa händelseutvecklingen i ett musikverk kan de fördjupa sina kunskaper genom att ingåen-

de studera detaljerna i händelsekedjan. Därvid möter de det musikaliska språkets uttrycksmedel i alla dess skiftningar. Dessa uttrycksmedel, såsom melodi, rytm, takt, dynamik, tempo, form och instrumentation kan var för sig göras till föremål för särskilda studier. Därvid väljs verk, där ett eller flera av uttrycksmedlen tydligt dominerar. Lyssnandet inriktas på att öva förmågan att uppfatta enskilda förlopp i det stora skeendet. På detta sätt kan man så småningom höja förmågan att uppfatta musikaliska detaljer.

Detta sätt att öva lyssnaren att uppfatta så många detaljer som möjligt för att därigenom berika den totala upplevelsen av verket, påminner om musikerns sätt att lära in ett musikstycke.

Det är också viktigt att studera notskriften och övriga anvisningar, som ger besked om hur ett musikverk skall utföras. Förmågan att tyda tonsättarens intentioner i noterna ökar möjligheterna att observera musikstyckets detaljer. Notläsningsförmåga ger också vidgade perspektiv genom att lyssnaren kan jämföra den musikaliska tolkning han hör med den notbild som tonsättaren tecknat och — med notbilden som stöd — även förbereda eller i minnet återkalla ett lyssnande.

Musikens historia. De musikverk som studerats i samband med de i det föregående föreslagna lyssningsövningarna har också sina historiska sammanhang. När tonsättarna valt och tillämpat uppbygg-nadsformer, uttrycksmedel och motiv för sin skapande verksamhet, har de varit beroende dels av sina egna inre personliga krav, dels av en yttre miljöbetingad påverkan. Resultatet blir en allmän musikalisk tidsstil och inom denna en personlig kompositionsstil för varje tonsättare. Varje enskilt verk har dessutom sin speciella stil inom ramen för tonsättarens personstil. För lyssnaren kan dessa stilbildningar utgöra intressanta studieobjekt, vilka kan sammanställas både med allmänt kulturhistoriska miljöstudier och biografiska data om tonsättaren. Musiklyssningen kan på detta sätt nära anknytas till orienteringsämnena.

Utvecklande av personlig smak och känsla för olika musikstilar. Ett stort antal verk från nutid och gångna tider finns numera tillgängliga på grammo-fonskiva eller band. Bakom inspelningar av äldre musik ligger i de flesta fall noggranna forskning-ar av musikhistoriska fackmän som svarar för vederhäftigheten i återgivningarna. Detta gör det möj-

ligt att i undervisningen göra något av det förflutna åter levande.

Förutom intresset för "hur det lät då" kan musiklyssningen också ge insikter i stilutveckling och stilbrytningar. Kunskaper och förståelse i detta hänseende utvecklar den personliga smaken och ger förmåga att uppleva och uppskatta många olika former av musik. Ett historiskt perspektiv kan också öka nutidsmänniskans möjlighet att uppleva den egna tidens musik. Även om den nutida musiken gör anspråk på att vara ett uttryck för den aktuella kulturen, har den dock till en icke obetydlig del vuxit fram ur eller uppstått som motsats till en tidigare epok. I dagens samhälle är musikens situation dessutom unik i jämförelse med tidigare förhållanden. Musikrepertoaren upptar nämligen inte bara samtida musik utan också i mycket hög grad kompositioner från det förflutna. Ett utvecklat stilmedvetande är därför i dag en värdefull tillgång för musiklyssnaren, vilken musik han än föredrar personligen.

Lyssnarblad. Ett effektivt sätt att stimulera musiklyssandet är att i samband med detta låta eleverna lösa uppgifter eller med ögat följa musikens förlopp genom någon form av bildframställning av musik — således inte endast traditionell notskrift.

Lyssnaruppgifter kring musikstycken kan i allmänhet besvaras muntligen och detta torde ofta vara att föredra. Utifrån svaren kan man ganska lätt få i gång ett kort samtal, ibland kanske en mera känsloladdad diskussion, om den musik man lyssnat på.

Ibland kan det emellertid vara värdefullt att eleverna enskilt eller i små grupper koncentrerat söker lösa en rad uppgifter som samlats på ett lyssnarblad. Ett sådant bör inte vara alltför omfattande och heller inte kräva att eleverna skall behärska ett omfattande ordförråd för att nyansera sina svar. Ofta kan det vara till fördel att ge eleverna alternativa svarsmöjligheter.

Alla frågor bör vara relaterade till lyssandet och musikupplevelsen. Rena minneskunskaper har underordnad betydelse. Uppmärksamheten bör fästas på klart definierade punkter och eleverna uppmanas att lyssna koncentrerat just på dessa. Därigenom underlättas ett medvetet lyssnande, samtidigt som gehör och kunskaper utvecklas.

Redan på lågstadiet bör man parallellt med studiet av den traditionella notskriften vänja barnen vid olika slag av grafiska tecken som symboler för ljudande förlopp. Eleverna kan själva med fritt upp-

A series of horizontal dotted lines for writing, consisting of 24 lines.

funna symboler söka åskådliggöra musik som de får lyssna till. Omvänt kan de få musicera improviserat efter av andra skapade grafiska tecken. Moment av denna typ utgör en viktig förberedelse för kontakten med grafiskt noterad nutida musik. Uppgifter att följa sådan musik samtidigt med örat och, genom lyssnarblad, med ögat bör förekomma på alla stadier, främst dock på mellan- och högstadiet.

Skriftliga lyssnaruppgifter, lyssnarblad, bör ut-

nyttjas med varsamhet och under avspända former. Man bör undvika att ge uppgifterna karaktär av prov. De skall enbart vara en hjälp för eleven att komma underfund med vissa egenskaper i den musik som spelas. Lyssnarblad kan successivt introduceras på mellanstadiet och utnyttjas i något större omfattning på högstadiet.

Här följer exempel på lyssnarblad med olika inriktning och för olika stadier.

Exempel på lyssnarblad för åk 4. Eleverna väljer i avdelning A och B ett av de angivna alternativen och stryker över det andra. Det rätta är här markerat med X. På den prickade raden under A är det troligt att barnen skriver "svårt". Den sista uppgiften skall besvaras med att eleverna skriver B på den prickade linjen.

Vallflickans dans ur Bergakungen av Hugo Alfvén
Stycket är hämtat ur en balett med sagomotiv och skildrar hur vallflickan, som gått vilse i skogen, förs till Bergakungen. Hon tvingas dansa för honom.

A	Dansens första del är	glad och livlig	X	
		sorgsen och långsam		
	De instrument som hörs tydligast är	fioler	X	
		klarinetter		
	Verkar stycket vara lätt eller svårt att spela?	X		
	Det beror på att där finns många			
B	Styckets andra del spelas av	enbart stråkinstrument	X	
		först blåsinstrument, sedan stråkar		
	Musiken är	snabbare	och	allvarligare
		X	gladare	

. . . . . Denna del av stycket är likadan som A eller B. Skriv på den streckade linjen en av dessa bokstäver.

Lyssnarblad för högstadiet

Kvintett för blåsare av Carl Nielsen
Tema med variationer ur sats III

Text: Grundtvig ca 1850
Musik: Carl Nielsen 1919

Koral

Est du mod-fal - den, kæ-re ven som tror dog på Guds søn, og

be-der i hans frel-ser-navn din e-gen bar - ne - bøn

Tonart.....

Tema ur sats III

Flöjt

Tonart.....

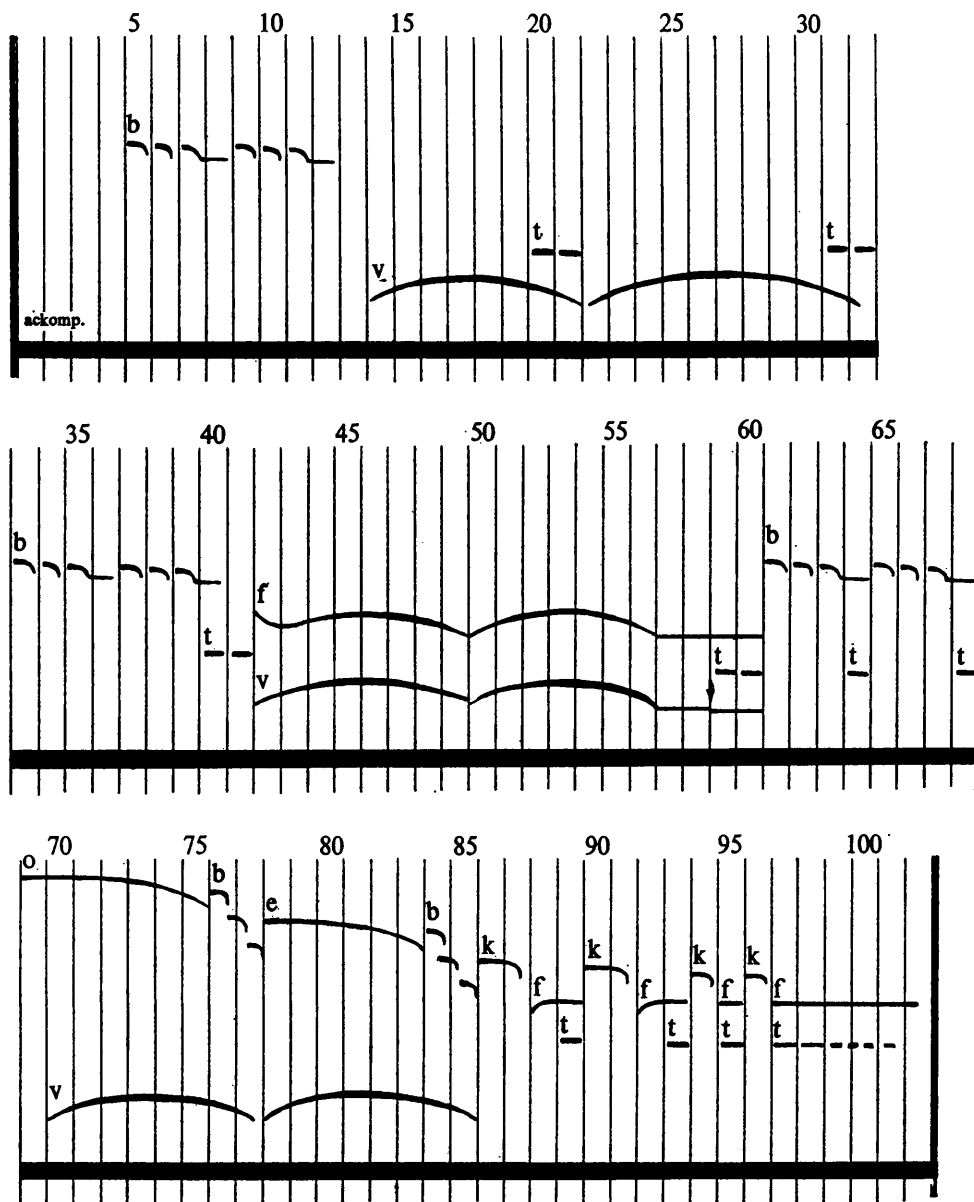

Förslag till arbetsgång vid utnyttjandet av lyssnarbladet för högstadiet

1. Inled med en dansk folkvisa, som alla kan, t ex "Det var en lørdagften".
2. Tala om den danska folkvisans ofta mjuka, vänliga karaktär. Durvisor är vanliga. Som ytterligare exempel kan väljas "I skovens dybe, stille ro".
3. Nämn något om hur danska tonsättare sökt sig till folkvisans karaktär och stil. Om Carl Nielsens visor. Koralen "Est du modfalden" visas genom skriftprojektor (alternativt på plansch) och sjungs.
4. Lyssnarbladet utdelas. Koralen studeras närmare i fråga om taktart, rytm, tonart, melodibygnad. Tonarten skrivs in.
5. Temat ur sats III jämförs med koralen och avlyssnas. Tonarten skrivs in.
6. Kvintettens instrument. Vid ny avlyssning av temat söker eleverna lyssna sig till vilka instrument som medverkar. Instrumentens namn skrivs in på respektive rad. Kort genomgång av det karaktäristiska för varje instrument.
7. Klassen delas in i grupper om vardera tre elever. Grupperna söker i samråd under lyssnandet till variationerna och codan svara på uppgifterna under rubrikerna Instrument och Musik. Bäst är om temat och variationerna förts över till band. Mellan varje variation kan bandspelaren stannas och läraren om så behövs ge en kort kommentar.
8. Gemensam genomgång av variationerna. Eventuellt diskussion.
9. Lärare och elever lyssnar tillsammans, utan kommentarer och lyssnarblad, till hela stycket.

Grafiska lyssnarblad. Som inledning till partiturläsning och förberedelse för eleverna att kunna följa ett musikstyckes förlopp i notskrift kan grafiska lyssnarblad användas. Här följer två exempel på

sådana. Detaljerade kommentarer om utnyttjandet av bladen finns i boken "Följ tonerna" av Rolf Davidson (Sveriges Radios förlag).

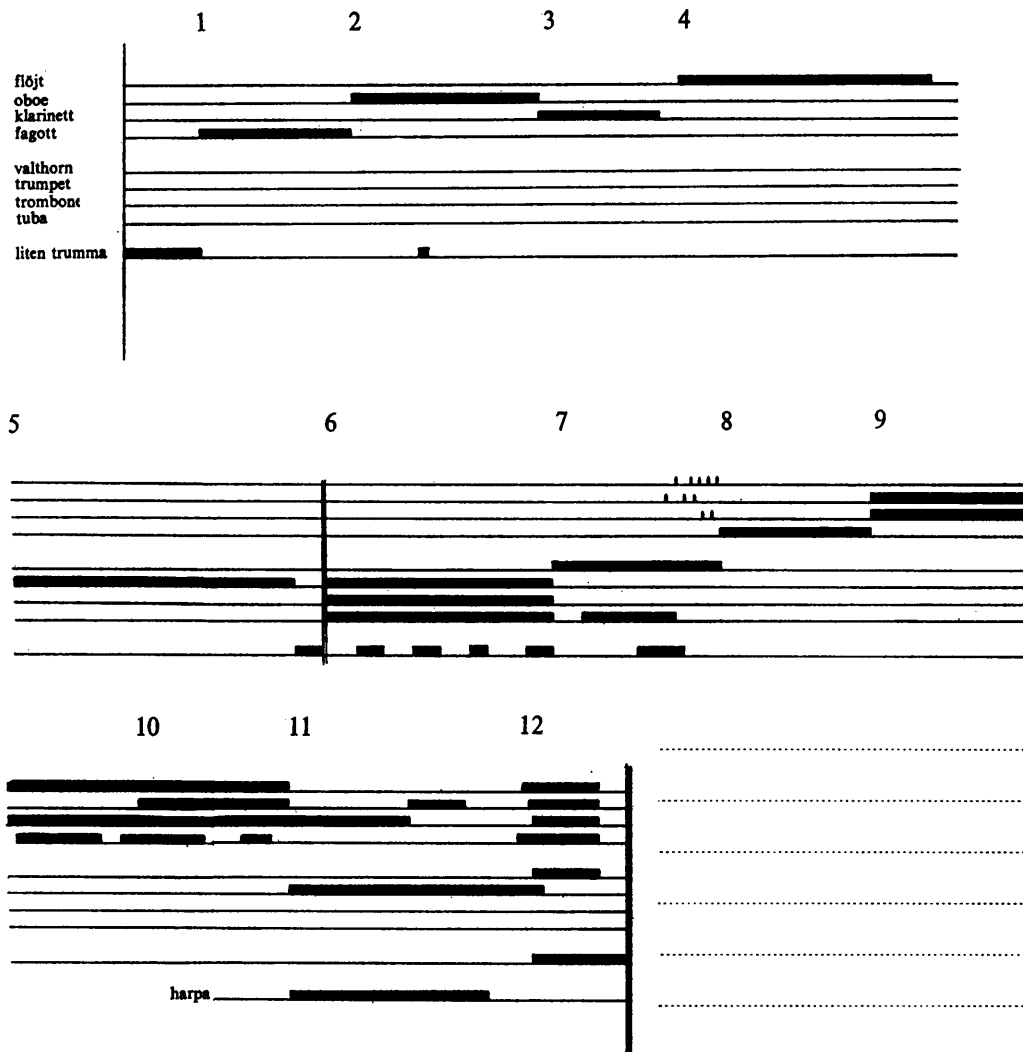

Peter Tjajkovskij: Arabisk dans ur nötknäpparsvit

Detta stycke lämpar sig utmärkt väl för grafisk framställning, eftersom satsen är uppbyggd av ett begränsat antal regelbundet återkommande gestalter, vilka därtill har var och en sin mycket karakteristiska profil. Partituret är översatt till en grafisk bild, där taktstrecken bibehållits för orienteringens

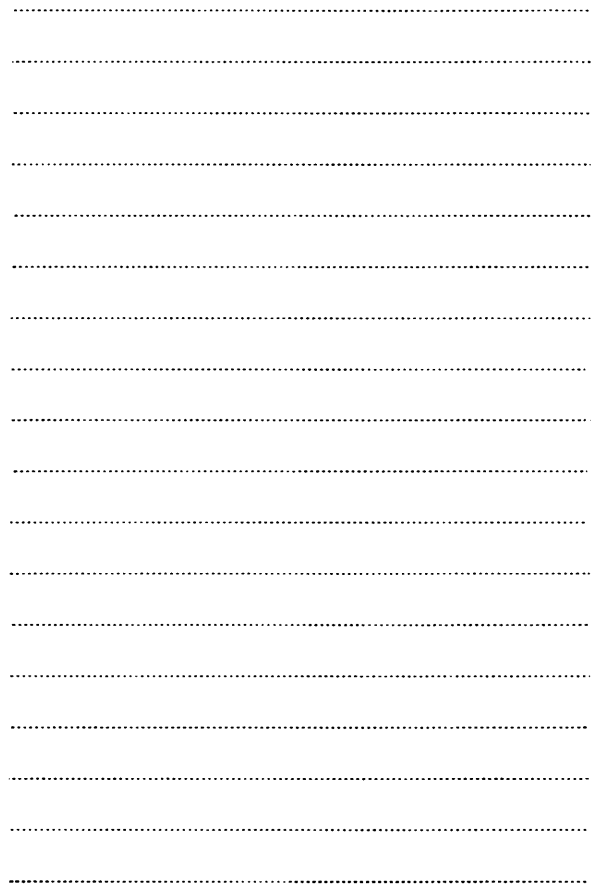
skull, men där notbildens grafiska storlinjer översatts till bågar och punkter. I botten ligger det ostinata ackompanjemanget, representerat av en tjock, heldragen linje. Övriga instrumentinsatsers beteckning framgår av bilden. Man kan bygga upp verket gradvis. För varje upprepat åhörande bör man alltid ta om från början.

Béla Bartók: Parens lek (sats 2) ur konsert för orkester

Satsen är mycket lämplig att studera när man vill höra hur olika instrument klingar. De par som titeln talar om utgörs av en rad instrument, som i satsens första del spelar två och två. Där finns två fagotter, två oboer, två klarinetter, två flöjter och två trumpeter. På lyssnarbladet kan man se hur dessa instrument kommer med i spelet efter varandra. Lyssnarbladet föreställer ett starkt förenklat partitur, där endast de solistiska blåsinstrumenten tagits med jämte liten trumma och harpa. Stråkgruppen som ackompanjerar nästan hela satsen är utelämnad. Varje stämma är markerad med en kraftig vågrät linje, som anger hur länge varje instrument spelar.

Satsens första del varar till siffran 6. Därpå kommer ett annorlunda utformat mellanparti, varpå (vid siffran 8) första delen återkommer. Upprepningen är inte exakt men likheterna med första A-delen är mycket stora.

Styckets första del lämpar sig mycket väl även för intervallstudium. Blåsarparen spelar nämligen alla i olika intervall, som de håller konstant genom hela presentationen.

Skolkonserter

Idé och mål. En skolkonsert innebär en presentation av musik inför skolans elever, förmedlad genom artister eller via elektronisk återgivning. Artisternas prestationer eller den elektroniska apparaturens återgivning kompletterar elevernas och lärarnas eget musicerande och skolans traditionella musikåtergivning via bandspelare och grammfon. Eleverna får en direkt kontakt med samhällets musikliv på det lokala, nationella och ibland tom internationella planet.

Vid uppläggningsen av skolkonserter måste man främst ta hänsyn till olika elevgruppers mognadsnivå. Däremot kan programmen utformas tämligen oberoende av kursplanernas innehåll. Skolkonserterna kan bli verka mycket stimulerande genom att presentera aktuella tendenser inom musiklivet utanför skolan.

Målet för skolkonserterna skulle kunna formuleras på följande sätt:

att ge eleverna möjlighet att komma i kontakt med musik av skilda slag;

att stimulera eleverna till att lyssna—iaktta—uppleva;

att hjälpa eleverna att själva ta ställning till den musik de möter, lära dem att välja och värdera;

att stimulera till deltagande i ortens musikliv som lyssnare eller aktiv utövare.

Det är angeläget att skolkonserter kan erbjudas åt alla elever i alla skolor, oberoende av geografisk belägenhet, skolform, åldersnivå etc. Den lokala skolledningen bör sträva efter att varje elev åtminstone en gång per år får besöka en skolkonsert. Programmen bör varieras såväl vad gäller musikaliskt innehåll som arten och storleken av den framträdande musikerguppen. Musik för orkester och andra större ensembler kan växla med framträdanden av olika slags smågrupper.

Det lokala musiklivets krafter bör på skilda sätt aktiveras till skolkonsertverksamhet. Det kan gälla

SOR-orkester, militärmusiker, jazzgrupper, solister och kammarmusikensembler, körer, ungdomsgrupper ur den frivilliga musikundervisningen eller av ungdomar själva bildade ensembler för olika slags musicerande. Vokal- och instrumentalmusik bör blandas, gärna inom ramen för en och samma konsert.

Skolkonserternas utformning. Skolkonserterna bör utformas på ett sådant sätt att de medverkar till att skapa ett öppet och avspänt förhållande mellan de agerande och lyssnarna. Nya, okonventionella konsertformer kan bidra härtill. Publikaktiviteter som sång, ljud av andra slag, rytmklappning och dialog bör ingå inte minst vid framträdanden inför de yngre barnen. Konserterna bör vanligen kommenteras, antingen — och helst — av en av artisterna eller av en särskild kommentator. Kommentarer bör främst inriktas på att skapa kontakt mellan publik och artister, inte på att ge fakta och analyser.

Konserterna bör anordnas på skoltid och eleverna bevisar dem i klass tillsammans med sina lärare.

Vid planerandet av skolkonserter bör man som huvudprincip följa stadiegränserna. Konserter anordnas således för låg-, mellan-, hög- och gymnasiestadierna var för sig, och programmen utformas med hänsyn till den beräknade publikgruppen. Ibland kan det dock vara angeläget att pröva en annan gruppering. Man kan t ex göra särskilda konserter för årskurs 1, gemensamma låg- och mellanstadiekonserter osv. Dessa konserttyper ställer dock speciellt stora krav på utformningen och bör planeras mycket noga.

Publikgrupperna bör inte vara för stora. För lågstadiet rekommenderas högst 200 per konsert, mellan- och högstadiet upp till 300. Vid orkesterkonserter kan man samla något större publik än vid konserter av små artistgrupper. Lokalernas utformning spelar stor roll vid bedömandet av publikens storlek. Som riktpunkt bör man ha, att alla elever skall kunna uppleva en kontakt med de uppträdande artisterna både under spel och vid kommentarerna.

De framförda musikstyckenas längd, art och antal måste noga anpassas till resp elevgrupp. Även vid skolkonserter gäller samma regler som för annat lyssnande i skolan, nämligen att korta stycken (2—4 minuter) är idealiska för oövade lyssnare, vare sig dessa är lågstadiebarn eller återfinns på andra stadier.

Konserten bör ha en längd av c 30—35 minuter på lågstadiet, 35—45 minuter på mellan- och högstadiet. Eleverna bör i förväg ha orienterats om konsertens uppläggning och inriktning, vilka som skall medverka, när och var konserten äger rum etc. I vissa fall förutsätts mera långtgående förberedelser, t ex inövning av en visa som skall sjungas i programmet. Det är mycket viktigt att förberedelser av just denna typ, som hänger samman med en aktivitet under konserten, verkligen genomförs. Om så inte sker kommer eleverna att känna sig handikappade jämfört med de kamrater som kan medverka på avsett sätt. I sämsta fall misslyckas konserten.

Efter konserten finns många möjligheter att i olika ämnen, inte bara i musik, anknyta till den gemensamma upplevelsen i skolkonserten. För uppföljningsarbetet kan det vara värdefullt om ett elevmaterial med lärarkommentar föreligger. Under alla förhållanden är det angeläget att läraren i en information några veckor före konserten får dels alla upplysningar om denna, dels förslag till olika sätt att förbereda och, inte minst, efterarbete konserten.

Rikskonsorter. Genom institutet för rikskonsorter (IRK) kommer varje kommun, när institutets verksamhet är fullt utbyggd i början av 1970-talet, att för låga kostnader kunna erhålla regelbunden konsertverksamhet i skolorna. IRK:s skolkonsorter är i allt väsentligt uppbyggda efter de principer för vilka ovan redogjorts. Genom samverkan med Sveriges Radios skolprogramavdelning ges en del konsorter ett extra stöd i form av speciella, vanligen regionalt producerade radioprogram. Till vissa konsorter produceras grammofonskivor, ljudband och diabilder.

Avdelning II

Exempel på planering av musikundervisningen på olika stadier

Introduktion

Allmänt om planering

Planering inom musikundervisningen måste liksom i andra ämnen utgå från det allmänna målet för grundskolan samt mål och huvudmoment för ämnet. Vid planering av undervisningen är de anvisningar och kommentarer vägledande, som återfinns i såväl läroplanens allmänna del som läroplanssupplementet. Hänsyn måste också tas till elevernas förutsättningar och intressen, lärarens kunskaper och färdigheter samt resurserna i fråga om lokaler och materiel. Olika elevgruppers speciella intressen kan medföra att undervisningens utformning varierar betydligt även mellan parallellavdelningar inom samma årskurs.

Ett stelt lektionsschema, likadant från gång till gång, bör undvikas. En schablonmässig lektionsutformning medför lätt att elevernas intresse mattas. Som framhålls i allmänna anvisningar till ämnet musik (allmänna delen s 149) utesluter logiskt sammanhang mellan lektionsmomenten ingalunda stimulerande variation och överraskande kontraster.

Planeringsexemplens bakgrund och utformning

Planeringsexemplen för låg- och mellanstadiet utgör en överarbetad version av de periodprogram, som prövats i Stockholm och i andra delar av landet sedan 1958. Planeringsförslagen för högstadiet är nyskrivna. De grundar sig bl a på försöksverksamhet i Malmö. Införandet av musik som obligatoriskt ämne på högstadiet har nödvändiggjort en total omarbetning av tidigare försöksvis använda planeringsprogram. En väsentlig stoffkomplettering har även gjorts. Det har dessutom varit angeläget att ge framför allt ungdomarna på högstadiet en betydligt mera aktuellt inriktad undervisning än tidigare varit vanligt.

Lågstadiet och mellanstadiet

Exemplen för lågstadiet och mellanstadiet har uppdelats på vardera 12 perioder. Man kan beräkna att var och en av dessa planeringsperioder omfattar en halv termin. Därvid skulle alltså period 1—4 motsvara årskurs 1, period 5—8 årskurs 2 etc. Man bör dock inte låsa perioderna alltför hårt till vissa terminer och årskurser. Variationerna i förutsättningar är stora mellan olika klasser och det är klokt att hålla ett lugnt tempo, alldeles oavsett hur långt kollegerna i parallellklasserna hunnit.

Varje periodprogram inleds med repertoarförslag (Rubrik: S1 Förslag till repertoar). Om sättet att utföra sångerna sägs i allmänhet inte så mycket. Det gäller att ta tillvara möjligheterna till samverkan mellan sång och spel (Rubrik: S2 Samspel och samverkan sång/spel), musik och rörelse etc och utnyttja alla resurser i ett så varierat musicerande som möjligt. Spelanvisningar har medtagits i viss omfattning. Ur de ofta långa repertoarlisterna görs ett för klassen lämpligt urval av visor, gärna kompletterade med visor av annan art. Se även den rådgivande visförteckningen (bil 2).

Repertoaren bör anknytas till övriga huvudmoment. I en tabell intill repertoarförteckningen ges förslag till övningsmoment för varje sång.

Förkortningarna i tabellhuvudena syftar på övningsmomenten:

R = Rytm och rörelse.

T = Tonhöjd, melodi och klang.

L = Lyssnande.

En siffra efter dessa bokstäver anger underavdelningar till respektive moment.

Rubrikerna i periodprogrammen för låg- och mellanstadiet anger inte bestämda huvudmoment i läroplanen utan är samlingsnamn för arbetsmoment av sinsemellan likartad typ. Ej heller är samtliga huvudmoment representerade i varje periodprogram. Under loppet av en termin bör dock alla läroplanens huvudmoment ha förekommit i undervisningen.

Följande rubriker finns i periodprogrammen:

I. Sång och spel

S1. Förslag till repertoar

S2. Samspel och samverkan sång/spel

II. Röstvård

- III. Rytm och rörelse (Ev) R1, R2 osv
- IV. Tonhöjd, melodi och klang (Ev) T1, T2 osv
- V. Lyssnande (Ev) L1, L2 osv

Dessa två rubriker motsvarar den tidigare använda Gehörsutveckling.

Förkortningar för repertoarkällor som används i de olika periodplanerna.

Lågstadiet

- 1 KI Gabrielsson: 1 Klang (Utbildningsförlaget)
- Fs Aulin—Norrman—Wikström: Första sångboken (AVC)
- Kv Kyrkovisor för barn (Verbum)
- Mb Connor—Jerbo: Musik i början (Skolförlaget)
- Ns Petersson: Nu ska vi sjunga (Almqvist & Wiksell)
- Od Cederlöf—Pohjola: Ole dole doff (Fazer)
- Ps Psalmboken (jämte psalmnummer)
- S Helldén: Spelhäfte (Gehrmans)
- Ss Gunneflo: Sången i skolan (Sv Bokförlaget/Norstedt)
- Vss Lindahl: Vår spel- och sångbok (Nord Musikförlaget)
- Vv Härén—Hellsing—Brodin: Våra visor (Almqvist & Wiksell)

Mellanstadiet

- 2 KI Gabrielsson: 2 Klang (Utbildningsförlaget)
- Guv Nilsson—Ralf: Gula visboken (Forum) I
- Gv Nilsson—Ralf: Gröna visboken (Forum)
- Mfb Orff—Keetman—Helldén: Musik för barn (Gehrmans)
- Rt Hult—Sjöqvist: Rytm och ton (Bergvalls)
- S Helldén: Spelhäfte (Gehrmans)
- Sb Aulin—Norrman—Styrenius: Skolsångboken (AVC)
- Sf Sjung svenska folk (Samfundet för unison sång)
- Sl Lidén—Lidén: Sjung spela lyssna (Skolförlaget)
- SmD Carman—Schulze—Gabrielsson: Sing mal Deutsch (Liber)
- Smg Lundin—Sjöstrand: Skapa musik i grupp (Utbildningsförlaget)
- Sos Petersson—Oldermark: Sång och spel (Almqvist & Wiksell)

Härutöver hänvisas till skolradions häften av skilda årgångar. Till dessa häften görs dock inga hänvisningar i repertoarlistorna.

Högstadiet

Högstadiet har planerats på ett annorlunda sätt än låg- och mellanstadiet. Stoffet har grupperats i arbetsområden för årskurserna 7 och 9. Givetvis kan undervisningen även läggas upp på andra sätt, men de arbetsformer, med starkt inslag av självständigt arbete för eleverna, som erbjuds inom ramen för arbetsområden, kan skapa goda förutsättningar för ett aktivt engagemang från elevernas sida och möjliggör arbete i grupper av mindre storlek än hel klass. En närmare förklaring av principerna för högstadiets planeringsavsnitt ges i en särskild inledning till detta. Se s 118.

Periodplanering för lågstadiet

Period 1

I. SÅNG OCH SPEL

S1. Förslag till repertoar

Med tanke på barnens olika förkunskaper och erfarenheter av musik samt deras skiftande tonomfång och röstlägen bör man börja med att sjunga enkla visor med litet tonomfång. Ta gärna upp rörelsevisor, som barnen redan känner till!

Visans namn	Källa
Björnen sover	Fs Od Ss
En gåta och En gåta till	Vss
Hej, sa Petronella	Od Vv
Hoppe-hoppe-tossa	1 Kl
Här kommer Lasse	S Vv
Imse vimse spindel	1 Kl Fs Ss
Ja, Pelle han äger en bock	Fs
Jag lyfter ögat	Ps 515
Ko - ko - ko - ko	Fs
Lilla snigel	1 Kl Fs Vss Vv
Lunka på	1 Kl Vv
Många träd i skogen stå	1 Kl Fs Ns Ss
Spanien	Vv
Tryggare kan ingen vara	Ps 513

S2. Samspel och samverkan sång/spel Se Vss

II. RÖSTVÅRD

Tonbildningsövningar (ljudlekar).

Andningsövningar: Släppa ut luft ur en ballong (s).

Härma en fin bils spinnande eller en geting (tonande s).

Blåsa som vinden (på puh).

Artikulation: Rör på munnen ordentligt! Läraren "ropar" på olika barn (ljudlöst).

Sedan får barnen försöka "ropa" ljudlöst.

Använd gärna sångtexter för att öva tydlighet: Lilla snigel, Många träd i skogen stå.

Dessutom: Lär barnen sitta och stå avspänt vid sång: lösa armar, inte skjuta upp axlarna, inte hänga på bänken, stå lätt isär med fötterna med lika tyngd på båda.

III. RYTM OCH RÖRELSE

Avspänning och rörelse; små eller inga krav på samtidighet.

Härmningslekar: Simma bröstsim, crawla, stänka av sig vatten.

Härma fåglars rörelse (sittande på bänkklocket): den klumpiga kråkan, den glidande svalan, den mäktiga örnen.

På landet: slå med lie, lasta hölass.

Gång: gå klumpigt som ett troll med slängande armar, tassa som en tomte, smyga som en indian, indianhövdingen skrider fram.

IV. TONHÖJD, MELODI OCH KLANG

Höga och låga toner. Låt handens rörelser få visa tonhöjden. Gör klangupptäckter med instrument, rösten, olika slag av ljud. Ljusa och mörka klanger. Härma göken.

Övningar med fallande lilla tersen (t ex tonerna g-e, a-fiss, f-d).

V. LYSSNANDE

Lyssna och upptäcka ljud omkring sig. Ljuden i hemmet. Hurudana är ljuden?

I. SÅNG OCH SPEL

S1. Förslag till repertoar

Visans namn	Källa	Övningsmoment					
		R1	R3	R4	T2—3	L2	L3
<i>Allmänna visor</i>							
Ett och tjugo	Vv		×	×		×	
Hej, sa Petronella	Od Vv	×	×	×			
Hoppe-hoppe-tossa	1 KI	×		×	×		
Högst på kroppen	1 KI	×	×	×			
Lunka på	1 KI Vv	×	×	×		×	
Många träd i skogen stå	1 KI Fs Ns Ss	×	×	×	×		
Se regndroppar falla	1 KI Ns	×	×	×			
Se solen den lyser	Vv		×	×		×	
Sju kattor	Vss			×	×	×	
Som soldater	Od Vv	×	×	×		×	
Sprattelgubben tar	1 KI	×	×	×		×	×
Vi kan räkna	Fs		×	×		×	
Välsignat är det hem	Ps 482						
Vänster höger	Fs Ns Ss	×	×	×	×	×	
<i>Visor om jul och vinter</i>							
Av himlens höjd	Ps 63						
En morgon när vi vaknar	Vv	×	×	×			
Goder afton (morgon)	1 KI Fs Ns Vv			×	×	×	
Härom da'n vi skulle	1 KI	×	×	×	×		
Jesus från Nasaret	Ps 48						
Klockorna ringa	Fs Ns Ss Vv	×	×	×	×		
Kom, julens tomte	1 KI		×	×	×		
Kälke åker vi	1 KI	×	×	×		×	
Midnatt råder	Ns	×	×	×		×	

S2. Samspel och samverkan sång/spel

Se Vss och S

II. RÖSTVÅRD

Övningar på m och o. Sjung kända sånger på jo, må och mo. Fortsätt öva tonsvaga elever individuellt eller i små grupper (jämför kapitlet om röstvård s 24). Övningar för att vidga tonomfånget.

III. RYTM OCH RÖRELSE

R1

Sånger med rörelse. Övningar utan större krav på samtidighet.

R2

Rytmisk lek. Öva olika rörelser: trafikpolis, köra häst, rida, fiska med kastspö, trippa som tomtar, trampa som troll.

I. SÅNG OCH SPEL

S1. Förslag till repertoar

Visans namn	Källa	Övningsmoment			
		R1	R3	R4	T
a b c d e f g . . .	Mb	x	x	x	x
Din klara sol	Ps 420				
Dinkeli dunkeli doja	Vv		x		
Droppe droppe droppa	1 KI	x	x	x	x
En groda slank	1 KI	x	x	x	
Gud som haver	Ps 512				
Hu, vad stormen	1 KI	x	x	x	x
Här kommer Lasse	S Vv	x	x		x
Jag hamrar och spikar	Vv	x	x		x
Kälke åker vi	1 KI	x	x	x	x
Minns du den än den lilla	Vv		x	x	
Nedför trappan	Fs	x	x	x	x
Puttes lilla kissekatt	1 KI	x	x	x	x
Små, små vattendroppar	Kv	x	x	x	x
Som soldater	Od Vv	x	x	x	x
Tick-tack tick-tack	1 KI	x	x	x	x
Vi kan räkna ta-te ta	Fs	x	x	x	x
Vi ska musicera	Mb	x	x	x	x
Vinter, adjö	1 KI Fs Ss		x	x	

II. RÖSTVÅRD

Härma signalen från det elektriska loket (ho).
Sjung gökropet.

Sjung en känd enkel visa på ho.

Öva främst med utgångspunkt i lämpliga sånger.
Ord med a-, i-, o- eller u-ljud i kombination med olika konsonanter finns i t ex En groda slank i dammen ned (1 KI).

III. RYTM OCH RÖRELSE

R1

Sånger med rörelse. Sjung sånger med enkla rörelser, t ex Jag hamrar (Vv) och sånger i form av berättelse eller dialog, t ex Kisse katt (1 KI).

R2

Rytmisk lek. Olika rörelser med strävan efter samtidighet, t ex åka skidor, skotta snö, åka skridskor med gungande glid.

R3

Rytmorkester. Enkelt och diskret spel till lämpliga sånger med en instrumentgrupp i taget till klassens sång. Obs! Tala om för barnen, att rytm-instrumenten är riktiga instrument och inga leksaker.

R4

Övningar med och . Läs korta ramsor rytmiskt!

Läraren läser först, sedan alla på en gång.
Skriv på tavlan rytmen i en visa, som barnen känner. Sätt ev rytmstavelser eller siffror under:

2/4 ta - te ta - te ta - te ta ta - te ta ta - te ta ||
1 å 2 å 1 å 2 1 å 2 1 å 2

Kom ihåg: Peka på noterna hela tiden!

IV. TONHÖJD, MELODI OCH KLANG

Repetition av tidigare inlärd toner.

Införande av grundton.

Fortsatta klangimprovisationer med instrument.
Ostinata spelstämmor och improviserat spel på stavspel (endast aktuella stavar) som ackompanjering till sånger.

V. LYSSNANDE

L1

Glad och allvarlig musik.

Glad musik: Gärdebylåten; glad populär visa (t ex Thore Skogman); Haydns trumpetkonsert, början av sista satsen.

Allvarlig musik: Åses död (Grieg); allvarligt, aktuellt stycke.

Styckena spelas utan angivande av titel. Barnen lyssnar till musikens olika karaktär, som blir föremål för samtal. I anslutning härtill får barnen föreslå glada och allvarliga sånger, som sedan sjungs.

L2

Ljud i staden (gatan, arbetsplatsen, järnvägsstationen). Lyssningslekar med bandinspelade ljud av olika slag. Gissa ljud. Härma ljud.

I. SÅNG OCH SPEL

S1. Förslag till repertoar

Visans namn	Källa	Övningsmoment				
		R1	R3	R4	T1	L1
Annela Bannela	Vv	x	x		x	
Bofink, bofink	1 KI	x	x	x	x	
Den blomstertid	Ps 474					
Den lilla granna fjäriken	Vv	x	x	x	x	
En groda slank	1 KI	x	x	x		
Hyss, hyss och lyss	1 KI	x	x	x	x	
Hör göken gal	Fs Ss	x	x	x	x	
I maj faller regnet	1 KI	x	x	x	x	
Jesus för världen	Ps 519					
Laga mat	1 KI	x	x	x		
Morgon mellan fjällen	Ps 521					
Ringeli, ringeli rosen	1 KI	x	x	x	x	
Segla i en segelbåt	Vv	x	x	x	x	
Spelmans- Pelle	Fs	x	x	x	x	x
Surr-Surr (1 KI) Sving, Sving	Fs	x	x	x		
Susanna har en klänning	Fs Ss	x	x	x	x	
Säg fru Måna	1 KI	x	x	x		
Så gå vi runt om ett enerissnår	Fs Ss Vv	x	x			
Törnrosa	1 KI Fs Ss Vv	x	x	x	x	
Vi äro musikanter	1 KI Fs Ss	x	x		x	x
Vid kvällsdags tittar	1 KI	x	x			

II. RÖSTVÅRD

Klang- och artikulationsövningar. Bra ord: Pippi Långstrump!

Öva *mo, må, no, mu* osv samt *r* i samband med lämpliga sånger.

III. RYTM OCH RÖRELSE

R1

Sånger med enkla rörelser.

R2

Rytmska lekrörelser. Öva olika rörelser med strävan till samtidighet: skaka dammtrasa, skaka mattor två och två, gå i takt med lätt svängande armar. Följ nyansering med steg:

forte — tunga steg

piano — lätta steg

R3

Rytmorkester till sånger, som innehåller framför

allt och

R4

Övningar med och

A) Läs ramsan rytmiskt; klappa rytmen, läs ev även med rytmstavelser eller räkna.

Trippa över trollebro   Spinn, spinn, dotter min

ta-te   ta-te   ta-te   ta   ta   ta   ta-te   ta
1 å   2 å   3 å   4   1   2   3 å   4

Lilla   Kalle   Anka

ta-te   ta-te   ta   ta
1 å   2 å   3   4

B) Kombinationsövningar. Kombinera rytmer och texter i kända, tidigare sjungna melodier. Skriv på tavlan:

a)   1) Veva veva positiv

b)   2) Sprattelgubben tar

c)   3) Lunka på, lunka på

Markera rytmen på t ex tamburin och låt barnen kombinera ihop rätt rytm med motsvarande text (a = 3, b = 1, c = 2).

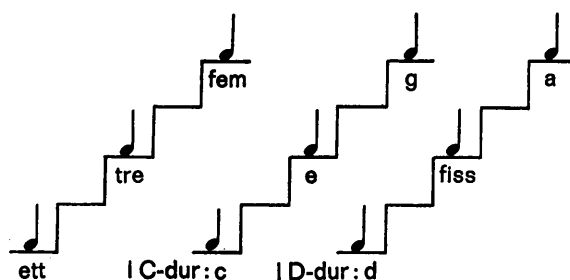
IV. TONHÖJD, MELODI OCH KLANG

T1

Repetera samtliga tidigare periodprogram under IV.

Övningar med treklangen. Spela treklang fram och åter på något instrument (klockspel, xylofon, blockflöjt, piano). Låt barnen följa tonerna med handen! Stanna ibland på någon av tonerna och låt barnen avgöra på vilken vi stannat!

Treklangen kan skrivas på tavlan så här:

Sjung och visa barnen hur tonerna skuttar i trappan och hoppar över ett trappsteg, precis som de själva brukar göra.

Öva sånger som innehåller treklang och durskalans sjätte ton.

T2

Improvisera med treklagens toner. Utnyttja stavspel med endast tre stavar, upplagda som durtreklang. Låt barnen hitta på melodier och ostinata visackompanjemang på tre toner. Har man tillgång till separata tonstavar ("klingande stavar", "tonboxar") kan tre barn få var sin ton och ett annat barn spelar melodier genom att peka på de tre med instrumenten. Med hjälp av tre (eller tre grupper) tonsäkra barn kan detta även göras i sjungen form.

V. LYSSNANDE

L1

Musikbussen av Hellsing m fl.

L2

Demonstration av blockflöjten, gärna med hjälp av någon elev.

L3

Ljudupptäckter med blockflöjten. Andra sätt att spela än det vanliga (bara på munstycket, överblåsningseffekter etc).

L4

Crescendo-diminuendo-effekter. Lyssna på gramfon (använd volymkontrollen) och improvisera rörelse till musiken (valfri musik). Barnen gör sedan själva samma effekter med skrammel, skrap, rösten etc.

I. SÅNG OCH SPEL

S1. Förslag till repertoar

Visans namn	Källa	Övningsmoment					
		R1	R2	R3	R4	R5	T
Bofink, bofink	1 Kl			x	x		
Det brummar	Fs	x	x	x	x		x
Din klara sol	Ps 420						
Droppe, droppe droppa	1 Kl	x	x		x		x
Gubben Höst	Vv	x	x	x	x		x
Gud som haver	Ps 512						
Herden han går i vall	Vv	x	x		x	x	x
Hu, vad stormen	1 Kl	x	x		x		x
I Indialand	1 Kl Fs	x	x	x	x		x
Jag vevar på mitt positiv	Mb	x	x	x	x	x	
Kan du gissa	Vv	x	x	x	x	x	x
Kunde jag dig råka	Vv	x	x	x	x		x
Känner du Lotta	1 Kl Vv	x	x		x		x
När jag gick och tänkte	Vv	x	x		x		
Om jag blev kung	Vv	x	x		x	x	x
Petronella Josefina	1 Kl	x	x	x	x		x
Puttes lilla kissekatt	1 Kl	x	x				x
Segla, skepp	Fs	x	x	x	x	x	
Skål och sked	1 Kl			x	x	x	
Slå ner pinatan	Vss			x		x	x
Sprattelgubben tar	1 Kl	x	x	x			x
Surr-surr (1 kl) Sving, Sving	Fs		x	x	x		
Traska till Aska	Vv	x	x	x	x		x

S2. Samspel och samverkan sång/spel

Se Vss och S.

II. RÖSTVÅRD

Gökrop på vokalen o med olika konsonanter som m, n, r. Sjung någon tonbildningsstavelse samt r-övningar på kända sånger!

Anslå 2—3 minuter till tonbildningsövningar varje musiklektion!

III. RYTM OCH RÖRELSE

R1

Sånger med rörelse: korta övningar att utföra enkla rörelser till musik med strävan mot samtidighet (ev också med rytminstrument).

R2

Repetition av och i anslutning till sånger. Improvisation med dessa notvärden.

R3

Införande av och

R4

Rytmorkester. Instrumenten bör användas till de flesta sångerna och i olika övningar.

R5

Införande av .

IV. TONHÖJD, MELODI OCH KLANG

T1

Repetition av durtreklang och durskalans 6:e ton. Repetera sånger från föregående år som innehåller toner i treklangen. Obs! Hela sången behöver inte bestå av just dessa toner, utan det räcker med någon eller några takter. Hitta på egna texter och ramsor till de nämnda tonerna.

T2

Klangjämförelser. Spela en enkel melodi (bekant visa) på olika instrument. Jämför hur klangen förändras.

V. LYSSNANDE

L1

Robert Schumann: Den glade lantmannen. Sjung t ex Och bonden han körde till furuskog (t Kl Ns Ss), Hur planterar ni er kål (Fs) och Gubben Höst (Vv) i anslutning. Diskutera hur en bonde har det idag!

L2

Marscher (t ex Sousa). En svensk gånglåt.

L3

Vi lyssnar på röster, kamraternas, lärarnas, kända personers. Använd bandspelare. Förändras rösten genom inspelningen? Hur låter rösterna: ljusa, mörka, varma, kalla, hårda, mjuka, skrovliga, klara? Hur kan man känna igen en person på rösten? Att förstå rösten (härmningslekar).

I. SÅNG OCH SPEL

S1. Förslag till repertoar

Visans namn	Källa	Övningsmoment					
		R1	R2	R3	T1	T2	L1
<i>Allmänna visor</i>							
Bro, bro, brea	Vss	x	x	x	x	x	
Dans och sång	Fs	x	x	x	x	x	
Det var två små musikanter	1 KI	x	x	x	x	x	x
I ett bo på en gren	1 KI		x	x	x	x	
Kan du gissa	Vv	x	x	x	x	x	
Limpsmörgås eller franska	1 KI	x	x	x	x	x	
Måndagsbarn tvättar	Vv	x	x	x	x	x	
När Jesusbarnet låg	Ps 516						
Sjömansgossen	Vv	x	x	x			
Solen steker röd och het	S Vv	x	x	x	x	x	x
Tuppen går och krafsar	1 KI	x	x	x			
<i>Visor med anknytning till julen</i>							
Ett barn är fött	Fs Kv Ss		x		x	x	
Från himlen kom	1 KI		x			x	
Goder afton, ja tiden	1 KI		x	x	x	x	
Josef, käre Josef min	Kv Vv	x	x		x	x	
Kom och var med	Vv	x	x	x	x	x	
Nu så är det jul	Fs Mb Ns	x		x			
Var hälsad, sköna morgonstund	Ps 55						
Varje år till julen	1 KI		x		x	x	
Vi äro musikanter	Fs Ss 1 KI	x	x	x			x

S2. Samspel och samverkan sång/spel

Eleverna utför på stavspel eller andra melodiinstrument enkla ostinati till lämpliga sånger. Gärna improviserade ackompanjemang på ett par givna toner som alternativ eller komplettering. Improvisera mellanspel på rytm- och melodiinstrument mellan verserna i en sång.

Förslag till repetition av sången "Surr surr" (1 KI):

1 Sjung sången.

2 Läs den rytmiskt. Klappa rytmen. Spela den på rytminstrument.

3 Sången sjungs till ostinat rytmackompanjemang, ett par elever spelar den ostinata rytmen

4 Läs i talkör texten "Spara du på gadden fula, för den ger en sådan bula" (jämna åttondelar: etc)

5 Talkör tillsammans med den ostinata rytmen (punkt 3).

6 Arrangemang med talkör, sång och ostinat rytm.

Spara du på gadden fula för den ger en sådan bula

Talkör

Ostinat rytm

Talkör Spara..... bula

Sång Surr - surr - ving, surra du omkring!

Talkören gör paus

Talkör spara.....

Spara du på gadden fula för den ger en sådan bula Surr-surr-
.....bula

ving, surra du omkring.

7 Den ostinata rytmen förstärks med melodiiustr-

ment t ex:

och/eller (på lösa fiolsträngar, se L1)

Komplettera även med andra ostinata melodi-

motiv t ex:

och/eller

II. RÖSTVÄRD

Fortsatta enkla "klangövningar" på m, n + vokal i samband med sånger. Var särskilt noga med artikulationen. Gör små artikulationsramsor. Pröva att visa meningar tydligt! Övergå sedan till tal och ton.

Barn med dåligt r-ljud bör få särskilda övningar. Lagg tungan på r-plats, forma munnen till ordet

I. SÅNG OCH SPEL

S1. Förslag till repertoar

Visans namn	Källa	Övningsmoment			
		R1	R2	R4	T2
Bort i skogen bor	Mb	x	x	x	x
Din sol går bort	Ps 436				
Dinge ding ding ding	Vv	x	x	x	x
Du bar ditt kors	Ps 89				
Flickan och månen	Vss		x	x	x
Goddagen, fru Kasper	Vv	x	x	x	x
Herden han går	Vv	x	x	x	x
Hertigen av Pisa	Vv	x	x	x	x
I mars och april	1 KI			x	
Jag fick en katt	1 KI	x	x	x	x
Kan du dansa	Fs	x	x	x	x
Maja fick ett litet lamm	Od			x	x
Måndag gör jag ingenting	Fs Mb Vv	x	x	x	x
Nu ska vi på skidor	Vv	x	x	x	x
När kvällen den kommer	Od Vv	x	x	x	x
Se, lätta små flingor	1 KI		x	x	x
Sjunga för en skilling	Fs	x	x	x	x
Tuppen vaknar	Vv	x	x	x	x
Vagga, gunga, gå	Od	x	x	x	x
Veva veva positiv	1 KI Ns	x	x	x	x
Vinter adjö	1 KI Fs Ss		x	x	x
Vänligt över jorden	Ps 35				
Ah, gamla vinter	1 KI		x	x	

IV. TONHÖJD, MELODI OCH KLANG

T1

Repetition av durskalans 4:e ton i samband med sånger.

T2

Införande av durskalans 2:a ton. Övningar med durskalans fem första toner.

T3

Förslag till melodiläsningsövningar att arbeta med några minuter då och då: Välj ut ett eller flera motiv (gestalter), som består av för barnen kända toner, dvs de sex första i durskalan, hämtade ur bekanta eller nya visor. Sjung dem på tonnamn, så småningom utantill; skriv dem i notskrift!

V. LYSSNANDE

L1

Fortsatta studier med skokartonger och fioler (se period 6).

L2

Spela musikstycken på grammofon och låt barnen försöka hitta på titlar!

Förslag: a) Sockerféens dans ur Nötknäpparsvit (Tjajkovskij), b) Morgenstemning ur Peer Gynt-svit (Grieg), c) Elefanten, Svanen eller något annat djur ur Djurens karneval (Saint-Saëns) och d) Avsnitt ur elektroniskt musikverk.

Låt barnen lyssna och finna associationspunkter. Självfallet måste alla sorts associationer godkännas som riktiga. Men tala efteråt om vad stycket egentligen heter (vad tonsättaren kallat det).

Spela gärna även musik utan titel. Vad tänker man då på?

I. SANG OCH SPEL

S1. Förslag till repertoar

Visans namn	Källa	Övningsmoment						
		R1			R2	R3	R4	T1
					Takt- art			
Den blomstertid	Ps 474				4/4			
Du bar ditt kors	Ps 89				4/4			
Du och jag vi båda	Mb S	x	x		2/4		x	x
Ett lärkbo har jag hittat	1 Kl Fs	x	x		2/4		x	x
Hej, lilla flicka	1 Kl	x	x	x	3/4		x	x
Hyacinter och tulpaner	Vv	x	x	x	3/4	x	x	x
Här dansar herr Gurka	Vv	x	x	x	3/4	x	x	x
I denna ljuva sommartid	Ps 475				4/4			
I ett bo på en gren	1 Kl	x	x	x	2/4 3/4	x	x	x
I min lilla trädgårdstappa	1 Kl	x	x		4/4		x	x
Jag fick en katt	1 Kl		x	x	3/4	x	x	x
Kan du gissa	Vv	x	x	x	4/4	x	x	x
Lilla gråa kråkan	Vv	x	x		2/4		x	x
När min mamma nyss planterat	1 Kl	x	x	x	3/4		x	x
Om jag blev kung	Vv	x	x		3/4	x	x	x
Plocke-plocke-plock	1 Kl	x	x		3/4		x	x
Se, vi gå upp till Jerusalem	Ps 70				3/4			
Segla, skepp, på havet	Fs		x	x	3/4	x	x	x
Ut och dansa	1 Kl S	x	x		2/4		x	
Vackra törnrosbuske	Kv	x	x	x	2/4			x
Ah, gamla vinter	1 Kl		x	x	3/4	x	x	

S2. Samspel och samverkan sång/spel

Exempel på spelstämmor till visan "Dinge ding ding ding", (Våran spårvagn, Vv):

Ostinato

Ostinato

Ostinato för rytminstrument

v1 triangel

v4 triangel

v2 maracas

v5 kastanjett

v3 cymbal

v6 block

II. RÖSTVÅRD

Öva barnen att sjunga legatol! Videvisan är en bra tonbildningsmelodi.

För att få god artikulation öva ramsor, t ex Lapprika, papprika, puddingpastej (1 Kl, Vv) och Krax, krax kråka (Vv).

III. RYTM OCH RÖRELSE

R1

Repetition av jämte pauser i samband med sånger.

R2

Taktövningar i 2-, 3- och 4-takt. Öva att skilja taktarter!

R3

Införande (alt repetition) av . Två + ett = tre;
 (halvnot) + (fjärdedelsnot) = .

Bindebåge och fjärdedelsnot byts ut mot en punkt.

"Tre-noten" kommer att se ut så här: .

R4

Rytmorkester till sånger samt Nackaserien 4, 5 och 6.

IV. TONHÖJD, MELODI OCH KLANG

T1

Övningar med durskalans sex första toner i samband med sånger, t ex: Jag fick en katt (1 Kl), Kan du gissa (Vv) och Små grodorna.

Se också föregående period (s 78).

T2

Vi gör ett glas-spel. (Dricksglas eller flaskor fylls med vatten i olika mängd så att en tonföljd uppstår när man slår på glaset. Försök komma fram till durskalans sex första toner. Spela med olika slags klubbor för att locka fram olika klang.

Gör glas-spelsmelodier, kanske en glas-spelsvisa. Spela kända melodier med sextoner (Petronella, Våran spårvagn).

V. LYSSNANDE

L1

Måla till musik. Låt barnen i färg försöka återge sina intryck av t ex: Morgenstemning (ur Grieg: Peer Gyntsvit nr 1), Elefanten (ur Saint-Saëns: Djurens karneval), Avsnitt ur Alfvén: Midsommarsvaka, Sockerféens dans (ur Tjajkovskij: Nötknäpparsvit), Bark-Rabe: Bolos, Bo Nilsson: Stenogram för orgel och Ligeti: Atmosphères.

Kommentera inte musiken i förväg. Låt barnen lyssna direkt utan annan påverkan än musiken själv.

L2

Lyssna till Toppsnurren och Dockmarsch ur Humoreskbagateller av Carl Nielsen. Samtala om karakteriserande musik. Sjung Nielsen: Ett lärkbo.

L3

Vi gör rasselinstrument. Barnen tar med tomma burkar av olika typ hemifrån (plåt, plast, papp etc, olika storlekar) och vi lägger i t ex torra ärtor, sand, grus, gryn (olika slag). Studera hur klangen ändras. Växla burkar och innehåll. Gör rasselackompanjemang till sånger (se även R1 och R4).

I. SÅNG OCH SPEL

S1. Förslag till repertoar

Visans namn	Källa	Övningsmoment						
		R1				R3	R4	T
							Takt- art	
Det smattrar i seglen	Fs	x	x	x		x	4/4	x
Det var en gång ett fågelpar	1 KI	x	x			x	2/4	
Dripp dropp dripp dropp	S Vv	x		x	x	x	2/2	x
Du gamla, du fria	Mb Ss	x	x	x			4/4	x
Happy birthday	S	x	x	x		x	3/4	
Hej, lilla flicka	1 KI	x	x	x		x	3/4	x
Här kommer lilla Ludde	Mb Ss	x	x	x		x	3/4	x
I ett bo på en gren	1 KI	x	x	x	x	x	2/4 3/4	x
Jag fick en katt	1 KI	x		x	x	x	3/4	x
Jag lyfter mina händer	Ps 306						4/4	
Jesu, du min fröjd	Ps 396						3/4	
Limpsmörgås eller franska	1 KI	x	x		x	x	3/4	x
Muntert ska vi spela	Fs	x	x	x		x	2/4	x
Nu så skiner solen klart	1 KI Ns	x	x			x	4/4	x
Nyss under månens sken	Vv	x		x	x	x	3/4	x
När min mamma nyss planterat	1 KI	x	x			x	3/4 2/4	x
Och drottningen av Saba	Vv	x	x			x	4/4	
Ut och dansa lilla mus	1 KI	x	x			x	2/4	x
Å, vad den friska vinden viner	Fs	x	x			x	2/2	x
Satt en gumma på Kornhamnstorg	Mb	x	x			x	2/4	x

S2. Samspel och samverkan sång/spel

Repetera sådana arrangemang som tidigare utförts. Nya arrangemang i anslutning till nya visor.

II. RÖSTVÅRD

Klang- och artikulationsövningar. Sumning på m, n och ng plus vokalen o eller å. Sjung avsnitt ur sånger på mo, no, ro osv, företrädesvis lugna legatomelodier. Sjung enkla melodier på jo-i-o-i eller u-i-u-i! Öva r-ljudet genom att härma t ex bil-motor!

Sjung svåra ord tydligt t ex:

Kro-ko-di-ler kro ko-di-ler kro-ko-di-ler kro
Rö-da ro-sor
Ka-ra-mel-ler
Pip-pi Lång-strump

III. RYTM OCH RÖRELSE

R1

Repetition av notvärden i samband med sånger.

R2

Rytmska diktat, även skrivna, där notvärdena i R1 ingår, t ex:

2/4

Al-la hön-sen ploc-ka-de
(När min mamma ... 1 KI)

Kväl-len färgar vatt-net rött
(Sakta flyter Drava, Vv)

R3

Rytmorkester. Instrumentera lämpliga visor!

R4

Takteringsövningar. Taktera 2-, 3- och 4-takt i samband med sånger och lyssnande. Försök att få takteringsrörelserna så mjuka som möjligt.

IV. TONHÖJD, MELODI OCH KLANG

T1

Repetera durskalans sex första toner i anslutning till sånger. Utnyttja gärna blockflöjt och/eller stavspel (xylofon, klockspel). Improvisera, gör nya melodier, "spela på eleverna" (med klingande stavar, se period 4, T2, s 72).

T2

Klangövningar med slaginstrument. Barnen upptäcker att vissa instrument ger enbart en klang, andra ger möjligheter att spela melodier. Spela mera på glas-spel. Se period 8, T2 (s 82).

V. LYSSNANDE

L1

Grieg: I bergakungens sal. Sånger i anslutning: Trollfar i Snurreberget (Ns), Brummeltrollet i Dunderås (1 KI).

L2

Lyssna på någon inspelning av Alice Tegnér-visor. Sjung några av visorna.

L3

Lyssna på fågelläten. Hur känner man igen olika fåglar? (Sveriges Radios fågelskivor).

I. SÅNG OCH SPEL

S1. Förslag till repertoar

Visans namn	Källa	Övningsmoment					
		R1	R2	R3	R4 Takt- art	T1	T2
<i>Allmänna visor</i>							
Dansa med oss, Katrine	Vss	×		×	2/4	×	×
Ding Dong	Mb				4/4		×
Hej, lilla flicka	1 Kl	×	×	×	3/4	×	×
I det klara månsken	Vv	×		×	2/2		
Jag for ifrån Lappland	Fs	×	×	×	3/4	×	
Limpsmörgås eller franska	1 Kl	×	×	×	3/4	×	
London bridge is falling down	Od				2/4	×	
Lova Herren, sol och måne	Kv	×		×	2/4	×	×
Månen säljer skor	1 Kl	×		×	2/4	×	×
Så bär jag mitt hyende	Vv	×	×	×	3/4	×	×
Tänk om jag hade en liten apa	Vv	×	×	×	4/4	×	×
Vattendroppen	Vss	×		×	4/4		×
<i>Visor med anknytning till julen</i>							
Bereden väg för Herran	Ps 43				3/4		
En skymt av vingar	1 Kl	×			3/4	×	
En snövit blomma	Vv	×			3/4	×	
Goder afton (morgon)	1 Kl Fs Ns Vv	×	×		3/4	×	×
Hejsan, nu är det jul	Vv		×	×	3/4	×	×
Jord och himmel	Fs Mb	×			4/4	×	
Lusse lille	1 Kl Fs Ss	×		×	3/4		
Nu har vi ljus	Fs Ns Ss	×	×	×	3/4	×	×
När juldagsmorgon glimmar	Fs Ns	×			4/4	×	×
Staffan var en stalleträng	Fs	×	×		2/4		
Tre små gummor	Vv		×	×	4/4		

S2. Samspel och samverkan sång/spel

Ding Dong har ostinati att spela.

Improvisera ostinati till Det var två små musikanter. Använd tonerna d a d i lämplig oktav. Utnyttja stavspel, lösa strängarna på fiolen och gitarren etc.

Se arrangemang i Vss och S.

II. RÖSTVÅRD

Öva med m, n, ng + vokall Lär barnen "nynna på luften": sjung på vokalen o (jo, mo, no) och kontrollera med handen framför munnen att det inte "blåser" på handen. Öva kända sånger, framför allt lugna melodier!

Låt barnen göra avslappningsrörelser: ruska på armarna, rulla med huvudet, skaka på axlarna.

Öva svårare ljudkombinationer: rs, rt, rd, pr, kr, fr.

Säg dessa språkljud på olika sätt.

III. RYTM OCH RÖRELSE

R1

Repetition av jämte pauser i samband med sånger.

R2

Sånger med rörelse. Övningar att utföra rörelser samtidigt.

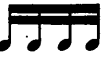
R3

Rytmorkester. Använd rytminstrumenten i samband med sånger. Improvisera mellanspel.

R4

Takteringsövningar. Fortsätt öva 2-, 3- och 4-takt. Se till att rörelserna blir mjuka.

R5

Införande av kan ske i anslutning till sånger, t ex: Ding Dong (Mb), Kära lilla Lisen (Ns), Bromsarna de brumma (1 Kl), Det stod en gumma (Vv) och Midnatt råder (Ns).

IV. TONHÖJD, MELODI OCH KLANG

T1

Fortsatta övningar med skalans sex första toner. Arbeta även skriftligt, så att barnen lär sig notskrift!

Anslut till sånger och skriv melodierna helt eller delvis på tavlan (alt: visa dem i arbetsprojektor).

T2

Införande av durskalans 7:e och 8:e ton. Hittills har vi bara använt sex toner på tonstegen (skalan). Men skalan blir inte fullständig, förrän vi lagt till två toner, den 7:e och den 8:e.

Sjung hela skalan! Visa med handen, hur tonerna klättrar!

Variera tonarten (C-dur, D-dur, B-dur).

Lämplig sång vid inlärandet: Plocke-plocke-plock (1 Kl).

Oktav-begreppet införs.

T3

Spelövningar (improvisationer) på stavspel, glasspel, piano osv med alla durskalans toner. Hur många oktaver på ett piano? Spela melodier i olika oktaver. I vilken oktav ligger sopranblockflöjten?

V. LYSSNANDE

L1

Musikbussen av Hellsing. Skriv upp de förekommande instrumenten på tavlan och tala om, hur man spelar på dem och hur de ser ut. Låt eleverna ta med sig instrument, som de själva spelar på.

Lämplig sång: Det var två små musikanter (1 Kl).

L2

Lyssna på arrangemang av barnvisor i "Barnkammarmusik" (med B A Wallin och Jan Johansson). Vilka instrument? Hur används de i olika visor?

L3

Vi spelar in ljud på band. Enkla vardagsljud (dra med fingret på en metallkam, spola vatten etc). Håll mikrofonen nära ljudkällan. Spela upp med annan hastighet. Gissa ljud!

I. SANG OCH SPEL

S1. Förslag till repertoar

Visans namn	Källa	Övningsmoment							Takt-art	T1	T2	L3 Förslag till lyssnande
		R1										
Ali i Arabiens land	Fs		x	x	x				4/4			Tjajkovskij: Arabisk dans ur Nötknäpparevit
De trodde att Jesus	Kv	x	x	x								
Det smattrar i seglen	Fs		x	x	x				2/4	x	x	Taube: Maj på Malö (tex)
Det stod en gumma	Vv			x	x	x	x		4/4			
Det var två små musikanter	1 KI				x				3/4	x		
Du bar ditt kors	Ps 89								4/4			
En gång skall vi fara	1 KI			x	x		x		2/4			
Far vandrar vid bäcken	Fs		x	x	x				2/4	x		
Får jag lov, sa Jösse	1 KI			x	x	x	x		2/4			
Hans nåd, markisen	Vv											
Hej, vad det susar	Vv		x	x	x	x	x		2/4	x	x	
Hull Hull	Vv		x	x	x		x		2/4			
I mars tinar snön	1 KI		x	x					3/4	x	x	
Lappricka, pappricka	1 KI			x	x	x	x		2/4			Tjajkovskij: Flöjternas dans ur Nötkn.svit
Nu vilja vi begynna	Fs	x	x	x	x				2/4	x		Domaredansen
Nu är det ljusan dager	1 KI	x	x	x					4-3-2/4			Grieg, Fjärilen
Och bonden han körde	1 KI Ns Ss			x	x	x	x		2/4	x		
Och bonden han red	Fs				x		x		2/4	x		Schumann: Den glade lant- mannen
Se vi gå upp till Jerusalem	Ps 70								3/4			
Si, Jesus är ett tröstrikt namn	Ps 66								4/4			
Ur svenska hjärtans djup	1 KI		x	x	x				4/4			
Vem kan segla	1 KI Fs	x	x	x					3/4			Folkvisor (sjungna av tex Busk Mar- git Jonsson)
Vi gå över daggstänkta berg	Vv 1 KI Fs			x	x				4/4	x	x	

Engelska sånger

S2. Samspel och samverkan — sång/spel

Improviserade enkla ostinati på tonerna e h e (valfri oktav, olika instrument) till Ali i Arabiens land. "Färglägg" med enstaka klangfläckar från rytm-instrument (hängande cymbal, triangel, bjällerland etc).

Se vidare Vss.

II. RÖSTVÅRD

Kortare sånger och avsnitt ur sånger sjungs dels på t ex jo, no, rea, dels med tydligt textuttal. För smidighet i rösten och för att få spänst i läppar och tunga, sjung femtonsövningar från t ex c till g och tillbaka på mea, nea, rea.

III. RYTM OCH RÖRELSE

R1

Koncentrerad repetition eller införande av

R2

Instrumentera visor för rytmorkester. Använd rytm-planscher.

R3

Några sånglekar ur Westergren: Sånglekar (Utbildningsförlaget). Fortsätt härmed även under följande period.

IV. TONHÖJD, MELODI OCH KLANG

T1

Övningar med hela durskalan och 3-klang jämte andra lätta intervall.

T2

Övning med intervallet ren kvart:

T3

Vi undersöker *gitarren*, dess stämning, klang, spelsätt m m. Försök att stämma gitarren: E (4) A (4) d (4) g (3) h (4) e¹ nedifrån räknat; siffrorna anger intervall. Bra övning för kvartintervallet.

Jämför spelsätt och klang på gitarr, fiol och piano: knäppa, stryka, slå. Klangimprovisationer på gitarr.

V. LYSSNANDE

L1

Fortsatta inspelningar av ljud. Lek med dessa. Utnyttja nu även rösten och musikinstrument vid ljudlaborationerna med bandspelare.

L2

Improviserade rörelser till elektronisk musik. Lyssna på musikens karaktär och omsätt den i rörelser.

L3

Se S1.

I. SANG OCH SPEL

S1. Förslag till repertoar

Visans namn	Källa	Övningsmoment						Takt- art	T1	Förslag till lyssnande
		R1								
Broder Jakob (kanon)	1 KI	x	x	x			2/4	x		
Brummeltrollet	1 KI		x	x	x		2/4		Grieg: I Berga- kungens sal ur Peer Gynt-svit	
Den blomstertid	Ps 474						4/4			
Du gamla, du fria	1 KI Fs Ns Mb	x	x	x			4/4			
Du skåning	Vv		x	x	x		2/4			
Flickan skar en videflöjt	Mb		x	x			2/4	x		
Fram över åkern	Kv	x	x	x			4/4			
Glatt framåt marschera (kanon)	1 KI Ns		x	x			2/4	x		
God-dag, god-dag	1 KI		x	x			2/4 3/4	x	Grieg: Till våren	
God afton, om ni hemma är	Fs	x	x	x			2/4	x		
Har du håll på påsen	Mb	x	x	x	x		2/4			
Har ni sett hur jag	Fs		x	x	x		2/4	x		
I denna ljuva sommarid	Ps 475						4/4			
Liten och brun i stallet	1 KI		x	x	x		4/4			
Men blåser jag	Vv	x	x	x	x		3/4 2/4			
Morgonsång och Jag gråter när jag dansar (Två sånger från Kenya)	Vss	x	x	x			3/4	x	Afrikansk musik	
Om sommaren den gröna	Vv	x	x	x			4/4			
Redan klockan sex	1 KI		x	x			2/4			
Se, vi gå upp till Jerusalem	Ps 70						3/4			
Sommarmåne med silver	1 KI		x	x	x		2/4			
Under ljusa bokar	Fs	x	x	x			2/4	x		
Upp, min tunga	Ps 106						4/4			
Ur svenska hjärtans djup	1 KI	x	x	x			4/4			
Vi gå över dagstänkta berg	Sos Rt Gv		x	x			4/4			
Engelska sånger										

S2. Samspel och samverkan sång/spel

Se Vss (sångers från Kenya)

II. RÖSTVÄRD

Öva en nedåtgående tonföljd på jo, mo, no t ex:

Transponera uppåt
och nedåt t ex

Öva en rörlig tonföljd för smidighet i rösten:

Transponera uppåt!

Öva en lugn melodi för legatosång:

Välj ut lämpliga fraser ur visor och öva på samma sätt!

För god artikulation kan man öva enstaka ord och fraser, t ex: simma, skrämma, kling-klang; Två små troll bodde i ett såll; Lapprika, papprika, pudding-pastej.

III. RYTM OCH RÖRELSE

R1

Fortsatt repetition av hittills införda notvärden. Improvisationer med dessa notvärden på rytm-instrument och stavspel.

R2

Sånglekar. Se föregående period, R3 (s 88).

IV. TONHÖJD, MELODI OCH KLANG

T1

Fortsatta övningar enligt föregående period (T1-T3). Jämför gitarr och fiol. Hitta på korta, enkla melodier till ramsor, spela in dem på band och försök teckna ner dem!

T2

Studera melodin till "Broder Jakob": teckna ner den efter gehör, studera formen (upprepningarna!), melodins rörelse, tonstegen osv. Använd F-dur. Hur är en *kanon* byggd? Sjung och spela sånger i kanon. Gör ostinati till.

V. LYSSNANDE

L1

Se I: Förslag till lyssnande i anslutning till visreper-toaren.

L2

Tvärflöjten. Jämförelser med blockflöjten. Lyssnande: Gluck: Dans i de saligas ängder, Tjajkov-skij: Flöjternas dans ur Nötknäpparsvit, Bäck: Ur Sonat för flöjtsolo och Varèse: Ur Density 21,5. Anknyt med sånger om musikanter!

L3

Vissling. Olika sätt att vissla, hur gör man? Vissla sångmelodier! Visslor och visselpipor av skilda slag.

Periodplanering för mellanstadiet

Period 1

I. SÅNG OCH SPEL

S1. Förslag till repertoar

Visans namn	Källa
Alundavisan	Rt Sos
Backe upp och backe ner	Sb
Ensam uti skogen	Rt
Happy birthday	2 KI
Har ni sett på katten	2 KI
I skogen fågeln ropar	Sb
Jag går i vall	1 KI
Liten Karin	2 KI Rt Sb Sf
Nu ska vi skörda linet	1 KI Rt SI Sos
Och jungfrun gick åt killan	2 KI Rt Sb Sf SI
Och jägarn gick sej att jaga	2 KI
Pris vare Gud, som låter	Ps 421
Si, Jesus är ett tröstrikt namn	Ps 66 (rytmisk koral enl tillägg till den svenska koralboken)
Spelevinkelman, se han	Sb
Uti den klara solens glans	Sos
Vem kan segla	1 KI SI
A jänta å ja	Sf SI
Engelska sånger	

S2. Samspel och samverkan sång/spel

Elever som spelar något instrument, bör ges tillfälle att då och då medverka med detta solistiskt eller i samspel. Tag kontakt med deras instrumentallärare!

Klassången blir klangrikare och mera omväxlande, om den ackompanjeras på rytminstrument och stavspel eller andra melodinstrument.

Ex på enkelt ackompanjemang till
Och jägarn gick sej att jaga (2KI)

Ostinato 1

Ostinato 2

Ostinato 3

II. RÖSTVÄRD

Sumning på m, n, ng på enstaka toner, på 5-tonskalor och i lugna melodier.

Artikulation av jo-i-o-i samt r med olika kombinationer (tr kr pr fr).

Olika vokaler föregångna av S: Sääå, Syyy etc.

Ramsor lästa i talkör. Nyansera, ändra uttrycket, växla tempo!

III. RYTM OCH RÖRELSE

R1

Repetera (ev inlär) i samband med sånger följande

notvärden:

och motsvarande pauser!

R2

Taktera till de vanligaste taktarterna (2-, 3-, 4-takt).

R3

Instrumentera några sånger för rytminstrument!

Gör enkla improvisationer (även melodiinstrument) som förspel, mellanspel och efterspel.

IV. TONHÖJD, MELODI OCH KLANG

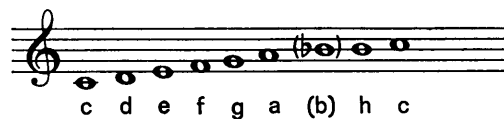
T1

Repetition av alfabetiska notnamn.

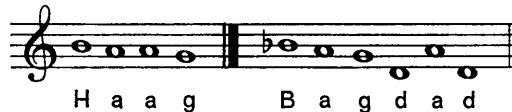
G-klaven har sitt ursprung från bokstaven G och anger var tonen g¹ ligger.

Tonerna har fått sina namn från alfabetet, bokstäverna a - h (b och h inlärs samtidigt).

Skriv en skala på tavlan. Förklara hjälplinjerna

Med denna skala som facit kan ord bildas som övning:

Låt något ord leda över till en sång:

Sjung först på notnamnen:

Melodin är första takten i ps 45:

T2

Övningar med durskalans alla toner.

I. SÅNG OCH SPEL

S1. Förslag till repertoar

Visans namn	Källa	Övningsmoment							
		R1				R2	R3	R4	T1
									
Ack, Värmeland du sköna	2 KI		x	x				2/4	moll
Det var en gammal drake	Rt		x	x				4/4	
Du gamla, du fria	Sos Rt	x	x	x				4/4	
Happy birthday	2 KI S	x	x	x			x	3/4	x
Har den äran	Rt	x	x	x			x	3/4	x
Och gubben sad' (Dalarna)	2 KI		x	x	x	x	x	2/4	moll
Och jungfrun gick åt killan (Skåne)	2 KI Rt Sb Sf Sl		x	x				2/4	x
Om sommaren sköna (Dalarna)	Sf							3/8	moll
Sagans prinsessa	Sb	x	x	x				2/4	moll
Skåningen	S							2/4	
This old man	2 KI	x	x	x			x	4/4	x
Vi gå över daggstänkta berg	Sos Rt Gv		x	x			x	4/4	
Bereden väg för Herran	Ps 43								
Gläns över sjö och strand	Sos	x	x					4/4	x
Huru länge skall mitt hjärta	Ps 45								
Jesus från Nasaret	Ps 48								
Kommen, I herdar	2 KI	x	x	x				3/4	x
Nu dagarna mörkna	Sb	x	x					3/4	
När Jesusbarnet föddes	Kv Sos	x	x	x				4/4	x
Sancta Lucia	Sos	x	x	x				3/4	x
Staffan var en stalleträng (G-dur)	Sos		x	x	x	x		2/4	
Vi ska binda kronor	Sos	x		x	x			4/4	x

Engelska sånger

S2. Samspel och samverkan sång/spel

Kommen I, herdar (2 Kl).

Ostinato 1

Ostinato 2

Förslag: Ostinato 1 spelas på klockspel
Ostinato 2 spelas på xylofon eller
blockflöjt

Vers 1 och 3: triangel

Vers 2: bjällror

Spela och sjung arr av Skåningen och Happy birthday (Helldén: Spelhäfte 4).

II. RÖSTVÅRD

Andningen. Låt barnen räkna tyst 1, 2, 3 under inandning, hålla andan med samma räkning, andas ut och räkna 1, 2, 3. Gör övningen rytmiskt några gånger i följd. Därefter görs inandning och "håll andan" kortare och kortare, medan utandningen blir allt längre. Man lär sig spara på luften.

Öva *sumning* på m, n, ng på enstaka toner, på 5-tonskalan och i lugna melodier.

Artikulation. Öva uttalet av konsonanter. Använd en stund varje lektion till tonbildning, helst i avslutning till en sång.

Klangövningar. Färga vokaler och konsonanter på olika sätt genom att ändra munform, styrkegrad, intensitet etc.

III. RYTM OCH RÖRELSE

R1

Repetition av notvärden. Läggspele med rytmbrickor.

R2

Införande av . Börja med en ramsa :

R3

Rytmorkester. Instrumentera några visor efter förslag från barnen! Rytmplanscher.

R4

Takteringsövningar med dirigeringsrörelser. Öva särskilt inslag och avslag i samband med att klassen bygger musik med ostinati på olika instrument.

IV. TONHÖJD, MELODI OCH KLANG

T1

Övningar med durskalans alla toner. Sjung enkla fraser (gestalter) ur visor a vista.

T2

Improvisera ackompanjemang, t ex på rytminstrument och stavspel, till talkör:

Tomma tunnor skramlar mest

Skvallerbytta bing bång går i alla gårdar slickar alla skålar.

V. LYSSNANDE

L1

I anslutning till repertoaren och orienteringsämnen. Förslag: Dag Wirén: Marcia ur Serenad för stråkorkester. Jan Johansson: Ur Jazz på svenska och Lundsten-Nilsson: Visioner av flygande tefat (ur MUMS, elektronisk musik). Låt eleverna diskutera sina intryck av musiken.

L2

Repetition av violinen. Presentation av cello och basfiol.

Stråkorkester: grupparbete av några elever.

L3

"I radio kl 19.30". Musik-collage med bandspelare.

En grupp elever spelar in korta avsnitt av program i radio, gärna så att man låter bandspelaren stå på och vrida stationskontrollrattarna fram och åter. Utnyttja volymkontrollen.

L4

Ljuden i en skrivmaskin. Olika rytmer. Spela in på band.

III. RYTM OCH RÖRELSE

R1

Repetition av notvärden och pauser i samband med sånger.

R2

Införande av : Läs en ramsa (se ex). Spela den på trumma (block, tamburin). Läs och spela. Låt barnen upprepa.

Skriv på tavlan ramsrytmen i notbild.

Exempel:

Kom nu hit och hör på mig

[eller]

lopp ga-lopp ga-lopp ga-lopp

Läggspel med olika rytmiska kombinationer där denna rytm ingår. Galoppsteg efter den punkterade rytmen.

R3

Rytmorkester. Instrumentera med hjälp av eleverna. Välj ut någon eller några takter ur visan att spelas som ostinato på olika instrument! Variera klangen efter innehållet i verserna!

R4

Takteringsövningar i 2-, 3- och 4-takt.

IV. TONHÖJD, MELODI OCH KLANG

T1

Fortsatta övningar med durskalans alla toner. Anknyt till fraser (gestalter) i en visa.

T2

Eko-diktat. Läraren spelar korta tonföljder (2—6 toner), som eleverna direkt försöker spela på stavspel efter gehör!

T3

Olika klang på en och samma ton. Välj t ex tonen a¹. Spela och sjung den på alla upptänkliga sätt, variera i klang, sång/spelsätt, tonstyrka etc. Okta-veral Gör crescendo och diminuendo. Utnyttja solister och grupper i sång och spel. Spela in alltsammans på band.

V. LYSSNANDE

L1

Svensk folkmusik. Lyssna till grammofoninspelning av locklåtar och vallåtar, berätta om näverlur, kohorn, bockhorn, spilåpipa, allt i samverkan med orienteringsämnen. Gör ett grupparbete kring motivet "Musik på fäbodvall".

L2

Alfvén: Vallflickans dans ur Bergakungen.

L3

Köksmusik. Klangupptäckter och musicerande på köksredskap av alla slag. Eleverna tar med redskap med olika ljudmöjligheter till skolan. Spela in en komposition som kanske kallas "köksmusik".

I. SÅNG OCH SPEL

S1. Förslag till repertoar

Visans namn	Källa	Övningsmoment				
		R1			R2	T1
Alla fåglar kommit re'n	Sos				X	
Det spelar en liten fågel	2 KI					
Det vackraste	Sb				X	G-dur
Du gamla, du fria	Sos Rt			X		
Där hagen lyser	2 KI			X	X	F-dur
Högt segla sommarskyarna	2 KI				X	G-dur
Hör många fåglar kvittra	Rt	X	X			C-dur
I denna ljuva sommartid	Ps 475					
Ro, ro i en jolle	2 KI		X			F-dur
Till härlighetens land	Ps 125					
Tittelittelut	Rt	X				
Uti vår hage	Sos Ss Rt			X	X	
Upp, min tunga	Ps 106					
Var har du gömt dig	Sf Sos			X		G-dur
Vi gå över daggstänkta berg	Sos Ss Rt			X		F-dur
Våren kommer till vår fröjd	2 KI Rt					G-dur

Engelska sånger

S2. Samspel och samverkan sång/spel

Se period 3, S2 (s 97). Gör lätta ostinato-ackompanjemang med utnyttjande av tonika- och dominantklanger (ackorden på tonartens första och femte ton).

Diskantsång och quodlibet med och utan stöd av melodiinstrument (ex: bistämna till Alla fåglar, trall till Vi gå över daggstänkta).

II. RÖSTVÅRD

Se period 1—3 (s 91—98).

Andningsövning: Diskutera med eleverna var man bör andas i sånger. Sjung bekanta sånger och undersök att andningen sker på rätta ställen.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

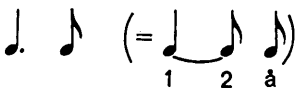

.....

III. RYTM OCH RÖRELSE

R1

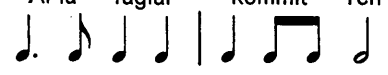
Repetition av notvärden och pauser i samband med sånger.

R2

Införande av (=

Se lärogången i period 3, R2 (s 99).

Exempel:

Al-la fåglar kommit ren

1 2 å 3 4 | 1 2 å 3 4

Uti vår hage där växa blå bär

1 2 3 | 1 2 å 3 | 1 2 3 | 1 2

R3

Takteringsövningar. Övningar att leda sånger i 2-, 3- och 4-takt (med och utan instrumentstämmor).

R4

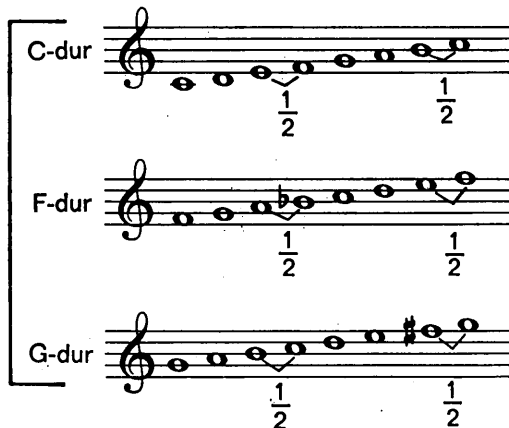
Låt eleverna göra improviserade rörelser till musik av olika karaktär!

IV. TONHÖJD, MELODI OCH KLANG

T1

Durskalans uppbyggnad med halva tonsteg mellan 3:e och 4:e samt 7:e och 8:e tonerna. Hela och halva tonsteg.

På tavlan C-dur
eller på
duk via F-dur
arbets-
projektor G-dur

C-dur

F-dur

G-dur

Förklara b- och #-förtecken!

Öva låta intervall på de tre skalorna.

Öva a vista en takt eller fras ur en sång i de tre tonarterna.

V. LYSSNANDE

L1

Svensk musik, folkmusik (låtar, spelmanslag, folkvisor i olika versioner).

L2

Ljud på våren (snösmältning, regn, blåst, djurläten, ljud från jordbruksredskap etc).

L3

Stämmorna i en kör: sopran, alt, tenor och bas. Dam- och mansröster. Barnröster., Något om målbrottet i samband härmed. Lyssna till vårvisor för blandad kör. Hemortens körer.

I. SÅNG OCH SPEL

S1. Förslag till repertoar

Visans namn	Källa	Övningsmoment		
		R1		Takt- art
Anders han var en lustiger dräng	2 KI	×		3/4
En sjöman älskar havets våg	2 KI			6/8
Ja, vi elsker	Sos Ss Rt 2 KI	×	×	4/4
Kom, hör min vackra visa	Rt Sl Sos			6/8
Längs en väg kom vandrande	Sos		×	♩ (2/4)
My Bonnie	Rt Sos			6/8
Nu så svänger vi om	Sb			3/4
Och jägarn gick sej att jaga	2 KI			6/8
Pelle på sophögen	2 KI Rt			2/4
Per Spelman	Rt Sl Sos		×	3/4
Skeppet dansar över våg	Sos		×	
Snömannen	2 KI	×		
Solen är så röd	Rt Sos			6/8
Sälen dansar	2 KI			2/4 3/4
Tuku, tuku lampaitani	Sos			2/4
Vi rider galopp	2 KI			6/8
Vi rider över prärien	Sb		×	
Vårt land, vårt land	Sos Ss Rt 2 KI		×	3/4
Vänligt över jorden glänser	Ps 35			
Yellow submarin (Beatles)				4/4
Å va då du, vals	S			3/4

Engelska sånger

S2. Samspel och samverkan sång/spel

Enligt förslag i period 3 och 4 enkla ostinatoackompanjemang (för stränginstrument, stavspel, rytminstrument). Spelstämmor enligt Helldén: Spelhäfte 4—5 (gäller perioderna 5—8).

II. RÖSTVARD

Övningar på mo, no, ro, jo i samband med sånger.
 Övningar för läpparna på u-i-u-i... eller loli-loli... på olika melodier.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

III. RYTM OCH RÖRELSE

R1

Repetition av notvärden, särskilt och .

R2

Repetition av 2/4 och 3/4-takt.

R3

Införande av 6/8 takt.

R4

Improviserad rörelse till musik, t ex i samband med lyssnande (Elektronisk musik, Barkaroll ur Hoffmans äventyr).

R5

Dansa vals.

IV. TONHÖJD, MELODI OCH KLANG

T1

Övningar i C-, F- och G-dur (stegvis rörelse, treklanger, enkla intervall).

T2

Tillverka egna enkla musikinstrument, gärna i samverkan med ämnet slöjd.

T3

Övningar i att stämma ett stränginstrument (fiol, cello, mandolin, gitarr etc).

V. LYSSNANDE

L1

Wienervals — gammal vals. Valstakt av olika slag.

L2

Norsk och finsk folkmusik. Norsk folkmusik på skivserie från RCA. Finsk folkmusik bl a på Expo Norr (Riks Ep 1).

L3

Dragspel och munspel. Orgelharmonium.

L4

"Water music". Ljudupptäckter och ljudbearbetningar av vatten (plask, rinnande etc) med hjälp av bandspelare. Händel: Ur Water Music.

I. SÅNG OCH SPEL

S1. Förslag till repertoar

Visans namn	Källa	Övningsmoment						
		Dans- art	R3 Takt- art	R1		R2 Upp- takt	T1	
							Dur	Moll
Anders han var en hurtiger dräng	2 Kl	Polska	3/4	×			×	
Der er et yndigt land	2 Kl Sos Ss		4/4	×	×	×	×	
Det var dans bort i vägen	Sb	Schottis	2/4			×	×	
Djupt i havet	Sf Sl Sos	Polska	3/4	×				×
I skovens dybe stille ro	2 Kl		4/4		×	×	×	
Marken er mejet	S 2 Kl		2/4				×	
Opp Amaryllis	Sb Sf	Menuett	3/4		×		×	
Pelle på sophögen	2 Kl Rt	Schottis	2/4		×		×	
Sirligt svänger paren	Sb	Gavott	♩			×	×	
Storm och böljor	Sf Sos	Menuett	3/4	×			×	
Så rart	S		5/8					
Vem kan segla förutan vind	Gv							×
Bereden väg	Ps 43		3/4		×	×	×	
Giv mig ej glans	Rt Sl Sos		2/4			×	×	
Gläns över sjö och strand (Tegnér)	Sos Ss		4/4		×		×	
Hosianna (Vogler)	Sos		4/4	×	×	×	×	
I himmelen (melodi från Skattungbyn)	Ps 144		4/4		×	×	×	
Jesus från Nasaret	Ps 48		2/4				×	
Kommen I herdar	2 Kl		3/4				×	
Staffansvisor	2 Kl Sos Ss						×	×
Stilla natt	Ps 52		6/8				×	
Så låt oss nu glädjas	2 Kl		3/4		×	×	×	

Engelska sånger

II. RÖSTVÄRD

Artikulationsövningar. Lägg stor vikt vid artikulation! Många sånger innehåller bra uttalsramsor.
Avspänningsövningar en stund varje lektion. Att eleverna sitter, står, rör sig, spelar avspänt måste ständigt uppmärksammas lika väl som att de sjunger utan onödiga spänningar.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

III. RYTM OCH RÖRELSE

R1

Övningar med och i samband med sånger.

R2

Upptakt. (En ofullständig och obetonad takt, som inleder ett musikstycke. Den bildar tillsammans med den sista takten en fullständig takt). Exemplifiera med namn, som börjar med eller utan upptakt:

Monica Lasse Birgitta. Per-Erik Margareta.
Sånger som börjar med upptakt sjungs.

R3

Taktarter. Repetera 6/8-takt. Takteringsövningar i 2/4-, 3/4- och 4/4-takt. Ny taktart: 5/8-takt (i anslutning till Så rart av Helldén).

IV. TONHÖJD, MELODI OCH KLANG

T1

Dur och moll. Jämförelser i brutna treklanger och akkord. Övningar att skilja mellan dur och moll.

T2

Hitta på enkla melodier, spela dem på instrument, spela in på band. Gör om durmelodier till moll och tvärtom. Upplev hur musiken ändrar karaktär.

T3

Korta diktat (4—6 toner) i moll.

V. LYSSNANDE

L1

Carl Nielsen: Humoreskbagateller för piano samt Orientalisk festmarsch ur Aladdin.

L2

Trumpeten. Demonstration av och ljudexperiment med instrumentet. Musik för trumpet (Herb Albert, Louis Armstrong, Arne Lamberth, Haydns trumpetkonsert, trumpetfanfarer, militärmusik). Elevförsök att spela på instrumentet. Samverkan med frivillig musikundervisning rekommenderas.

L3

Polska — polka — schottis — hambo, karaktär och stil (taktart, tempo etc) hos danser i gammal dansmusik. Inspelningar med Gnesta-Kalle m fl.

I. SÅNG OCH SPEL

S1. Förslag till repertoar

Visans namn	Källa	Övningsmoment					R2 Upp- takt
		R1 Taktarter					
		2/4	4/4	3/4	6/8		
Auld lang syne	Gv	×					×
Dans le jardin de mon père	Gv				×		×
Det var en lördagsafton	Sb Sl	×					×
Det är stjärnklart i kväll	2 Kl			×			×
Din spira, Jesu	Ps 118						
Där gingo tre jättor	Sf Sl Sos		×				×
En herde blåser (Solola)	Sb			×			×
En sjöman älskar havets våg	2 Kl				×		×
God save the Queen	2 Kl Sos				×		
Hevenu shalom	2 Kl		×		×		×
Här är gudagott att vara	Sos			×			
Ifrån Volga härom dagen (Minka)	Sb S		×				
Jag gick mig ut i lunden	Sos	×					
Jag längtar till Italien	Sb Sl	×					×
Jag såg en varg	Smg	×					
Jesus är min vän den bästa (Rytmask koral enl tillägg till den svenska koralboken)	Ps 120						
Kom hör min vackra visa	Rt Sos				×		×
Långt bort i fjällarna	2 Kl			×			
På stäppen	S (4)		×				
Ma come bali	Sb			×			×
När till skogs Petruschka	2 Kl	×					
O vad världen nu är skön	2 Kl Sb				×		
Se, vi gå upp till Jerusalem	Ps 70						
Shalom	Smg						×
What shall we do with the drunken sailor	Smg		×				
Yesterday (Lennon–Mc Cartney)			×				

S2. Samspel och samverkan sång/spel

Pröva enkla ackompanjemang på tonartens tre huvudtreklanger:

Tonika   Subdominant   Dominant

Grundton är skalans första, resp fjärde och femte ton.

C-dur

Varje ackord kan bildas av en grupp på tre elever, som får var sin ton att spela (på xylofon, klockspel, separata tonboxar, piano, gitarr). Lärare (och sedan en duktig elev) pekar på resp grupp alltefter den enkla ackordanalysen i visan. Efter hand lär sig eleverna höra när man skall byta ackord.

Se vidare arrangemang av Minka (Helldén: Spelhäfte 5), Jag såg en varg (Smg) och På stäppen (Helldén: Spelhäfte 4).

II. RÖSTVÅRD

Bukandning. Försök att lära barnen låg andning (bukandning). Låt dem lägga händerna lätt på magen och andas ut med en lätt stöt. De känner då, hur bukmuskeln rör sig. Pusta, blås ut ljud, gör häftiga f-ljud.

Klangövningar. 5-tonsovningar uppåt och nedåt på t ex mång, ming, nong.

III. RYTM OCH RÖRELSE

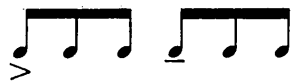
R1

Övningar med olika taktarter i samband med sånger.

Klargör skillnaden

och 6/8-takt

Exemplifiera med sånger. Sjung de första takterna i Råven raskar över isen (takt 1—4) i 3/4 och 6/8 takt. Upplev den stora skillnaden!

R2

Repetera upptakt från Period 6, R2 (s 00).

R3

Svenska folkdanser.

IV. TONHOJD, MELODI OCH KLANG

T1

Öva och repetera notnamn genom "notrebus".

T2

A vistastång från stor notbild på tavlan eller projektionsduk. Några längre melodiavsnitt.

T3

Fortsatt arbete med dur och moll (se föregående period).

T4

Huvudtreklangerna (se även S2 och L1).

V. LYSSNANDE

L1

I anslutning till S2 lyssnande på aktuella populära schlagermelodier. Hur är ackordförloppet? Räcker det kanske med de tre huvudtreklangerna?

L2

Folkmusik i anslutning till länder som studeras i orienteringsämnena. Folkliga musikinstrument från dessa länder.

L3

Mozart. Berätta eller läs om honom. Lyssna till förslagsvis: Papagenos aria ur Trollflöjten (Jfr sången "Det vackraste"), Menuett ur Eine kleine Nachtmusik och Variationer över "Blinka lilla stjärna" (Ah, je vous dirai maman).

L4

Säckpipan.

I. SÅNG OCH SPEL

S1. Förslag till repertoar

Visans namn	Källa	Övningsmoment		
		Ton- art	2-stäm visor	Kanon
En vänlig grönskas rika dräkt	Ps 476	F		
Högt segla sommarskyarna	2 Kl	G	X	
Hör, hur västanvinden	Sf Sf Sos	D(C)		
I denna ljuva sommartid	Ps 475	Ess		
I skogen fågeln ropar	Sb	F		X
Jag gick en dag i parken	Sb	B		
Jesu, du mitt liv, min hälsa	Ps 76	h		
Kling, klang	S Smg	d		X
Kom nu, vår	2 Kl	C		X
Kom till oss	2 Kl	C		X
Ljuvligt klingar	Sos	C		X
Loch Lomond	Guv	F		
Majvisa (Honegger)	Rt	dorisk		
Med nya visor våren	Sos	G		X
Nu brusa alla bäckar	Sos	F	X	
Nu grönskar det	Sb Sf Sos	F	X	
Och flickan hon går	Sb	G	X	
Och jägarn gick sej att jaga	2 Kl	C	X	
Och spelman han spelar	Sb	F		X
Sälen dansar	2 Kl	mixolydisk		
Tre bönder	Mfb II	C		X
Vad ljus över griften	Ps 102	D		
We are climbing	Sb	Ess	X	
Vi gå över daggstänkta berg	Rt Sos Sf	F	X	
Vi ska spela på flöjt	2 Kl	C		
Våren kommer till vår fröjd	2 Kl	F	X	

S2. Samspel och samverkan sång/spel

Diskantsång med och utan stöd av instrument.

Ostinata stämmor till lämpliga sånger. Se S, 2 Kl, Smg.

II. RÖSTVÄRD

En lös och ledig kroppshållning är första villkoret för avspänd och naturlig sång.

"Tappa hakan" på a.

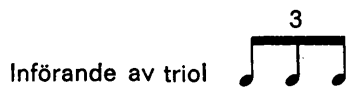

Därefter övas de andra vokalererna:

III. RYTM OCH RÖRELSE

R1

Läs och klappa:

Hitta på fantasitext till

Förse sedan ord och rytm med melodi, som kan improviseras fram på stavspel.

R2

Rörelse i triolrytm. Klappa 2 mot 3 i två grupper.

IV. TONHÖJD, MELODI OCH KLANG

T1

Införande av D-dur. Repetition av durskalans byggnad (halva tonsteg mellan 3:e och 4:e samt 7:e och 8:e tonerna). Sånger i D-dur: Der er ett yndigt land, Kom, hör min vackra visa och Per Spelman.

T2

Pentatoniska melodier (kan spelas på pianots svarta tangenter). Loch Lomond, Kling klang, Stararna (Helldén: Spelhäfte 4), Auld lang syne.

T3

Ljudkomposition, förslagsvis kallad *Trafik*.

T4

Spela in ljuden i matbespisningen på band. Hur låter det när eleverna äter? Bearbeta ljuden något. Vad skall denna ljudkomposition heta? "Alla gillar korv"?

V. LYSSNANDE

L1

Värmusik, Grieg: Till våren, Sinding: Frühlingsrauschen och Vivaldi: Våren, konsert nr 1 E-dur för violin och stråkorkester.

Populära melodier med vårtexter.

Gör gärna ett vårprogram med sång, spel, lyssnande samt inslag av vårbilder (foton tagna av eleverna själva, tavlor med vårmotiv, vårdikter). Föredrag av elev: Vad är det för särskilt med våren?

L2

Folkmusik i anslutning till länder som studeras i orienteringsämnena. Folkliga musikinstrument.

I. SÅNG OCH SPEL

S1. Förslag till repertoar

Visans namn	Källa	Övningsmoment				
		R1				R2
						Takt-art
Chi chi pappa (Japan)	2 KI	×			×	4/4
En herde blåser (Mexiko)	Sb	×	×	×		3/4
Gone are the days (Amerika)	2 KI Sb	×	×	×	(×)	4/4
Go down Moses (spiritual)	Smg 2 KI					4/4
Jag vet ett skepp	2 KI Rt	×		×		2/2
Land of the silver birch (Kanada)	S					2/2
Mellan oaserna (Afrika)	2 KI	×	×	×		3/4
Mitt eget land (O Adolphson)						3/4
Månen står i mörka flod (Thailand)	2 KI	×	×		×	2/4
Mörk är natten (Chile)	2 KI	×				3/4
Nobody knows (spiritual)	3 KI		×	×		4/4
Oxdragarsång (E Taube)	Gv					2/4
Se, kinamannen går (Kina)	Sb			×		2/2
Ut spatsera de små duvor (Paraguay)	2 KI	×	×	×	×	2/4
When the saints go marching in						♩
Vid Sierra Morena (Mexiko)	Sb	×				3/4
Vid vår gata (Brasilien)	2 KI	×				4/4
Väntar trött vid min eld	2 KI	×	×			4/4
Yeke omo (Afrika)	2 KI	×	×	×		4/4

S2. Samspel och samverkan sång/spel

Se arrangemang i S (Land of the silver birch), Smg (Go down Moses). Improvisera enkla ostinati till sånger.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

II. RÖSTVÅRD

Sjung sånger eller fraser därav på må, mo, nå, no, jo, ro.

Målbrottet. Orientering och praktisk demonstration. Röstvård — vad innebär det. Samtal i klassen om detta.

III. RYTM OCH RÖRELSE

R1

Repetition av notvärden i anslutning till sånger.

R2

Dirigeringsövningar. Slå in och slå av stämmor i en musicerande grupp. Hur man får en grupp att spela/sjunga starkare—svagare och fortare— långsammare.

R3

Några internationella folkdanser. Se avsnittet om musik och rörelse (s 47).

R4

Rörelseimprovisation till improviserad musik av elever eller lärare.

IV. TONHÖJD, MELODI OCH KLANG

T1

Repetition av C- F- G- och D-dur. Repetition av dur och moll. De tre huvudtreklangerna (även i moll). Försök att ackompanjera på gitarr, ackordcitra e d.

T2

Kyrkotonala melodier, i första hand doriska: What shall we do with the drunken sailor, Det är stjärnklart (2 KI), Majvisa av Honegger (Rt), Green-sleeves, Jag såg en varg (Smg).

T3

Ljudövningar — att bearbeta ljud med hjälp av bandspelare.

V. LYSSNANDE

L1

Utomeuropeisk musik i anslutning till orienterings- ämnena.

L2

Ur Dvorak: Från nya världen (symfoni nr 9 e-moll), sats 2 (Jfr sången "Väntar trött vid min eld"). Negro spirituals. Gospelsång. Marscher av Sousa.

L3

Indiska instrument. Ragas med Ravi Shankar eller motsvarande. Indiska inslag i popen: Within you, without you (Beatles) m fl.

L4

Missa luba, en afrikansk mässa.

I. SÅNG OCH SPEL

S1. Förslag till repertoar

Visans namn	Källa	Övningsmoment		
		R1	R2	T1
		Takt- art	Tempo	Tonart m m
				Stor bokstav = Dur Liten „ = moll
Advent, advent nu kommer	2 KI	$\frac{3}{4}$	Långsamt	g harmonisk moll
Anders han var en lustiger	2 KI	$\frac{3}{4}$	Snabbt	F
Byssan lull	Sb SI	$\frac{4}{4}$	Moderat	e ren moll
Du gamle mor	2 KI	$\frac{6}{8}$	Långsamt vagg- viseartat	a ren och harmonisk moll
En herde blåser (Solola)	Sb	$\frac{3}{4}$	Långsamt	C
En sjöman älskar havets våg	2 KI	$\frac{6}{8}$	Moderat, valsartat	Ess
Ett barn är fött i Betlehem	2 KI	$\frac{3}{4}$	Långsamt	a ren moll
Gossen han bor i Alunda	Rt SI Sos	$\frac{3}{4}$	Snabbt	D
Här bär det upp i Stångåns dal	2 KI	$\frac{4}{4}$		d ren moll; F
Hör, hur vild och yster	2 KI	$\frac{3}{4}$	Moderat	g melodisk moll
Höstvisa (Bartók)	2 KI	$\frac{4}{4}$	Moderat	h
I see the moon	2 KI	$\frac{4}{4}$		d ren moll
Lindarnas löv	Sb	$\frac{3}{4}$	Moderat	e ren moll
Löftena kunna ej svika (L Pethrus)		$\frac{3}{4}$		
My Bonnie	Rt Sos	$\frac{6}{8}$	Moderat valsartat	C (Rt), B (Sos)
Old Noah once	Sos	$\frac{6}{8}$	Snabbt marschartat	F
Prinsen min, slumra	Sos	$\frac{6}{8}$	Långsamt vaggvise- artat	D
Sjösalavals (Taube)	Gv	$\frac{3}{4}$	Valstempo	G
Swing low, sweet chariot	Gv	$\frac{4}{4}$	Moderat	F pentatonisk
Så låt oss nu glädjas	2 KI	$\frac{3}{4}$	Rörligt	C
Vi ska spela på flöjt	2 KI	$\frac{6}{8}$	Snabbt, danstempo	C
Vi väver en matta, kanon	3 KI	$\frac{4}{4}$	Marschartat	B
Väntar trött vid min eld	2 KI	$\frac{4}{4}$	Långsamt	D pentatonisk

S2. Samspel och samverkan sång/spel

Sjung och spela kanon med instrument som stöd i stämmorna. Vissa stämmor kan utföras helt instrumentalt.

Improvisera ostinati samt för- mellan- och efter- spel till sånger.

II. RÖSTVÅRD

Ge akt på begynnande målbrott! Transponera ned vissa sånger!

Anknyt tonbildningsövningarna till en kort genomgång av röstens fysiologi:

Andning. Tala om riktig andning, bukandning, ej med axlarna. Öva på uthållet s med svag, jämn luftström.

Stämband. Tonbildningens centrum. Förklara funktionen, visa hur det låter med otäta stämband, vid viskning, heshet. Uppmana eleverna att vara rädda om rösten vid förkylning och att inte skrika under målbrott.

Artikulation. Tungan, tänderna, läpparna. Öva med ramsor t ex: Ett sextums kvistfritt kvastskaft.

Resonans. Ljudets förstärkning i gommen och huvudets håligheter. Rummets betydelse och något om akustik.

Se vidare kapitlet om röstvård s 24.

III. RYTM OCH RÖRELSE

R1

Repetition av kända taktarter samt skillnaden mellan 3/4- och 6/8-takt:

R2

6/8-taktens olika karaktär:

- Långsamt tempo, vaggviseartad karaktär
- Moderat tempo, valsartad karaktär
- Snabbt tempo, marschartad karaktär
- Snabbt tempo, dansartad karaktär.

Exemplifiera med sånger och musik att lyssna till:

- Vaggsång av Fliess ("Mozarts" vaggsång)
- My Bonnie
- Old Noah
- Tarantella (italiensk dans)

R3

Folkdans i samband med dramatiseringar med stoff från arbets- och kulturliv i olika länder.

IV. TONHÖJD, MELODI OCH KLANG

T1

De vanliga mollskalorna. Exempel:

Ren moll: a h c d e f g a g f e . . .

Melodisk moll: a h c d e f i s s a g f e . . .

Harmonisk moll: a h c d e f g i s s a g i s s f e . . .

Pentatonisk skala, 5 ton-skala utan halva tonsteg:

Dur: d e f i s s a h (d)

moll: d f g a c (d)

T2

Elektroniska klanger av skilda slag. Hur bildas dessa klanger? Elgitarr—vanlig gitarr, elbas—kont-rabas.

T3

Frygiska melodier: Kolina (Helldén: Spelhäfte 4).

V. LYSSNANDE

L1

Genomgång av alla röstlägen. Repetition av kör-stämmor.

Förslag till studiegång: Lyssna till blandad kör, t ex Fuga D-dur ur Bachs Das wohltemp. Klavier, sjungen av Swingle Singers.

I inledningen kan man följa stämman för stämman: tenor, alt, sopran, bas.

Man kan också för att ytterligare belysa klangen lyssna till dels manskör, dels damkör.

Efter presentationen av röstlägen är det lämpligt att demonstrera var stämman för sig.

Sopran

Irmgard Seefrid sjunger Heidenröslein (Schubert). Alice Babs improviserar jazz och sjunger Bach. Busk Margit Jonsson sjunger svenska folkvisor.

Alt

Kathleen Ferrier sjunger engelska folkvisor och julvisor.

Zarah Leander, Britta Borg och Anita Lindblom.

Tenor

Jussi Björling sjunger opera.

Thore Skogman.

Baryton

Folke Sällström sjunger Bellman.

Lasse Lönndahl.

Bas

Kim Borg sjunger Säv, säv, susa (Sibelius).

Paul Robeson sjunger Negro spirituals.

L2

Jämförelse mellan Bachs orkesterklang i original och bearbetningar för röster (Swingle Singers) samt elektroniskt bildade klanger ("Switched-on Bach").

L3

Pappersljud. Alla elever får ett papper (gärna olika sorter: skrivpapper, smörpapper, aluminiumfolie, papperspåse etc). Undersök vilka ljud som kan bildas av papper: knäppa mot det, prassla, riva osv. Undersök ljuden. Bygg en liten komposition av pappersljud. Spela in den på band. Utnyttja även bandspelaren för bearbetning av pappersljuden.

I. SÅNG OCH SPEL

S1. Förslag till repertoar

<i>Sånger med anknytning till andra världsdelar</i>	
Visans namn	källa
America (Bernstein)	
Chi chi pappa (Japan)	2 KI
From this valley they say (Amerika)	Sb
Gone are the days (Amerika)	2 KI Sb
Hevenu shalom (Israel)	2 KI
Shalom (Israel)	Smg
Jag vet ett skepp	2 KI Rt
Land of the silver birch (Kanada)	S
Mellan oaserna (Afrika)	2 KI
Månen står i mörka flod (Thailand)	2 KI
Mästaren Tjing (Kina)	2 KI
Mörk är natten (Chile)	2 KI
Go down, Moses (spiritual)	Smg
O, I went down (Amerika)	Sb
Ut spatsera de små duvor (Paraguay)	2 KI
Vi mötte ett skepp i den svalkande monsun (Taubø)	Gv
Vid Sierra Morena (Mexiko)	Sb
Vid vår gata (Brasilien)	2 KI
Yeke omo (Nigeria)	2 KI
<i>Sånger från äldre tider</i>	
Hör, hur det susar (Hassler 1564—1612)	2 KI
Våren kommer till vår fröjd (Piae Cantiones 1582)	2 KI
Nu grönskar det (J S Bach 1685—1750)	Sb SI Sos

S2. Samspel och samverkan sång/spel

Improvisation: Indisk sång (Smg).

Enkla spelstämmor till sånger av skilda slag.
Utnyttja elever i frivillig musikundervisning.

II. RÖSTVÅRD

Ge akt på begynnande målbrott. Transponera sångerna till lämplig tonhöjd. Läs sångtexterna med tydligt uttal.

III. RYTM OCH RÖRELSE

R1

Använd repertoaren som utgångspunkt för korta övningar med framför allt punkterade noter, trioler och sextondelsnoter.

R2

Dirigering. Elever leder sånger, arrangemang och ljudkomponerande.

R3

Improviserad rörelse till musik.

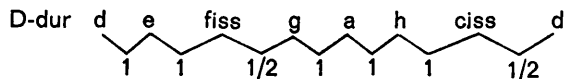
R4

Taktväxlingar i en sång (Myrorna, 2 Kl).

IV. TONHÖJD, MELODI OCH KLANG

T1

Repetera durskalans byggnad utifrån D-dur.

Genomgång av B-dur och Ess-dur med ledning av durskalans byggnad.

T2

Framställning (och inspelning på band) av ljud-effekter för dramatiseringar i samband med undervisningen i svenska och orienteringsämnen (eventuellt som grupparbete).

T3

Tonklungor—cluster. Gör små kompositioner med cluster, t ex såsom klangfläckar (med olika klang) som växlar med varandra i rytmiska mönster. Växla mellan stora och små cluster, starka och svaga, täta och glösa, instrumentala, vokala och blandade, ljusa och mörka.

Sök karakteristiska uttryck för sinnesstämningar i kompositionerna. Växla rytmisk intensitet. Eleverna bör själva få dirigera.

T4

Brussång. Se kapitlet om ljudlaborationer (s 38).

V. LYSSNANDE

L1

Utomeuropeisk musik i anslutning till sångreper-toaren och orienteringsämnen. Utnyttja folkmusik, populärmusik och eventuellt musik av seriösare art. Välj ett mindre antal stycken och lyssna på dessa många gånger. Sök höra ut ur musiken vad som händer i denna (melodiskt, rytmiskt, klangligt, olika instrument etc). Musikens miljö. Organisera grupparbeten kring olika världsdelar och dessas musik.

L2

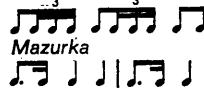
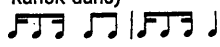

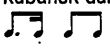
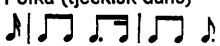
Musik på medeltiden.

L3

Ur Mums, elektronisk musik av Lundsten-Nilsson.

I. SÅNG OCH SPEL

S1. Förslag till repertoar

Visans namn	Källa	Övningsmoment					Lyssnande
		R1 Takt- art	R2 Dans	R3 Tempo- beteckn	T1 Mo- du- la- tion	T2 Nyan- sering	
Anders han var en hurtiger dräng	2 Kl	3/4	Polska (långsamare än hambo)				Polskor från Boda och Bingsjö
Det var dans bort i vägen	3 Kl Sb	2/4	Schottis	Allegro	D-A-D		Schottis (Gnesta-Kalle)
En herde blåser (Solola)	Sb	3/4	Bolero Hos Ravel: 				Ravel: Bolero Spansk folkmusik
Hör, hur vild och yster	2 Kl	3/4	Mazurka 	Mod- rato			Chopin: Mazurkor
Ros du röda	Sb	3/4	Wienervals		B-d	p mp mf	An der schönen ...
Rönnerdahl han skuttar	3 Kl	3/4	Gammal vals		G-e		Sjösälavals
Parlez moi d'amour (refr sjungs på franska)	Guv	3/4	Modern vals				Moon River Ngn fransk vals Ramona
Fritiof och Carmencita	Gv	2/4	Tango (sydameri- kansk dans) 		C-F	p mf f	Gade: Tango Jalousie
There are many troubles (You can smile)	Sos	4/4	Foxtrot 				
Ut spatsera de små duvor	2 Kl	2/4	Habanera (spansk- kubansk dans) 		F-B- F		Bizet: Habanera ur Carmen
A jänta å ja'	3 Kl	3/4	Hambo (svensk dans)				En hambo på bryggan (Gnesta-Kalle)
Rönnerdahls polka (Taube)		2/4	Polka (tjeckisk dans) 		F-C- F		J Strauss: Trisch-tratsch Polka; Karl Jerker speleman
S:t James Infirmary	Guv	4/4	Blues				Gräsänkling Blues (Ramel)
When the saints go marching in	Guv	♩					When the Sanits (Armstrong)
Moritat vom Mackie Messer	Guv	♩					Gräsänkling Blues (Ramel)

Planering av arbetsområden för högstadiet

Inledning

Allmänt om arbetsområden. Planeringsavsnittet för högstadiet har av flera skäl fått en annan utformning än motsvarande avsnitt för låg- och mellanstadierna. Kursstoffet har samlats i en rad *arbetsområden* kring olika teman. Genom att studierna på detta sätt knyts till en central fråga under en viss tid av läsåret, kan elevernas intresse för undervisningen väsentligt stärkas och deras krav på motivation bättre tillfredsställas. Inom arbetsområdets ram får de i grupper självständigt arbeta med uppgifter i anslutning till arbetsområdets tema, uppgifter som de i stor utsträckning själva kan välja och utforma. Därmed stärks också deras ansvar för undervisningens resultat.

Planeringen av kursinnehållet i arbetsområden medför även att vissa kunskaps- och färdighetsmoment kan förmedlas på ett sätt som accepteras av kritiska tonåringar. Om t ex en gehörsövning som avser rytm anknyts till studium av den rytmiska strukturen hos olika danstyper, får den en naturlig förankring i något som intresserar eleverna. Fristående gehörsövningar, som inte kan klart relateras till ett aktuellt arbetsområde, bör undvikas på högstadiet.

Varje arbetsområde bör innehålla uppgifter i fråga om musicerande, lyssnande, formstudium, gehörsiakttagelser och gehörsträning, skapande, kunskap om samhällsmiljö, anknytningar till aktualiteter av skilda slag (inte enbart av musikalisk art), fakta om musik och musiker samt några för eleverna intressanta frågeställningar att diskutera i grupperna och i samband med redovisningen av grupparbetet. Samverkan med andra ämnen i skolan bör på något sätt ske inom varje arbetsområde.

Med frivillig musikundervisning inom och utom skolan bör om möjligt samverkan äga rum inom varje arbetsområde. Denna samverkan kan ske så att de elever i resp klasser som deltar i frivillig undervisning instuderar musik med anknytning till arbetsområdet, enskilt eller i ensemble. Skolans körer bör ta upp verk som anknyter till arbetsområden i årskurserna 7 eller 9. I vissa fall kan detta samarbete med frivillig undervisning föras mycket långt genom att timmar för sådan under-

visning parallelläggs med musiktimmarna för klassundervisning. Man får då tillgång till två samtidigt arbetande musiklärare.

Längden och omfattningen av ett arbetsområde kan varieras. Inget arbetsområde bör dock få ta längre tid än 5—6 veckor att genomföra. Man bör inte uppehålla sig så länge inom ett område att elevernas intresse och arbetsvilja mattas. Å andra sidan är det viktigt att studierna inte blir alltför ytliga. De bör ge tillfälle till verklig fördjupning och till personligt engagemang och ställningstagande hos eleven.

Den markerade uppdelningen av stoffet mellan årskurserna 7 och 9 är motiverad av elevernas snabba utveckling i de tidiga tonåren. I fråga om intresseinriktning och mognad skiljer sig en 13-åring vanligen väsentligt från en 15-åring, varför både lärostoff och arbetssätt bör vara ett annat i årskurs 7 än i årskurs 9.

Det är till fördel för undervisningen om de båda veckotimmarna i årskurs 7 kan läggas som dubbel-timme på schemat och om genom periodläsning dubbeltimme kan ordnas också i årskurs 9.

Planering av ett arbetsområde. Vid terminens början gör lärare och elever tillsammans en grovplanering av läsåret. Ett lämpligt antal arbetsområden utväljs med ledning av huvudmomenten och förslagen i läroplanssupplementets planeringsavsnitt. Därvid bör tillses att samverkan kommer att ske med andra ämnen.

Vid finplaneringen av varje arbetsområde arbetar läraren tillsammans med en grupp elever och företrädare för det eller de ämnen med vilka samverkan i första hand kommer att äga rum. Vid denna finplanering bör man utgå från följande planeringsmall:

introduktion	1—2 vtr
grupparbete	2—4 vtr
redovisning	4—6 vtr.

Introduktionen ombesörjs i huvudsak av läraren och bör ha sådan utformning att den ger klassen inspiration till arbetet och sätter deras fantasi i rörelse. Om flera klasser samtidigt skall arbeta med samma arbetsområde kan det vara lämpligt att introduktionen sker i storklass, gemensamt för flera parallellavdelningar. Fler än tre klasser bör dock inte samlas på en gång.

I introduktionen ges en översikt över arbetsområdets möjligheter, t ex utifrån ett förlinspelat mon-

Årskurs 7

1. Musik omkring oss

Att göra eleverna medvetna om den ljudmiljö vari de lever och föra dem i närmare kontakt med vissa grenar av denna. Utifrån studiet av ljudmiljön diskuterar de sedan sitt eget förhållande till den.

Mål

Genom reportagemässigt arbete med bandspelare studerar eleverna den ljudmiljö som omger dem, från väckarklockans ringsignal på morgonen till Tv-hallåans godnatthälsning. Ljud i olika sammanhang uppmärksammas: i skolan, i hemmet, ute i samhället, från massmedia osv. Vilka röster hör man, hur låter de, vad uttrycker de? Hur speglas tillvarons olika händelser i de ljud vi uppfattar? Skiljer sig vardag från lördag—söndag?

Innehåll

De många ljudens egen karaktär och art studeras. Buller och tystnad växlar. Det finns aktiva och passiva ljud. Man talar ibland om "ljudföroreningar" som parallell till nedsmutsningen i naturen. Vad innebär detta? Diskutera stadsmiljö kontra landsbygdsmiljö. Karakteristiska drag i ljudmiljön spelas in på band.

Under reportagemässiga former och med hjälp av bandspelare studerar man den del av ljudmiljön som traditionellt betecknas som musik. På vilka olika sätt förekommer musik i samhället? Radion speglar dagens musikliv och olika arter av musik på ett sätt som är värt att särskilt uppmärksamma och diskutera. Med bandspelare sammanställs exempel på olika musikerter som förekommer under en enda dag i radio och televisionen. Dagstidningar och radions programtidning ger gott underlag för dessa studier.

Musiklivet på hemorten undersöks genom reportage, studium av tidningar, program, protokoll, m m. Man gör intervjuer med företrädare för musiklivet och spelar in verksamhet i körer, orkestrar, musikskola, studiecirkel, kyrkor, dansorkestrar, popband, folkmusik, musikaffärer osv. Intervjua även kommunens politiker om hur de ser på musiklivet i hemorten och hur de planerar att utveckla detta.

Diskutera vilken uppgift olika slag av musik har. Vilka speciella drag hos ett musikverk beror på att detta har en viss bestämd uppgift?

Olika slag av musik uppmärksammas. Populärmusiken i alla dess former känner många elever rätt väl till. I samband

med att man studerar den ytterligare och lär känna dess olika varianter spelar man och sjunger populär repertoar i grupp, klass och frivillig musik. Den nutida seriösa musiken har många former: elektrofon, konkret musik, punktmusik, instrumental teater, musik som bygger på improvisation av de spelande och musik med mera traditionell uppbyggnad. En viss orientering om dessa arter av musik bör ingå. Härvid bör i första hand musikläraren leda framställningen, eftersom området är föga känt av flertalet elever och resultatet av ett grupparbete om nutida seriös musik måste bli ganska ytligt.

I anslutning till den nutida seriösa musiken studeras även jazzen något. — Mitt i all musik som skapats av vår egen tid lever klassikernas musik kvar. På konserter spelas musik av Bach, Mozart, Beethoven, Brahms och de andra representanterna för den sk klassiska musiken. Körerna sjunger madrigaler och annan gammal musik. Den som vill lära sig spela får spela mycket traditionell musik. Diskutera utifrån musicerande elevers synpunkt om detta är riktigt. Kan man lära sig spela enbart genom nutida musik?

Intresset för klassikerna tar sig också uttryck i att man förser dem med modern och annorlunda dräkt (t ex Swingle Singers) och kanske en schlagertext (Chopins E-dur-etyd). Kommer musiken närmare oss på detta sätt? Enstaka verk från äldre tid blir ibland plötsligt aktuella och kommer på topplistor (Mozarts musik i filmen om Elvira Madigan är ett exempel). Har klassikerna trots allt något att säga människorna i vår tid?

Planering

Lärare och en grupp elever sammanställer ett kort ljudband som exemplifierar ljudmiljön omkring oss. Samverkan främst med samhällsorienterande ämnen och svenska planeras. Förberedelser beträffande gruppuppgifter, diskussionsämnen och materiel görs.

Introduktion (2 vtr)

Exempelbandet spelas upp och diskuteras. Stoffet inventeras. Ämnet aktualiseras i förhållande till klassens struktur och elevernas intressen. Kända sånger sjungs och spelas. Diskutera gruppuppgifter och gruppindelning. Genomgående frågeställningar utformas t ex: Vad betyder musik för dig? Varför lyssnar du på musik? Varför sjunger och spelar du (inte)? Vilken musik tycker du bäst om? Vad tycker ni om musik hemma? Går du på något slags konsert någon gång?

Grupparbete (2 vtr)

Grupp 1: ljuden omkring oss.

Grupp 2: musikintryck under en vardag.

Genomförande

Grupp 3: en dags musik i radio och television.

Grupp 4: musikliv i din hemort.

Grupp 5: populär musik (sång- och spelgrupp med uppgift att vid redovisningen leda klassen i sång och spel).

Grupp 6 seriös nutida musik (inkl jazz).

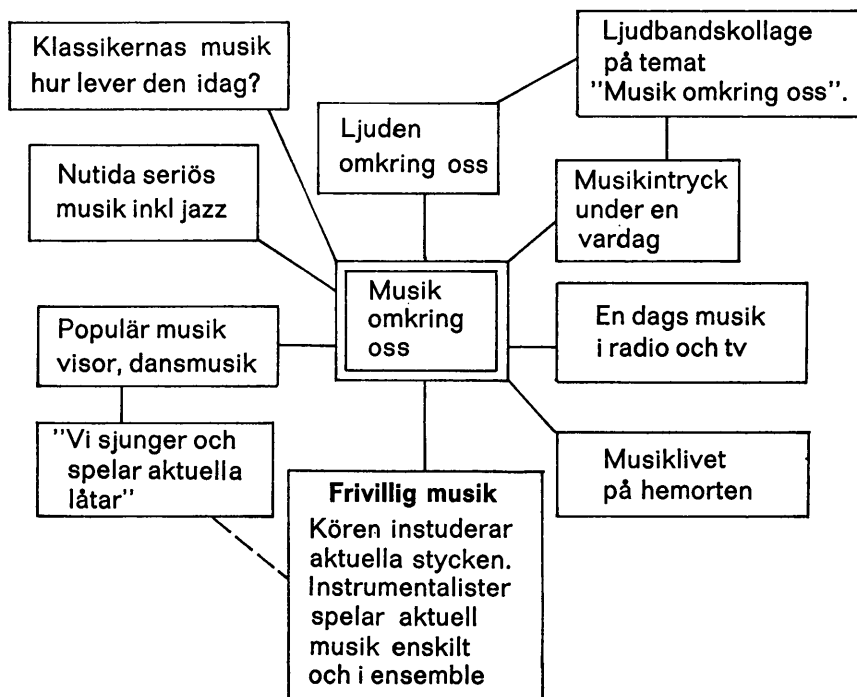
Grupp 7: hur lever klassikernas musik idag?

En grupp särskilt intresserade elever får som uppgift att göra ett ljudbandskollage på temat "Musik omkring oss".

Redovisning (4—6 vtr)

Redovisning av grupperna med kompletterande fördjupningsavsnitt av läraren. Samtal kring frågorna i introduktionen. Eventuellt ordnas besök av musiker eller kulturplanerare från hemorten.

Redovisningen kan avslutas med att klassen och läraren tillsammans besöker en konsert eller annat musikarrangemang.

2. Musik och dans

Att öka elevernas förmåga att uppleva dans samt vidga och fördjupa deras kunskaper om danser, dansmusik och dansmiljö. I samband med studiet av dansmusik utvecklas elevernas gehör och kunskaper i fråga om tidsvärden, rytmiska mönster, taktarter, accenter, tempo och musikalisk form.

Mål

Stoffet i detta arbetsområde är mycket rikt. Man måste begränsa uppgifterna till vissa områden som kan tänkas ha särskilt intresse för eleven i årskurs 7 och kan stimulera till olika slag av aktiviteter. I någon utsträckning instuderas danser. Såväl av detta skäl som med hänsyn till att arbetsområdet behandlar musik—rörelse, är samverkan med gymnastikundervisningen en väsentlig förutsättning för att studierna skall kunna genomföras på ett riktigt sätt. (Se även kapitlet om musik och rörelse s 47). Andra ämnen med vilka samverkan bör ske är historia, teckning, slöjd och tillvalsämnet konst.

Innehåll

Av äldre danser kan man begränsa studiet till menuetten. Den var en vanlig och tidstypisk dans under barocken och kom sedan att i stiliserad form spela stor roll som sats i den wienklassiska symfonin. Menuetter studeras i sång, spel och lyssnande. Form hos olika menuetter iaktas i kombinerade gehör- och formlyssningsövningar. Menuetten som symfonisats behandlas. Studera bilder (film, stillbilder) som levandegör miljön kring menuetten. Under gymnastiklektioner görs försök att dansa menuett.

Valsen är en annan dans som erbjuder rikt stoff att spela, sjunga och lyssna till. Studera särskilt wienervalsens men också andra slag av valser, modern vals och gammalvals. Jazzvalsens speciella rytm övas. Dansa vals! I en grupp som sysslar med vals kan man utse någon att föreställa Johann Strauss d y och göra en intervju med honom.

Tretakten är vanlig i danser. Gör en översikt över danser i denna taktart. Hur skiljer sig dessa från varandra i rytmiskt mönster, tempo, karaktär?

Gammal dansmusik är mycket populär särskilt hos äldre svenskar. Vad är egentligen gammal dansmusik, vilka dans typer finns, vilka instrument och miljösammanhang kännetecknar den? Varför är den omtyckt av så många?

En viktig uppgift blir att följa den moderna sällskapsdansen från charleston till de allra nyaste varianterna. Här stöter man på tangon, cha-cha-cha, rumba, samba, foxtrot, slowfox, jitterbug, rock and roll, twist m fl. Alla dessa danser är släkt med och har påverkat varandra. Man kan studera dansernas ursprung, deras rytmiska kännetecken, hur de dansas osv. Vad dansar man just nu? Vilken sorts dansmusik är aktuell?

Det är intressant att jämföra folkdanser från olika länder. Ställ t ex en svensk folkdans gentemot en fransk och en

grekisk. Många tonsättare har komponerat konsertdanser utifrån folkliga danser. En mazurka och en polonäs av Chopin, Ravels Bolero, Bartóks Bulgariska danser (Mikrokosmos), en slavisk dans av Dvorak är lämpliga studieobjekt.

Något om balett och balettmusik hör också till detta arbetsområde. En kort historik kan kompletteras med balettmusik av t ex Rameau, Tjajkovskij, Stravinskij och Badings (Kain och Abel, elektronisk balettmusik).

Med utgångspunkt i nutida musik (elektrofoni, konkret musik, pop) eller musik som man själv komponerat kan en grupp elever skapa en ny dans, vilken man sedan lär ut till kamraterna.

Arbetsområdet kan avslutas med ett framträdande för kamrater, föräldrar och lärare m fl, förslagsvis med samma motto som arbetsområdet "Musik och dans". Eleverna sjunger, spelar och dansar. Någon elev kan hålla ett litet kåseri om t ex menuett, modern sällskapsdans eller balett med ljud- och bildillustrationer.

Planering

Ljudband med olika slags dansmusik sammanställs. Samverkan planeras. Förberedelser görs beträffande gruppuppgifter, diskussionsämnen, materiel och lokaler.

Genomförande

Introduktion (2 vtr)

Samtal om vårt behov av dans. Kan alla dansa? Bandet med dansmusik spelas upp och diskuteras. Sök via improviserade rörelser till musiken komma fram till vilka danser som är representerade.

Dans och religion (rituell dans, religiösa samfunds inställning till dans etc). Dans som sällskapsnöje. Exempel på frågor att diskutera: Vad tycker du om dans? Vilken sorts dansmusik tycker du bäst om? Kan man dansa i kyrkan? Vilka möjligheter ger diskotekdans i jämförelse med annan dans?

Grupparbete (2 vtr, 4 om 2 därav är förlagda till gymnastiktimmar)

Grupp 1: menuetten.

Grupp 2: vals.

Grupp 3: gammal dansmusik.

Grupp 4: folkdans i Sverige och andra länder.

Grupp 5: danser som konsertmusik.

Grupp 6: skapa en dans.

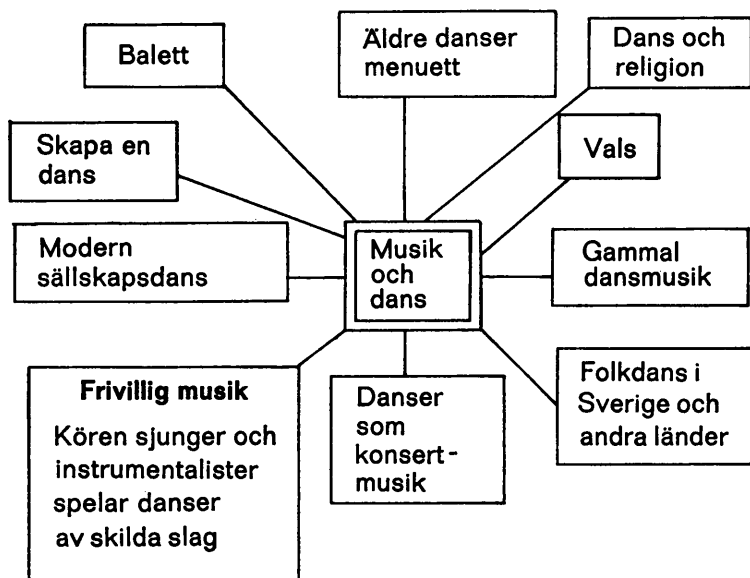
Grupp 7: modern sällskapsdans.

Grupp 8: balett.

Redovisning (4–6 vtr)

Redovisning av grupperna med kompletterande fördjupningsavsnitt av läraren. I flertalet av gruppuppgifterna bör ingå att vid redovisningen aktivera kamraterna, varför detta moment i många fall kan bli relativt tidskrävande. Redovisning av instuderade danser bör lämpligen ske i gymnastiksalen i samverkan med ämnet gymnastik.

Samtal kring frågorna i introduktionen. Eventuellt ett avslutande framträdande (se Innehåll s 124).

3. Sång på skilda sätt

Att utifrån elevernas eget sjungande ge en fördjupad förståelse för sången som uttrycksmedel samt kännedom om olika slag av sånger, sångsätt, vokala musikerter och sångartister. I samband härmed studeras röstorganets byggnad och funktion.

Mål

Rösten ger många möjligheter till musikaliskt uttryck. Inom ramen för detta arbetsområde studeras:

Innehåll

visor av skilda slag från olika länder;

olika sätt att sjunga (visa, opera, jazz, pop, körsång, recitativ);

karaktäristiska drag hos vokalmusik (visform, ballad, aria, gregoriansk sång och operarecitativ, oratorium, jazzimprovisation, körvisa, romans);

röstlägen (sopran, alt, tenor, baryton, bas etc);

rösten (byggnad och funktion, skolade och oskolade röster, röstklang och uttryck, målbrottet);

sångartister inom olika slag av repertoar, deras sångsätt.

Diskutera varför man sjunger! Sång som uttryck. Sång för att skapa gemenskap.

Samverkan med svenska, naturorienterande ämnen samt religionskunskap.

4. Kring 1790

Att lära känna musiken under en viss mycket begränsad tidsperiod och samtidigt studera hur de yttre förhållandena (socialt, politiskt, kulturellt etc) påverkat musiken. Eleverna bör få en uppfattning om hur olika grupper av människor levde på denna tid, hur deras miljö såg ut och vilken musik de kom i kontakt med.

Mål

Mozart skriver sina tre s k sommarsymfonier 1788, Trollflöjten och Requiem 1791. Han dör 1791. Haydn kommer till London första gången 1790—92 och påbörjar sin serie med s k Londonsymfonier. Bellmans samlingar Fredmans epistlar och Fredmans sånger utkommer 1790 resp 1792. Franska revolutionen 1789. Marseljäsen kommer till i april 1792. Krig mellan Sverige och Ryssland 1790—92. Gustav III mördad 1792. Luftballongfärder över engelska kanalen från 1783. Skillingtryckvisor i Sverige. Studera den svenska allmogen och svensk folkmusik i slutet av 1700-talet (se bl a Ling: Svensk folkmusik). Jämför musiklivet 1790—1970!

Innehåll

Samverkan med historia och svenska.

5. Den stora orkestern

Att lära känna den stora romantiska symfoniorkestern, utvecklingen från mitten på 1700-talet till ett stycke in på 1900-talet, de olika orkesterinstrumenten samt olika typer av repertoar för den stora orkestern. I samband härmed bör eleverna få en överblick över musikinstrumentens systematik.

Mål

Utifrån inspelningar med orkester lär man känna utvecklingen av orkestern från Stamitz till Ravel. Studera med hjälp av generalprogram de svenska symfoniorkestrarnas sammansättning i dag. Spelas det för mycket eller för litet orkestermusik nuförtiden? En översikt över olika typer av musikinstrument görs (inte alltför vetenskaplig). Olika slag av musik för stor orkester. Operaorkestern. Partituret. Dirigentens uppgifter. Att vara orkestermusiker. Hur blir man orkestermusiker? Dirigent? Är dirigenten för enväldig? Olika slag av ensembler med orkesterinstrument (stråkkvartett, blåskvintett etc). — Vilka andra orkestertyper finns det?

Innehåll

6. Ljud

Att upptäcka och studera ljud av alla slag samt att framställa och bearbeta ljud. Ljudkomponerande.

Mål

Reportagemässigt insamlade och av eleverna framställda ljud studeras i fråga om egenskaper och klangliga möjligheter. Ljuden bearbetas på olika sätt och varje grupp gör en ljudkomposition antingen genom laborativt arbete med bandspelare o d eller i direkt framförande. I det sistnämnda fallet bör kompositionen spelas in på band eller, om den har formen av musikalisk teater, om möjligt på tv-bandspelare. Kören utför verk av radikal modern typ ("ljud-sång"). — Se vidare kapitlet om ljudlaborationer (s 38).

Innehåll

Samverkan med fysik.

7. Jazz

Att ge eleverna inblick i och förståelse för jazzmusikens speciella uttrycksmedel samt en överblick över jazzens utveckling.

Mål

Med utgångspunkt i några jazzskivor från olika tidpunkter (20-tal, 30-tal, 40-tal, 50-tal) studeras de speciella för jazzmusiken utmärkande dragen i fråga om instrumentation, spelsätt, variationsteknik, improvisation etc). Boogie woogie. Bluesharmonierna, blue notes. Jazzens ursprungsmiljö: blues, spirituals, ragtime, musik på flodbåtar, blåsorkestrar.

Innehåll

De amerikanska nigrernas sociala förhållanden under 1800-talet och de första årtiondena av 1900-talet.

Jazzens utveckling och stora personligheter. Jazz och jazzmusiker i Sverige. Jazz under 1950- och 60-talen. Jazz och dansmusik. Jazz och schlager. De seriösa tonsättarna och jazzen. Jazzen som integrerad del av musikutvecklingen under 1900-talet. — Musicerande i jazzarrangemang.

Samverkan med samhällsorienterande ämnen och gymnastik.

8. Klang och samklang

Att öka elevernas förmåga att höra och uppfatta musik genom att uppöva deras klangsinne och ge dem inblick i de musikaliska och fysikaliska sammanhang som påverkar det klangliga.

Mål

Hur ton bildas på olika sätt, tonens fysikaliska egenskaper, svängning, tonhöjd (frekvens), tidsvärden, tonstyrka, klangfärg. Sinustoner, stämgaflöden. Övertoner. Den tempererade stämningen. Kvantstoner. Klangexperiment med olika musikinstrument. Piporgeln, dess byggnad och klangliga möjligheter. Dragspel och munspel.

Innehåll

Att sätta samman toner till samklanger. Ackord: treklanger, septimackord, nonackord, kadens. Generalbas. Gitarranalys. Cluster.

Självständiga melodier samtidigt — polyfoni kontra homofoni. Kanon. Quodlibet. Fuga. Temabearbetning (genomföringen i en sats i sonatform). Enkla övningar i strukturläsnings.

Något om arrangemang och instrumentation. Partiturstudium. Olika slag av "sound". Vilka egenskaper hos klangen är det som gör att man känner särskilt starkt för vissa typer av "sound"?

Samverkan med fysik.

Årskurs 9

1. Musik i Afrika

Att ge eleverna en fördjupad och vidgad upplevelse av den afrikanska kulturen på musikens område och ge kunskaper om musikutvecklingen på olika delar av denna kontinent. Eleverna bör också få en inblick i hur intryck från andra kulturkretsar påverkat den afrikanska musiken och omvänt hur afrikansk musik haft inflytande på musik i andra delar av världen. Arbetsområdet kan även omfatta jämförelser med bildkonst.

Mål

Afrikansk musik och dans från olika delar av kontinenten. Rituell musik och dans. Bildkonst. Afrikanska instrument. Studium av afrikanska rytmer, struktur, klang. Missionen och musiken i Afrika. Missa luba. Kolonisationens betydelse för konstutvecklingen.

Innehåll

Drag i jazzen som kan återföras till afrikansk musik. Påverkan i europeisk konstmusik: "negerdanser", "arabisk musik" etc. Svarta artister från Afrika och USA.

Musikliv i dagens Afrika. Afrikanska problem. Kan befrielsesträvandena innebära något för musikutvecklingen?

Samverkan med teckning och samhällsorienterande ämnen.

Anm. Arbetsområdet är relativt svårtillgängligt på grund av materialbrist. Detta beräknas dock kunna avhjälpas genom att det senare kommer att utges ett Afrika-paket.

2. Opera

Att ge eleverna förståelse för operan som uttrycksmedel och konstform och ge kunskap om operakonstens utveckling. Samtidigt bör de beredas tillfälle att se en operaföreställning eventuellt i televisionen och diskutera operakonstens förhållande till vår tids människor.

Mål

Operan som konstform, dess ursprung. Operans uttrycksmedel: kombinationen av bild och ljud, den sjungna dialogen, arior, balett etc. Operakonstens utveckling, dess sociala förankring. Divaväsen och operareformatorer. Opera i Sverige. Drottningholmsteatern.

Innehåll

Operett, musical, sångspel, teater med sånginslag. Opera-sångaren har utvecklats mer och mer till en sjungande skådespelare. Inom teatern går utvecklingen mot en all round-artist som talar, sjunger och dansar. Diskutera förhållandet mellan olika slag av teater och artister.

Var och hur kan man höra opera i Sverige i dag? Opera är dyrt — stockholmsoperan kostar staten åtskilliga miljoner om året! Vilka värden har operan som motiverar den starka satsningen på denna konst?

Opera och annan sjungen teater i televisionen. Har man utbyte av opera i radio och på grammofon?

Samverkan med svenska och teckning samt tillvalsämnet konst.

3. Protest och revolt

Att studera hur människans behov av frihet och rättvisa tar sig uttryck i musik av skilda slag.

Mål

Aktuella protestsånger. Vad protesterar man emot i dag? Marseljäsen och Internationalen, Figaros bröllop som opera-ämne. Beethoven och konstnärens frihet. Chopins revolutionsetyd.

Innehåll

Kan musik utan text uttrycka något konkret, t ex protest, religiös eller politisk övertygelse?

International Harvester — en protestgrupp inom popen. Negro spirituals och blues som uttryck för protest.

Protestantisk kyrkomusik gentemot katolsk på 1500- och 1600-talen.

Luther och kyrkvisan.

Jämförelser med bildkonsten där så kan ske.

Samverkan med samhällsorienterande ämnen, svenska och teckning.

4. Medeltidens musik

Att ge eleverna en uppfattning om musik och musikliv under medeltiden utifrån den miljö vari människorna levde.

Mål

Den medeltida miljön levandegörs med hjälp av litteratur som Huizinga: Ur medeltidens höst, Frisch: Europas kulturhistoria och Alf Henrikson: Sveriges historia.

Innehåll

Den gregorianska sången, dess uppkomst, notation, form och tonalitet. Musikens funktion i gudstjänsten. Människorna och kyrkan.

Jonglörer och andra resande spelmän och sångare, trubadurer och trovärer. Minnesångare. Den medeltida balladen. Sångdans.

Från enstämighet till flerstämighet. Olika musikformer. Medeltida musikinstrument. Notskriftens framväxt.

Medeltida motiv i musikverk från romantiken, t ex operor av Wagner.

Människan och musiken på 1300-talet och 1900-talet. Jämför och diskutera.

Samverkan med samhällsorienterande ämnen och svenska.

5. Musik i vår tid

Att ge eleverna ökade möjligheter att förstå olika slag av musik i vår tid. De bör få kännedom om idéer och stilströmningar under vårt århundrade samt närmare lära känna musik från de sista årtiondena. Musiklivet diskuteras.

Mål

Med utgångspunkt i några musikverk från 1960-talet (t ex Lidholm: Poesis, Hambraeus: Tetragon, Beatles: Sergeant Pepper, Boldemann: Svart är vitt, sa kejsarn, Ligeti: Atmosphères, en visa av Thore Skogman) studeras mångfalden i dagens nya musik. Trådar följs bakåt till 1900-talets "klassiker", Stravinskij, Hindemith, Schönberg, Bartók m fl. Olika begrepp som impressionism, expressionism, nyklassicism, atonalitet, tolvtonmusik, punktmusik och elektrofoniförklaras. Instrumental teater. Jazzen i dag. Popmusik och popkultur. Notation av nutida musik. Improvisationskonsten lever upp. Folkmusikintresset. Elorgel och andra el-instrument. Gitarrens dominerande ställning. Nya sångideal.

Innehåll

Vad har tekniken betytt för musiken? Ljudteknikens snabba utveckling: radio, grammofon, bandspelare, hi-fi, stereo. Musik komponerad direkt för de nya tekniska medierna. Filmmusik. Musik i televisionen. Sång och mikrofonteknik.

Musiken, musikinstitutionerna och människorna. Finkultur och folkkultur. Är konstformerna förlegade? Musikkultur över hela landet — rikskonserten. Militärmusiken blir civil. Musicera — kan alla det? Finns det något som heter musikbegåvning? Körsången i dagens samhälle. I dag spelar uppskattningsvis 3—4 gånger så många ungdomar något instrument som för 25 år sedan. Varför?

Samverkan med samhällsorienterande ämnen, teckning, svenska.

6. Musikhistorisk översikt

Att ge eleverna en översiktlig uppfattning om musikutvecklingen i Europa samt en viss inblick i utomeuropeisk musik.

Det mycket stora stoffet måste behandlas på c 5—6 lektionstimmar. Arbetet får därför koncentreras till utvecklingslinjer med några få fördjupningspunkter. Data och fakta i fråga om enskildheter blir oväsentliga. Eleverna bör lära sig använda uppslagsverk om musik. Anknytning till samhällsutveckling och kulturliv bör göras så långt möjligt.

Mål

Innehåll

Litteratur för elever och lärare

<i>Litteratur</i>	<i>Förlag</i>	<i>Art¹⁾</i>
Aulin—Lewander: Musik	NoK	1
Engström: En bok om musik	Gleerups	1
Gabrielsson: 3 Klang	Utbildningsförlaget	1
Hansen: Det handlar om musik	Nord Musikförlaget	1
Wenström: Musik och musikhistoria	Sv Bokförlaget	1
Aulin—Sandberg: Konst och musik genom tiderna	NoK	2
Leander—Gabrielsson—Strandman: Europa blir till	Utbildningsförlaget	2
Dunér—Hellqvist: Kontrapunkt	Uniskol	2
Huizinga: Ur medeltidens höst	Tema	3
Frisch: Europas kulturhistoria	Nok	3
Maegaard: Musikalisk modernism	WoW	3
Törnblom: Från underverksopera till TV-opera	Aldus	3
Ton de Leeuw: Nittonhundralets musik	Aldus	3
Konsertbyråutredningens betänkande Rikskonserter (SOU 1967:9) samt Kungl Maj:ts proposition om Rikskonserter (1968:45)		3
Ling: Svensk folkmusik	Prisma	3
Hodeir: Jazzens musiker och idéer	Bonniers	3
Mezzrow: Dans till svart pipa	Rabén&Sjögren/Vi	3
Armstrong: Satchmo		3
Lorentzen: Elektronmusikens material och estetik (grammofonskiva med tillhörande partitur)	Nord Musikförlaget	3
Jeanson—Rabe: Musiken genom tiderna I—III	Gebers	3
Nordwall: Från Mahler till Ligeti	Orion/Bonniers	3
Andersson—Malm: Musikhistorisk handledning (Radiokonservatoriet)	Sveriges Radio	3

Uppslagsverk

Sångsamlingar

Tidskrifter (framför allt om ny musik)

Partitur och andra noter

Musikermonografier

Skolradions programhäften

Konsertprogram och generalprogram från musik-
institutioner

Debattartiklar och recensioner i dagspressen

¹⁾ 1 = lärobok för högstadiet

2 = lärobok för gymnasiet

3 = annan litteratur

att de flesta program i musik, liksom i övriga ämnen, inte är användbara utan tillhörande musikhäftet och i vissa fall läraranvisningar. Omvänt kan visserligen enbart musikhäftet användas i undervisningen, men programbanden är alltid ett viktigt komplement. I de flesta fall är dessa oundgängliga för att häftesmaterial ska få sammanhang och mening.

Olika sätt att planera in program- och häftesarbete

Olika slag av program. Först skall här skisseras de olika typer av program och programserier i musik som är de vanliga. Gränserna mellan typerna blir naturligtvis i flera fall flytande, men typindelningen kan ändå vara till hjälp vid det fortsatta resonemanget om programmets användning i undervisningen.

Sändningarna i musik (i första hand radio; televisionssändningar förekommer endast i ringa utsträckning) kan beträffande den formella utformningen uppdelas i *lektioner och andra program*. En lektion har ett i fråga om kunskaper och färdigheter bestämt och avgränsat syfte. Andra program har ett mer öppet syfte. De vill ge musikupplevelse och stimulans, mer översiktligt belysa musikaliska förhållanden eller ge vissa tips för undervisningen.

Programmen kan vad gäller *sändningarnas innehåll* huvudsakligen indelas i följande typer: *sång- och spelprogram*, *lyssnarprogram*, där musik presenteras för lyssning, analys etc, *stimuleringsprogram*, som leder fram till exempelvis målning, och *laborationsprogram*, där ljudmaterialet används till ljudlaborationer. Anledningen till att man ibland kan finna det motiverat att renodla dessa typer av program kan vara rent praktiska förutsättningar i klassrummet: ett sång- och spelprogram kräver viss rekvisita för arbete under och efter programmet, ett stimuleringsprogram med syfte att sätta elevernas fantasi i rörelse för egen konstnärlig aktivitet kräver oftast annan materiel. Det kan också hända — i synnerhet i högre årskurs — att klassens struktur och förutsättningar gör det möjligt att i undervisningen använda ett lyssnarprogram, medan samma klass inte lika väl kan tillgodogöra sig presentationen i ett sång- och spelprogram. På låg- och mellanstadiet är det dock oftast både möjligt och lämpligt att kombinera olika aktiviteter, vilket innebär, att blandade programtyper är vanliga.

Enstaka program sänds mycket sällan. Vanligen

bildar flera program tillsammans en serie. En sådan musikserie kan täcka en hel årskurs, avse ett visst moment för en årskurs eller ett stadium, eller fortlöpare under en viss period stimulera en viss aktivitet inom ett stadium eller en årskurs. Det sistnämnda har varit dominerande i skolradio, och den unisona sången, gehörsmissigt inlärd, har varit den centrala aktiviteten. Sången är alltså grunden för musikundervisningen och därmed också för programverksamheten. Men samverkan mellan sång och spel, lyssnande och gehörsövning blir alltmer aktuell. Detta för med sig en mer målinriktad och differentierad programverksamhet. Årskursbundna musikkurser innehåller sålunda alla läroplanens huvudmoment och de sträcker sig över ett helt läsår. I högre årskurser, företrädesvis på högstadiet, kan program och material grupperas kring ett arbetsområde, i vilket de planeras in som pusselbitar, att utnyttjas under arbetet med området. Musikprogram kan givetvis också ingå i arbetsområden som har sitt centrum eller sin utgångspunkt i ett annat ämne än musik.

Tekniska synpunkter. Musikprogrammen fordrar god återgivning. Om möjligt bör alla musikprogram återges med 7½" hastighet (15 cm) på bandspelaren i de fall programmen inte avlyssnas direkt, och man bör tillse att varken bas eller diskant skärs vid kopiering från programnätet. Bandspelarens högtalare är att betrakta som kontrollhögtalare och bör kompletteras genom att högtalare med större prestanda inkopplas. Vid direktlyssning gäller ofta samma förhållande.

Musikprogrammen i inlärningsgången

I den tidigare nämnda Programpraktiken skisseras på s 14—16 hur skolprogramavdelningens produkter kan fogas in i den inlärningsgång som markeras av begreppen förplanering, stimulering, planering med eleverna, inhämtande av information, bearbetning, tillämpning, kontinuerlig resultatanalys. Då dessa principer givetvis är giltiga även för musikundervisningen, läggs vissa av dem här till grund för framställningen om musikprogrammets användning i undervisningen.

Förplanering. Läraren gör årskursplanering och bedömer därvid i vad mån en viss radioserie kan ingå i undervisningen. Denna bedömning görs utifrån klassens förutsättningar och läroplanens innehåll. Genom att besluta sig för att följa en serie eller en kurs överlåter läraren i huvudsak plane-

ren. Det kan gälla allmän rörelseträning, samtidigt i olika avseenden, förberedande övningar för notskrivning etc. Naturligtvis är det också här mycket viktigt att läraren har gjort klart för sig på vilken punkt radio- eller televisionsprogrammet skall sättas in. I annat fall omintetgörs förutsättningarna för programmets effekt, och den stimulering till lyssnande och tittande, som var avsedd, sätts ur spel. I radions lärartidning Avin och i lärarhäften ges anvisningar om hur en programserie bör förberedas.

Planering med eleverna. Gemensam planering mellan lärare och elever bidrar till att skapa motivation för fortsatt arbete. Lärarens planering görs med hjälp av lärartidskrift eller läraranvisning, medan häftesmaterialet ofta innehåller underlag för gemensam planering. Detta planeringsarbete sker vid sidan av själva lyssnandet och tittandet, men stoffet i radioprogram på band kan också användas i klassens gemensamma planering. Lärostoffet är valt av programredaktionen — *arbetet med lärostoffet* bör däremot variera och i planeringen av detta arbete kan eleverna tidigt lära sig att delta. Det kan t ex gälla att diskutera hur vi i vår klass skall fördela sång och spel efter våra resurser. Genom diskussion kan klassen avgöra om man skall musicera tillsammans med bandet eller pröva på att själva utan bandets stöd utföra en sättning.

På högre stadier kan det gälla att fördela gruppppgifter. Man kan till sitt förfogande ha ett programmaterial som är uppdelat i avsnitt med uppgifter till de olika avsnitten. Dessa kan då klippas isär och fördelas på grupper, försedda med uppselningsapparat och hörlurar. Material för ljudlaborationer kan på liknande sätt disponeras efter gemensam planering i klassen.

I sång- och spelprogrammen tar eleverna emot den musikaliska informationen genom att lyssna och utföra musiken. Arbetet med det musikaliska stoffet efter programmen innebär en bearbetning. Under program av denna typ är lärarens roll som ledare av klassens musicerande av utomordentligt stor betydelse. Läraren bör inte helt överlåta åt högtalaren, radioläraren, att ge insatser för sång utan hela tiden vara beredd att med stödjande impulser, genom handrörelser eller på annat sätt hjälpa klassen till riktiga insatser — åtminstone så länge eleverna ännu känner minsta osäkerhet om det rytmiska flödet. Den uppgiften kan kräva övning också för läraren, och bandade program kan tjäna som övningsmaterial.

Inhämtande av information. "Det är i denna fas av inläringen som radio/tv kan göra den största insatsen, samtidigt som man kan räkna med att lärarens roll i detta avsnitt i framtiden blir mindre, till förmån för andra uppgifter." (Citat från programpraktikan s 16).

Musikalisk information är ett omfattande begrepp. Musikprogrammen visar, förebildar, demonstrerar, förklarar, bjuder ut musik: det gäller presentation av musik för elevernas eget utförande i klassen och presentation av musik för lyssning och upplevelse, men också information om de musikaliska uttrycksmedlen genom att man förklarar termer och begrepp, ger inblickar i musikens miljö och sociala förankring etc.

Bearbetning. Denna fas är den väsentligaste i inlärningsprocessen. När eleverna skall tillgodogöra sig det stoff som presenterats eller behandlats, kan arbetssättet variera starkt beroende på de olika klassernas struktur. Samma program kan ge upphov till arbetsuppgifter av skiftande svårighetsgrad genom att man tar hänsyn till elevernas arbetstakt och individuella anlag.

Bearbetningen av sång- och spelprogram består givetvis i övningar i anslutning till lärostoffet. Dessa övningar måste ge klassen möjlighet att ta emot den fortsatta information och det nya lärostoff som kommer i nästa program, för att kursens uppläggning skall komma till sin rätt. För det nödvändiga arbete mellan radiolektionerna skisserar läraranvisningarna ett minimum av bearbetningsuppgifter, som kan ökas ut och varieras. Om lektionerna avlyssnas via band och så lång tid efter sändning, att läraren har möjlighet att höra kommande lektion i god tid, kan bearbetningen ännu bättre anpassas till fortsättningen av kursen.

I serier där programmen inte i lika hög grad bygger på varandra har läraren större frihet att själv utforma efterarbetet. Uppgifter, frågor och anvisningar i elevhäfte och läraranvisning till sådana program är ämnade att ge konkreta utgångspunkter för detta efterarbete.

Men man får inte glömma, att efter lyssnarprogram av stimuleringskaraktär bearbetningen kan bestå i elevernas helt fria skapande verksamhet: målning, rörelse, verbal gestaltning, skrivning etc. För detta kan inte finnas vare sig tryckt material eller preciserade uppgifter. Man kan i vissa fall t o m låta bearbetningen utebli eller — om man så vill uttrycka det — låta eleverna i sitt inre var och en på sitt eget sätt ta emot och "bearbeta" de musikaliska upplevelsena.

Bilaga 2

Rådgivande visförteckning

KOMMENTAR

Denna förteckning upptar visor representerande olika stilar, ämnesområden och tidsepoker. Sångerna har sammanförts under rubriker som anger väsentliga sådana områden. Under varje rubrik har grupperats en rad sånger, vilka skall betraktas som *exempel* på repertoar inom respektive rubrikområde. Det står lärarna fritt att efter elevernas förutsättningar och intressen välja lämpliga visor bland de föreslagna eller sörja för att andra likartade visor ur de i förteckningen angivna ämnesområdena tas upp och instuderas. Samråd om repertoar med framför allt de något äldre eleverna kan ge visurvalet den aktualitet som är nödvändig i den enskilda klassen men som inte kan rymmas i en allmän förteckning av detta slag. Repertoarkompletteringar kan vidare krävas med hänsyn till pågående arbete i andra ämnen, internationella händelser eller andra aktualiteter. Avsikten är att denna förteckning skall revideras relativt ofta, i genomsnitt vart tredje år.

Förteckningen har utarbetats för att betona vikten av att visorepertoaren blir allsidigt sammansatt. Alla de angivna områdena bör därför utnyttjas. Tyngdpunkten i den föreslagna repertoaren ligger på redan etablerade visor. Men förteckningens syfte är inte enbart att föreslå sånger ur den traditionella repertoaren. Den vill också vara framåttänkande så långt detta är möjligt. Därför har i vägledande syfte tagits med sånger som ännu inte förekommer i de allmänt brukade sångsamlingarna för skolan. Efter varje sång anges med siffra någon eller några sångsamlingar vari respektive sång förekommer. Dessa källhänvisningar är endast vägledande exempel och får inte betraktas som fullständiga. Vissa sånger kan således tänkas förekomma också i andra samlingar än de angivna. Sifferhänvisningarna till repertoarkällor förklaras efter visförteckningen. Endast tryckta källor, utgivna före 1.4.1969, åberopas.

Grupp 1 har rubriken "nordisk folkton" och utgår

alltså från en gemensam nordisk tradition. Det kan ibland vara svårt att avgöra vilket land en viss folkvisa eller ballad tillhör. Begreppet folkton anger att det i vissa fall kan röra sig om visor i folkvisestil men med känd författare och/eller kompositör. — Grannländernas sånger bör om möjligt sjungas på originalspråket.

I denna grupp har även intagits de fem nordiska ländernas nationalsånger jämte den svenska Kungsången. Kontakten mellan de nordiska länderna blir alltmer intensiv och djupgående och det syns därför angeläget att dessa sånger inlärs. Den isländska nationalsången erbjuder dock så stora tekniska svårigheter, att den inte alltid kan inläras. Det är då lämpligt att man i stället lyssnar till den några gånger på grammofon, så att eleverna i alla fall blir bekanta med sången.

Även *grupp 2* bygger i viss utsträckning på folkton. Där har dock även medtagits vissa nationalsånger som en vink om, att studiet av sådana sånger inte bör begränsas till enbart de nordiska länderna. Den tilltagande internationaliseringen av tillvaron gör det vidare angeläget att repertoaren sprids geografiskt så mycket som möjligt. Här har dock förteckningen av praktiska skäl måst begränsas till någorlunda kända sånger, i första hand från de engelska, tyska och franska språkområdena. Hänsyn till skolans språkundervisning fordrar även detta. Det är dock viktigt att sånger från andra världsdelar och språkområden sjungs på alla stadier, framför allt mellan- och högstadiet. Sånger på sådana främmande språk som inte studeras i grundskolan (ryska, spanska, italienska, hebreiska, arabiska, japanska etc) kan likväl i många fall sjungas på originalspråket. Likaså kan elever som inte läser tyska eller franska likväl sjunga visor på dessa språk. Engelska sånger kan i lämpligt urval utan svårighet sjungas på engelska redan i årskurs 1—2.

I *grupp 3* har sångerna ordnats huvudsakligen i kronologisk följd. Här går förteckningen fram till aktuella namn och sångtyper. En svårighet har varit att ange lämpliga visor av nutida seriösa tonsättare. Repertoaren av sådana sånger är ganska liten. De unga komponisterna föredrar vanligen att uttrycka sig på annat sätt än just i visans form. Ljudkompositioner, talkörer och musik som bygger på improvisation bör representera dessa tonsättare.

Grupp 4 har blandat innehåll. En del nyare lågstadievisor, som redan visat sig ha god livskraft, har tagits med under denna rubrik.

Grupp 5 har kallats "religiösa sånger och psalmer". Repertoaren har begränsats till kristendomen, som syns vara den i särklass mest sjungande och sångrika religionen. Via grammofon, bilder m m bör dock olika former för musicerande även hos andra religioner studeras. — Sångerna och psalmerna i denna grupp har av naturliga skäl en stark konfessionell prägel. Spännvidden i materialet är avsiktligt stor för att stimulera till en orienterande kontakt med olika slag av kristen sång. Koraler av olika ålder har medtagits liksom väckelsesånger utanför koralboken, välkända julvisor, negro spirituals och modern andlig visa. Korallerna kan sjungas såväl i 1939 års version som, i förekommande fall, i den rytmiska versionen i 1964 års koralbokstillägg. Det valda gammalkyrkliga introitus är ett exempel på den gamla kristna musiktraditionen. Det bör sjungas a cappella.

FÖRTECKNING

Anm. Bokstäverna L, M och H anger lämpligt stadium för inläring. Repetition bör sedan förekomma under hela skoltiden.

Siffrorna 1—37 är källhänvisningar. Se vidare s 146.

1. Nordisk folkton

Du gamla, du fria	M	2, 3, 4, 9, 11, 13, 15, 19
Alundavisan	L M	3, 11, 13, 21
Bonden och kråkan	L M	3, 7, 9, 13, 17, 19, 21
Jag vet en dejlig rosa	M H	11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 21
Kungssången	M	3, 9, 11, 12, 13, 15, 17
Och jungfrun gick åt killan	M	12, 13, 14, 15, 17, 19, 21
Uti vår hage	L M	3, 11, 12, 13, 15, 17, 19, 21
Värmlandsvisan	M	11, 14, 15, 17, 21
Om sommaren sköna	M	15, 19, 21
Limu, limu, lima	L M	2, 3, 12, 17, 19, 21
Kom nu mina getter, kanon	M H	17
Der er et yndigt land	M	11, 12, 13, 14, 15, 17, 19
Det var en lördagsaften	M H	12, 16, 19, 21, 30
I Skovens dybe, stille Ro	M H	11, 12, 14, 17, 19, 22
Höstgildet	M	14, 5 (åk 5), 25
Pigen synger	M	16
Vårt land	M	11, 12, 13, 14, 15, 17, 19
Kling, klang, klockan slår (Vallvisa)	M	1, 5 (åk 5), 12, 14, 18, 19, 21

Vinden drar	L M	1, 2, 3, 12, 15, 17, 19
Vem kan segla förutan vind	L M	3, 4, 19, 21, 25
Tuku, tuku, lampaitani (Vallvisa)	M	11, 19
Vännen min (Minun kultani kaunis on)	M H	15, 31
Ja, vi elsker	M	11, 12, 13, 14, 15, 17, 19
Byssan lull	L M	12, 16, 19, 21
Pelle och hönan (Pål sine höner)	L M	13, 14
Per Spelman	L M	2, 11, 12, 13, 16, 19, 21, 25
Snömannen	M	14
O, Gud, du fosterlandets Gud	M	11, 12, 13, 14, 15, 17, 19

2. Sånger från länder utanför Norden

Loch Lomond	M H	16, 20 (nr 7106)
Auld lang syne	M H	17, 19
Londonderry air	H	11, 17
London Bridge	L M	5, 6, 8
John Brown's body	M H	24
Clementine	M	20 (nr 7106)
What shall we do with the drunken sailor	M H	18, 19, 25
Brother John (Broder Jakob, Meister Jakob, Frère Jaques)	L M	3, 5 (åk 4)
God save the Queen	M H	11, 12, 14, 16, 21
The star sprangled banner	H	21, 24
Au clair de la lune (I det klara månsken)	M H	1, 20 (nr 249)
En passant par la Lorraine	H	20 (nr 249), 23
Auprès de ma blonde	M	20 (nr 274), 25
Sur le pont d'Avignon	H	15
Marseljäsen	L M	21, 23
Alle Vögel sind schon da (Alla fåglar kommit)	L M H	1, 4, 7, 8, 9, 11, 17
Guter Mond	H	11, 17, 21, 25
Ach Elslein	H	13 (sv), 32 (ty)
Kalinka (Sovjet)	M H	20 (nr 8606)
Bortom bergen står björken (Sovjet)	M	31
Hevenu shalom a'leychem (Israel)	M H	14
Shalom (Israel)	M	18, 20 (nr 7106)
Waltzing Mathilda (Australien)	M H	28

Kookaburra, kanon (Australien)	M	19
Tortillérons sång (Chile)	M	14
Månen står i mörkan flod (Thailand)	M	14
Land of the silver birch (Kanada)	M H	5 (åk 5)
Ah ya Zane (Egypten)	M H	20 (nr 9204)
Jag gråter när jag dansar (Kenya)	L M	6, 20 (nr 65)

3. Sånger från olika tider

Vinter, var är nu din makt (Reuenthal)	M H	16
Våren kommer till stor fröjd (Piae Cantiones)	M H	13, 14, 19, 20 (nr 7106)
Viva la Musica (Praetorius)	M	13, 15, 16, 19
Greensleeves	M H	13
Fjäriln vingad (Bellman)	L M	7, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 19, 21
Gubben Noak (Bellman)	M H	21
Så lunka vi (Bellman)	H	20 (nr 8710)
Nu grönskar det (Bach)	M	11, 12, 15, 16
Kom, hör min vackra visa/ Komm, lieber Mai (Mozart)	L M	3, 4, 11, 13, 15, 17
Heidenröslein/Rosen i hagen (Schubert)	M H	11, 13, 16, 26
Farfarssången ur Fågelhandlaren (Zeller)	H	22, 23
Vaggvisa (Guten Abend/Nu i ro) (Brahms)	M	11, 17, 21, 25
Solen är så röd, mor (C Nielsen)	M	11
Den första gång jag såg dig (B Sjöberg)	H	11, 15, 16, 19, 21, 25
Sjösalavals (Taube)	M	16, 17, 19, 21
Ördragarsång (Taube)	M	19, 20 (nr 220), 21, 25
Tango i Samborombon (Taube)	M H	21
Så länge skutan kan gå (Taube)	H	20 (nr 249)
Jazzgossen (Karl Gerhard/Brinck)	H	22
Midsommarblomster (Söderlundh)	H	16, 17, 21, 25

Visa vid midsommartid (Norlén)	H	16, 17, 21
Visa i molom (Hambe)	M H	20 (nr 8108)
Mitt eget land (Adolphson)	M H	26
Elvira Madigan	M H	20 (nr 274), 21
Josef och Maria (Lidholm)	M H	16
Vi väver en matta, kanon (S-E Johanson)	M	16, 19
Sälen dansar (Helldén)	M	14, 20 (nr 9106)
Kalle Kulör (Boldemann)	L	20 (nr 8006)
Mumrick för full hals (Mellnäs)	M	14
Höstvisa (Bartók)	M H	14
Internationalen	H	21
Yesterday (Lennon-McCart- ney)	M	20 (nr 7106)
Yellow submarin (Lennon- McCartney)	H	20 (nr 9106)
Blowin' in the wind (Bob Dylan)	H	33
When the saints go marching in	M H	25, 30
We shall overcome	H	27, 29
Where have all the flowers gone (Seeger)	H	27
Moritat vom Mackie Messer (Brecht-Weill)	H	22
America (Bernstein)	M H	20 (nr 8606)

4. Natur-, vandrings- och lekvisor

Vi gå över daggstänkta berg	L M	1, 2, 3, 4, 7, 9, 11, 13, 15, 19, 21
Vintern rasat ut (Lindblad)	M	11, 12, 13, 14, 15, 17, 21
Tre trallande jäntor (Körling)	M	15, 16, 19, 21
Jeg gaar i solen, kanon (Kuhlau)	M H	12, 13, 15, 17, 19, 21
Sov du lilla vide ung (A Tegnér)	L	1, 3, 4, 7, 9, 13, 15, 21
Vi äro musikanter	L	3, 4, 7
Känner du Lotta	L	1, 3
Gubben Höst	L	1
Törnrosa	L	1, 3, 4, 6, 7, 8
Trollkarlen (Gäfvert)	L	3, 4, 22
Vintervitt (Agnestig)	L	1, 20, (nr 6512)
Morgonsolen redan strålar, kanon	L M	3, 4, 9, 12, 17, 21

Skördevisa (Bartók)	L	1, 5, (åk 2), 8
Eko (Bornemark)	L	10
Mari Marej Maruschkaka	L	20 (ht 65, nr 23)

5. Religiösa sånger och psalmer

Hosianna (Vogler)	M	9, 11, 12, 15
Nu tändas tusen juleljus (Köhler)	L	1, 2, 3, 4, 7, 9, 11, 13, 15
Ett barn är fött på denna dag	M	14, 15, 17
Gläns över sjö och strand (A Tegnér)	M	10, 11, 15, 17, 21
Staffansvisor	L M	2, 4, 5, 7, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 19, 21
Bereden väg för Herran (ps 43)	L M	36
Var hälsad, sköna morgon- stund (ps 55)	M	36
Av himlens höjd (ps 63)	L M	36
Jesus från Nasaret (ps 48)	L	36
Den signade dag (ps 424)	H	36
Det är en ros utsprungen (ps 51)	M	13, 15, 17
Se, vi gå upp till Jerusalem (ps 70)	L M	36
Upp, min tunga (ps 106)	M	36
Den blomstertid nu kommer (ps 474)	L M	21, 36
Härlig är jorden (ps 21)	M	36
Blott en dag (ps 355, me- lodi Ahnfelt)	M H	36
Jag lyfter mina händer (ps 306)	M H	36
I himmelen (melodi från Skattungbyn)	M H	19
O sällhet stor, som Herren ger (Frykman) (436)	M H	35
Tryggare kan ingen vara (ps 513)	L	36
Löftena kunna ej svika (L Pethrus) (70)	M H	35
Gud älskar världen (Litt- marck)	M H	34

Närmare, Gud, till dig (ps 377, på eng Nearer my God, to Thee)	M H 29 (eng.) 36 (sv)
Nobody knows (spiritual)	M H 16, 17, 20 (nr 207), 25
Swing low, sweet chariot (spiritual)	M H 21, 29
Joshua fit the battle of Jericho (spiritual)	H 22, 30,
Gammalkyrkligt introitus till högmässa med infogat skrif- termål och till nattvards- gudstjänst, högtidligare form	H 37

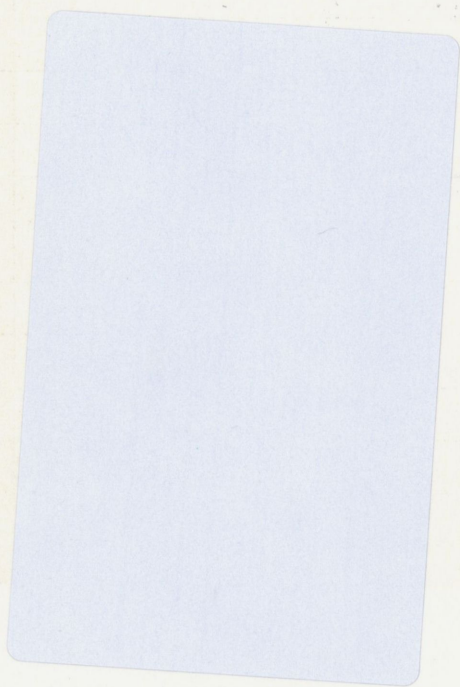
REPERTOARKÄLLOR

1. Härén—Hellsing—Brodin: Våra visor	A&W
2. Connor—Jerbo: Musik i början	Skolförlaget
3. Gabrielsson: 1 Klang	Utbildningsförlaget
4. Aulin—Norrman—Wikström: Första sångboken	AVC
5. Helldén: Spelhäften (årskurs anges)	Gehrmans
6. Lindahl: Vår spel- och sångbok	Nord Musikförl
7. Gunneflo: Sången i skolan	Sv Bokförlaget
8. Cederlöf—Pohjola: Ole dole doff	Fazer
9. Peterson: Nu ska vi sjunga	A&W
10. Bornemark: Musseri, mussera	A&W
11. Oldermark—Peterson: Sång och spel	A&W
12. Aulin—Norrman—Styrenius: Skolsångboken	AVC
13. Hult—Sjöqvist: Rytmet och ton	Bergvalls
14. Gabrielsson: 2 Klang	Utbildningsförlaget
15. Sjung, svenska folk	Samf för unison sång
16. Gabrielsson: 3 Klang	Utbildningsförlaget
17. Aulin—Lewander: Musik	NoK
18. Lundin—Sjöstrand: Skapa musik i grupp	Utbildningsförlaget
19. Melodi (folkhögskolans sångbok)	Utbildningsförlaget
20. Skolradions musikhäften	Sveriges Radio
21. Nilsson—Ralf: Gröna visboken	Forum
22. Nilsson—Ralf: Gula visboken	Forum
23. Aulin—Lewander: Sången genom tiderna	NoK
24. Long—Östlund: Sing	Sveriges Radio
25. Olander—Olsson: Blå musikboken	Svensk Skolmusik
26. Adolphson: Trubbel, 6 visor	Reuter & Reuter

27. The Joan Baez Song Book	Ryserson Music
28. Fireside Book of Folk Songs	Simon & Schuster
29. Andersen—Kornum: The English songbook	Mikro
30. Bohländer: Old folks at home (serien Jazz studio)	Ed Schott 5041
31. Europäische Lieder in den Ursprachen del I—II (Unesco)	Merseburger
32. Andersen—Kornum—Sörensen: Deutsches Liederbuch	Mikro
33. Peter, Paul and Mary, Song book	Pepamar Music Corp
34. Littmarck: Ny sång	Verbum
35. Lewi Pethrus: Segertoner	Lewi Pethrus förlag
36. Den svenska psalmboken	Verbum
37. Den svenska mässboken	Verbum

BIBLIOTEKET
LÄRARHÖGSKOLAN
I MÖLNDAL

Skolöverstyr.
Bab
Läroplan för grundskolan
Musik

Ex. nr: 2

Allmän del (Lgr 69 I)

Supplement (Lgr 69 II)

1969 UTKOMMER

Svenska
Matematik
Främmande språk. Engelska
Främmande språk. Franska. Tyska
Musik
Teckning
Slöjd
Hemkunskap. Barnkunskap
Gymnastik
Orienteringsämnen. Lågstadiet.
Mellanstadiet
Orienteringsämnen. Högstadiet
Ekonomi
Konst
Teknik
Fritt valt arbete
Undervisning i klasstyp b och B
Specialundervisning
Planering

1970 BERÄKNAS UTKOMMA

Planeringsexempel. Lågstadiet.
Mellanstadiet
Praktisk yrkesorientering
Maskinskrivning